

Kiss Géza

Elkiáltott üzenet
(Prédikációk)

PK
10/68

Kiss Géza

Elkiáltott üzenet
(Prédikációk)

Csorba Győző Könyvtár

B 0 0 0 0 4 9 5 6 6 1

M5365

Kiadja a Kiss Géza Társaság
Készült a Ráday Kollégium Nyomdájában 1991-ben

AZ OLVASÓHOZ

Ezt a könyvet baranyai református lelkészek kérték. Kiss Géza utódai a kiúttalanságban és útkeresésben, a reménytelenségben és föl nem adásban, az odaszánásban, - a hitben. Rájuk gondolva válogattam az írásokat. Bizonyára azt szerették volna látni: milyen forrásból élve juthatott el egy sokra hivatott fiatal ember ahhoz a döntéshez, hogy szolgálatát egy parányi pusztuló faluban kell végeznie, milyen erőből táplálkozva tudta megtölteni nagyon gazdag tartalommal a kákicsi 32 évet, s "futása" végeztén elmondhatta-e: "a hitet megtartottam".

Ezek a kérdések szabták meg a kötet szerkezetét. A prédikációk bevezetőjéül figyelmükbe ajánlom egy előadását s egy tanulmányát: a szolgálatvállalásnak s igehirdetői ideáljának dokumentumai.

A prédikációk közlésében megtartottam az időrendet. Részben mert Kiss Géza beszédei - bár az Evangélium örök igazságainak mélységeit járják - sohasem függetlenek az adott történelmi pillanattól. Nem érdektelen, hogy 1938-ban beszél egy iszonyú vihar közeledéséről, nagy tömegsírok látomásáról, s nem érdektelen, hogy 1945 újévén, népe legelesettebb állapotában mondja talán legbiztatóbb prédikációját.

De az időrendiség érzékelteti a stílusbeli változást is: hogyan lesz az "igényes ünnepléesség" az évek múlásával sallangtalan, "igényes egyszerűség"-gé.

Törekedtem minden időszakból tipikus beszédek felmutatására. Az Olvasó mégis tapasztalhat bizonyos aránytalanságot: a kötet nagyobbik fele a prédikátor legutolsó éveiből való. Miért válogattam így? A régebbiek jó részét föllelhetik az érdeklődők a Református Igehirdetőben, ahol rendszeresen megjelentek. Az utolsó évek beszédeit kopott kis iskolás füzetek őrzik. A lassan elmosódó, apró, ceruzás betűket böngészve úgy gondoltam, elsősorban ezeket kell megmentenem az enyészettől, és hozzáférhetővé tennem. Sőt így azt is láttathatom, hogy a soha nem közölhetőség tudatában is, maroknyi gyülekezetének szánva is - a prédikatori felelősség legnagyobb igényessége vezeti gondolatait. S ezek a beszédek mai korszakunk nyitányai is, sok tekintetben nem múló aktualitásuk talán könnyebben szívünkbe talál.

A szövegen semmit se változtattam, sem stílusban, sem a külső formában, a helyesírás mai szabályait viszont tiszteletben tartottam. Csak ott van különbség a Református Igehirdető-beli és a jelen szöveg között, ahol maga Kiss Géza javított utólag a nyomtatott szövegen. A megjelenési helyet, időt a prédikációk végén közlöm. A csak kéziratban őrzöttek Kákicson hangzottak el, az időpontot mindig a cím alatt megtaláljuk.

Kinek ajánlom e beszédeket? Akik túl nagy terheket kaptak törekeny vállukra, akik vonzó célokért indultak el, s céljaik semmivé váltak, akik hűségesen fáradoztak, de eredményt nem látnak, s ezerszer megkérdezik: miért futottam, akik magányuk áttörhetetlenek hitt falai közt vergődnek, akik eltompultak útkeresésükben, s maguk se tudják, hogy Isten felrázó ítéletére van szükségük, akiket az Úristen szenvedésre méltatott, és akik éheznek és szomjúhozzák az igralmat, - mindnyájunknak.

Achsné Kiss Gizella

"Az én eledelem az, hogy Annak
akaraját cselekedjem, Aki en-
gem elküldött."
(János evangéliuma 4.r. 34.v.)

KIKRE VAN SZÜKSÉGE A JÖVENDŐ MAGYARORSZÁGNAK?

Olyan időket élünk, hogy még az éjszakai álmaink is csodás komolyodáson mennek keresztül. Találkozunk ezzel a barátunkkal is, azzal is, akivel valamikor együtt ültünk az iskola padjain, együtt szövögettünk ábrándokat a jövőre nézve. Megcsókoljuk halavány arcukat, s kérdezzük tőlük roppant különös és együgyű kérdéseket: "Igaz, hogy téged se látunk többet?" S rábólint a komoly, vértelen, sápadt arcával: "Igaz, igaz." A szám kezd egyre szaporodni. S szomorú alakjuk szomorúvá teszi a következő napunkat is. Napokig kísértenek bennünket. Az a pécsi jogakadémia büszkesége volt. Ez a gépészmérnöki szakban ígért rendkívüli lehetőségeket. Ez minden érzésével a tanítványainak, a népének élt. Ma már félig letaposott, félénk kis fűszálak beszélgetnek a sírjaik fölött. Itt a földön egyedüli jutalma a vérét adott szeretetnek. Bizonyos, hogy rendkívül sok üres hely marad a nyomukban. Bizonyos, hogy életük kipótlásaképpen rendkívüli teljesítmények várnak Magyarországra életben maradt fiaira és lányaira. Bizonyos, hogy lejárt az üres fecsegések ideje. Hogy itt az idő valóban szent komolysággal megkérdezzünk: *ki*kre is van hát szüksége a jövőendő Magyarországnak? Közelebbről: milyen diákokra és diáklányokra van is hát szüksége a jövőendő Magyarországnak?

1. Szükség van olyan diákokra és diáklányokra, akik istenadta képességeiket készek minél gazdagabb tartalommal megtölteni. Ma azok helyett is dolgoznunk kell, akik többé nem dolgozhatnak. Ez a munka azonban a jövőendő Magyarországra nézve azonnal elveszíti értékét, mihelyt öncélúvá válik. Nincs semmi gyakorlati értelme pl. annak, ha csak hiú csillogásért akar valaki tudományos mezt ölteni magára. Kiválóan társalog franciául, bájos akcentussal idéz Rostand-ból, Musset-ből, de a bájoson túl soha nem ment nemzete igaz érdekeinek szolgálatában. Ismer minden feltűnő modern nagyságot, elragadtatással beszél idegen Demel-ek Venus-ciklusairól, Michel Angelótól Rodinig meglehetősen hiánytalan a szótára, de magának nincs egyetlen gondolata a körülötte nyüzsgő emberrajszámára. Jól értsenek meg: nem az ismeretszerzés ellen beszélek, ami balgaság volna tőlem, de - amibe éppen tanulni vágyó diákok és diáklányok esnek bele sokszor - az ismeretszerzés igazi céljának a félreértése ellen. Beszélek az ellen a jellem ellen - sajnos, van elég - aki minden tudása ellenére parazitája és nem szolgálja a nemzetének. Akinél nincs egyetlen, nagy összefogó gondolat, ami harmonikussá és élővé, ami erővé, akcióvá tegye nála a fölhalmozott ismereteket. Homérosz több mint harmadfelezer éves kincse a világ szellemi életének, de elhibázott s a jövőre nézve fölöttébb szükségtelen élet volna az, amely megállana ennek s a hozzá hasonló egyéb kincseknek a bámulásában, elemzésében, vonatkozásai történelmi kutatásában, s azonfelül semmije nem maradna fizikai életén túl a hazája számára. *Én nem habozom egy pillanatra se kimondani, hogy a jövőendő Magyarországnak csak olyan diákokra és diáklányokra van szüksége, akik nem öncélért, nem hivatalért, nem is a puszta megélhetésért, hanem valami inspiráló, emelő, nagy gondolatért gyűjtik kincseiket szorgalmas méhike módjára, sőt éppen az a láthatatlan, vezérlő, nagy gondolat ad nekik erőt és ihletet arra,*

hogy komolyan és erejük minden megfeszítésével dolgozzanak. Íme, az anyagiak mögött élő láthatatlan, de való, szellemi hatalmakra rámutató örök Krisztus bekapcsolódása a modern diák életébe.

2. Mi legyen már most ez a láthatatlan, örök-nagy gondolat? Minden bizonnal annak az életnek emelése és gazdagítása, ami körülöttem nyüzsög, aminek a körében értékesítem magasabb tudásomat és erőimet. Az ekevas is csak szántóföldben töltheti be hivatását, s nincs célja és értelme tőle elkülönözten. S legyünk tisztában vele, hogy ez az élet éppen nem az, ami a szemináriumokban kacagott és döngött körülöttem. Egy egészen új hajtása a modern szellemi életnek, a reális szociológia meg fogja adni a szükséges kijózanítást ebben a tekintetben. Mit vigyek hát szellemi kincseimnek életet adó nagy gondolatául Magyarország társadalmának? Mi legyen irányelve itt az én életemnek? Ma minden modern idealista így felelne rá, hogy *vigyek szociális érzéket*. Mondjuk ki egyszerűbb, melegebb és reálisabb szóval: *testvéri szeretetet*. Csak azokra van szüksége az élő, gondolkodó, szenvedő, bukdácsoló, ezer kérdésen gyöttrődő emberekből álló jövődő Magyarországnak, akik ezt a tiszta virágot, az alázatos, krisztusi, megváltó, testvéri szeretet öntudatos gondolatát ott érzik illatozni a szívük körül. Valamikor a világ fele égett lázban ettől a szótól. Ma is méltó rá. Nem könyvből, nem elméletekből származik. Fakad a lélek titokzatos mélységeiből, ahol az Örökkévalóval érintkezik. De mindig a való életen keresztül. A "rongyos"-okon, az összetörötteken keresztül, akik mind a te hazád tagjai. S ne felejsük: balga volna az a testvéri szeretet, amely statisztikai kimutatások, szociológiai könyvek közé vonná el magát, holott éppen akkor volna szüksége egy tányér régen nem látott meleg leveskére a faluja valamelyik beteg öregasszonyának. Az igazi szociális érzékű embernek megvannak a maga irányító, nagy gondolatai a tömeg számára is, de kivételes esetektől és kivételes egyéniségektől eltekintve mindig az egyéni étellel cselekszik. Engedjék meg, tisztelt hölgyeim, hogy a mi budapesti gyakorlati lelkipásztorkodásunkból felhozzak néhány ú.n. szociológiai esetet. Belépsz pl. egy rákos beteg szobájába. Hónapokon keresztül nem nyitottak ablakot rá. Irtózatos megdöbbenés fut végig rajtad. Két fiatal, anya nélküli gyerek fogad és sűrög-forog a vánkos körül. Azt hiszem, fertőzésről, ilyesmi veszedelemről nagyon keveset tudhatnak. Ki fog ott keresni azok számára? Ki gyógyít? Ki vigasztal? Ki nevel ott embereket a benned élő Krisztuson kívül? Belépsz az Üllői úti gyermekmenhely halottaskamrájába. Kísérteties félhomály. 3-4-10 kis koporsó. A legtöbb kis halottonál még ki se nyílt az értelem, máris becsukódott. S te nem tudod, hogy azokért a kicsikért imádkozz-e most, akik ott fekszenek, vagy az anyáért, aki nincs, vagy a: apáért, aki durva és szennyes és aki szintén nincs. A halottas kamara falai kitágulnak, ott van előtted Budapest, a maga vihogó utcáival, zugaival, ott van előtted az egész Magyarország legnagyobb problémája, ami ott szállong körülöttem a levegőben, hogy nem győződ tisztogatni tőle a ruhádat, ott rág jövőnk alapfundamentumán, mint a szű, és nincs orvossága statisztikai kimutatásokban, orvosi rendelőkben. Egyetlen orvossága van, a szolgálóig, a suhancig, az utca szennyéig lehajoló, benned élő, alázatos Krisztus. Ki meri mondani, a mi semmi pozitív eredményt fel nem mutató gőgünk tehetetlenségét ismerve, hogy ez az alázatosság nem isteni jellemvonás? Kant azt mondja, hogy egyetlen önmagában való érték van a világon: a jóakarát. Ez az érzés dobogtatja a te szívedet is. Lehajolsz a szennyes tenyérhez, amit hónapokon keresztül nem mostak. Kikérdezed szükségei felől. Szájából pálinkagőz. Ruhája fürtelem. Megkérdezed, hogyan jutott idáig. Valami olyasmit felel, hogy ő az élet kitaláltja. Elmondod erre, hogy valaki van, aki kegyelmes hozzá, ha mindenki kita-

szítja is. Könny csurog az arcán. Pénzt nyomsz a markába. Hívod, hogy ajándékozzon meg a barátságával. Látogasson el máskor is, és számoljon be a körülményeiről. Krisztusra figyelmezteted... Az éjszaka ott hallja újra röhögését valamelyik csapszékben. Ki fogja gyógyítani? Ki alázkodik le testvéri szeretettel továbbra is ahhoz az elveszett fiúhoz, ha nem a benned élő Krisztus? Szépen indul valaki az életnek. Mindig csak valamivel kevesebbje van a szükségesnél. Gyermekei nőnek. Ifjúkori ambíciói tűnnek. Ma már nincs a szemében büszkeség. A szükség lealjasította. Szárnyait szegte. Lelkét megvagdosta. Hagyott rajta a koporsóig tartó nyílt sebet. Kizárta a lélek magasra szárnyaló birodalmából örökre. Az emberekben nem hisz. Beteg lányát gyógyíttatni nem tudja. Eltemeti egykedvűen. S te újra elgondolkozol a koporsónál, amennyiben időd engedi, hogy ki is itt tulajdonképpen a halott. Belépsz egy katonakórházba. 19 éves kis káplár mosolyog feléd. Mellén vitézségi érem. Szeme csillogásában valami furcsa szomorúság. Kikérdezted a családi körülményei felől. Hatan vonultak be testvérek. Mind idősebb nála. Talán egy kivételével mind családos volt. Négy elesett. Egynek térdben elvágták a lábát. Ó másodszor sebesülten van itt. De már felgyógyult újra. Néhány nap múlva megy vissza a századához. Székesfehérvári család. Ki fog itt a szörnyű tragédia mögött gyógyítani, emelni, köztözni, gondot viselni, ha nem a benned élő Krisztus? Azt hiszem, szükségtelen a további rajz. Statisztika fogja elmondani, vagy nem is fogja soha, hogy Magyarország népének tekintélyes hányada szorul ilyen módon is a benned élő Krisztusra. Hogyan segítesz rajtuk, ha le nem veted az elméleti tudás kesztyűit, és alázatosan le nem hajolsz? Hogyan érted és látod meg mindezt, ha magad is velük nem szenvedtél? Sokan szeretnék a szenvedés szót kitörölni a keresztyénség szótárából. Öröm keresztyénnek lenni. S bizonyos értelemben így is van. És mégis - ez a lényege Krisztus evangéliumának: "Jer és szenvedj!" A szenvedés egyik legnagyobb emelője az életnek, mert a szeretet közvetlen ikertestvére. Minél mélyebben tud szeretni valaki, annál mélyebbek a szenvedései. S igaz van Reviczkynek, mikor azt mondja: "Aki nem szenvedett, az mind pogány". Egyszerűen szegény és rövidlátó ahhoz, hogy élete igazi lényegét és munkaterét, igazi magasságait észre is vegye. Ez a másokkal és másokért való szenvedés az, ami jellemeket tisztít, acéloz, önt formába és használ föl igazi emelődaruképpen a jövő fejlődése alá. Mélyen lealázkodni addig a szennyes tenyérig, szívből kínálni föl minden szükségében a bennem élő Krisztust - holott kényelmesebb volna valami intézetben egyszerűen leadni majd az órákat, vagy valami orvosi rendelőben írni majd a recepteket. De hát megelégedhetünk-e csak tudományos statisztika-készítéssel mindezekről, üres vagy talán magvas fecsegéssel az élet nagy kérdéseiről ahelyett, hogy lelkünk titokzatos gyökérszállaival lenyúlnánk az örökkévalóság földjébe, s felhoznók onnan a mindenható testvéri szeretet praktikus gyümölcsseit? Kinek volna több alkalmá és képessége munkába állítani ezt a kincset, mint éppen a diáknőnek, nemzete jövőndő nevelőjének és orvosának? S lehet-e szebb ékessége, lehet-e komoly férfi előtt is megihletőbb szépsége egy női léleknek éppen ennél a Krisztus napsugaraiban megfürdött, harmatos, odaadó, testvéri szeretetnél? S van-e jogunk egyáltalán a jövőndő Magyarországról beszélni mindaddig, míg ennek a szeretetnek tündéréi nem játszanak, kergetőznek, ujjonganak szívünk minden parányi kis zugában? Íme, ismét Jézus Krisztus belekapcsolódása a hazája kérdései iránt érdeklődő, modern diáklélek életprogramjába.

3. Mindez persze nehéz és a gyakorlati életben sokszor elkedvetlenül sikertelen munka. De azt mondja egy nagy német író, hogy "a nehézségek azért vannak, hogy legyőzzük őket..." Hol vannak hát ezek a nehézségek? Elsősorban önmagunkban. Kiábrán-

dítóan alacsony színvonalú élettel hajlandó megalkudni az ember. Ami nehézségi erő dolgozik a földben, mondhatnám, ugyanaz a nehézségi erő dolgozik az én lelkemben is. Ha a repülőgépnak nem adom meg a szükséges hajtóerőt, minden hivatása ellenére sem fog repülni, hanem a földön marad. S még ha repül is, ha dolgozik is a motor, mennyi ügyesség, mennyi erő szükséges még mindig az egyensúlyozáshoz! Hiába az én lelkemnek is minden nagyra hivatottsága, ha nem találom meg a szükséges hajtóerőt, ami segítse a magasba szárnyalásnál, hivatása végezésénél. S még ha munkában van is az a hajtóerő, mennyire dolgozik az a másik, az a nehézségi erő akkor is, hogy az egyensúlyt megbilblentse. Nem élheti senki a magasabbrendű ember életét anélkül, hogy állandóan erőket ne emésztene föl, s hiába minden erőfölemlesztés, ha annak az erőnek nincs megfelelő irányítója, egyensúlyozója. Érezzük tehát, hogy valamiképpen ki kell bontakoznunk ennek a velünk született, természetes nehézségi erőnek a nyűgéből, s miután éppen annyira természetes ez a lehúzó erő, mondhatnám, valóságos újjászületésre van szükségünk, ha igazán magasra akarunk szállni. Olyanok vagyunk, Drummond szavaival, mint a vízbe-fülő, aki haját markolja, és annál fogva akarja kiemelni magát a halálból. Ki nem érezte már ezt a nyűgöt, hogy nem állhatott oda hazája tisztító és fölemelő erői közé a képmutatás vádjá nélkül, mert a maga szívében is ott volt az a nehézségi törvény? S ki ne érezte volna már, hogy röplése egyensúlyát hányszor megbontotta az emberek meg nem értése, kicsinyessége, gúnyolódása? Micsoda kiábrándító például, mikor munkánkat gyümölcstelennek érezzük, akiket emelni akartunk, látjuk cinikusan, érzéketlenül visszahullani a nehézségi törvény, a bűn uralma alá! Milyen sötét gondolat, hogy akiken segíteni akarunk testvéri szeretetünk minden melegével, kifoszthatják lelkünk legharatosabb érzéseit, méltatlanok arra, hogy lépéseket tettünk értük. Hiszen azoknak az embereknek szintén, mondhatnám, valóságos újjászületésre volna szükségük, hogy egyáltalán belemehessünk minden szociális, emelő, testvéri, örökélet vízből táplálkozó munkába értük. Igen, igen - az újjászületésnek ez a ma minden gondolkozó embert foglalkoztató nagy kérdése az, amit harmadik kíváncsún szeretnék nyomatékosan hangsúlyozni. *Szüksége van ennek a hazának újjászületett, isteni erővel és gondolatiránnyal meggazdagult személyiségekre, akik ezzel a újjászületett, Isten erejével és gondolataival meggazdagult személyiséggel lépnek hazájuk mindennemű kérdése elé.* Hiába értelmi erőink minden meggazdagodása, hiába a testvériség világmegváltó nagy gondolatának a legnagyobb lendülettel hangoztatása és munkába állítása, amíg mindezt nyomon nem kíséri a lélek benső regenerációja, újjászületése. E nélkül az utóbbi nélkül teremthet az értelem szérumok mellett milliókat lekaszáló gépezeteket is, s micsoda iróniája a lélek benső újjászületése nélkül dolgozó testvériség gondolatának az a testvériség, amely ilyen ruha alatt gyönyörűen melengetni tudja a gyűlöletet és belefulladás, például a francia forradalom örökre undort keltő borzalmaiba. Igen, olyan diáklányokra van szüksége ennek a nemzetnek, akiknek a lelke hajlandó megtisztulni, megacélozódni az újjászületés tüzeiben. Odaállni Jézus Krisztus keresztfája alá: itt vagyok, Uram, rakjál abból a keresztből az én vállaimra is, hordozni akarom én is ennek a nemzetnek terheit, a Te lelked tüzeivel, a Te gondolataid erejével akarok én is munkába állni, én is azt akarom, hogy Te tedd harmatossá, üdévé, tisztává a szívemnek ezért a nemzetért dobogó érzéseit. Kant erkölcsi "du sollst"-ja hidegen hagy; de Krisztus elé odaálllok, mert egész világ sebeit magának igénylő, isteni méltóságtudatára halállal ütötte rá a pecsétet. Egyetlen szent dologban hiszek ezen a földi világon Isten kegyelmén túl: a szeretetben, ami vért tud adni szeretetéért. S ennek az újjáteremtő,

isteni tisztaságnak minden meleg sugarát ott látom a Golgotán. Nem tudtam önmagamot kihúzni hajamnál fogva a vízből, a pusztulásból, nem volt, aki magasba szárnyalni kész erőimet egyensúlyozza, de amióta öntudatom középponti téreire Jézus Krisztust állítottam be az életem uralkodó királyául, ha sok nehézség és sok küszködés árán is - hiszen minden komoly és nagy dolog erőket tesz próbára - egy-egy régi papírszeletkén el-elábrándozom, és igazán megkérdem, hogy tényleg én írtam-e valamikor azokat a kusza sorokat. S milyen jó, hogy a csalódásoknál, a meg nem értésnél, a hálátlanságoknál ismét nem a nehézségi törvény uralma alá zuhan az ember, hanem Jézus Krisztus a repülőgépem egyensúlyozója!

Foglaljuk össze már most, hogy kikre is van hát szüksége közülünk a jövőendő Magyarországnak:

Szüksége van azokra, akik valami egységes, nagy, összefogó gondolat uralma alatt képességeiket minél gazdagabb fokig kifejlesztik.

Szüksége van azokra, akiknek lelki látóhatáruk kitágul, és minden sebet, minden nyomort, minden bűnt, minden boldogtalanságot gondozó, testvéri szeretetükbe tudnak fogadni.

S szüksége van mindezek alapjául azokra, akiknek életében végbe ment a lélek benső regenerációja Krisztus erejével és Krisztus képmására. És szükség van azokra, akik komoly és intelligens átgondolással hajlandók ennek az újjászüdő erőnek alávetni magukat. Szomorú volna, ha annyi haldokló barátunk és testvérünk jajkiáltása se vinne el ide.

(Közlemények az Evangéliumi Leánydiákszövetség Munkájából, 1915. nov.-dec. 18.o.)

JÉZUS MINT IGEHIRDETŐ

Mint igehirdető... Nem különös ez a kérdés? Lehet Jézus neve mellé ilyen jelzőt írni? - Lehet. Jézus Krisztus nemcsak az örökkévalóság királya, hanem a földi élet királya is. Nemcsak középpontja az evangéliumnak, hanem három, némelyek szerint hét éven keresztül hirdetője is. Hányszor olvassuk az evangéliumokban: "És megnyitá ajakát." "Tanítja vala őket..." "Elálmlétkodának édes beszédein..." "Úgy beszélt, mint akinek *hatalma* vala..."

Fönnmaradtak-e ezek a beszédek? Legalább olyan alakban, hogy következtethessünk igehirdetése alapvonásaira? Lehetetlen volna itt most még csak futólag is érinteni a bibliai kritika ide vágó területét. Bizonyos, hogy utólagos följegyzések az elhangzott beszédek külső alakját csak ritka esetben adják vissza pontosan. De nem is ez a fontos. *Az evangéliumok levegője egészen Jézusé.* Pl. a hegyi beszédet majdnem bizonyos, hogy Jézus nem egyfolytában mondta el. Ki tagadhatná mégis, hogy Jézus lelkéből származott? Aztán a példázatok... Elfelejtheti-e a tékozló fiú példázatát, aki egyszer hallotta? A szőlőskert, a szőlővessző, a magvető, a könyörtelen szolga példázatát? Származhat-e másnak ajakáról a Máté ev. XXIII. részének hatalmasan ömlő képei? Íme, mennyi bizonyos nyoma Jézus igehirdetésének. S még azon túl is a sok-sok kis töredék mint megannyi mozaikdarab, amiket csak szerető kezeknek kell összeválogatniok, hogy előálljon az egységes kép. Én ezeket a kis mozaikdarabokat próbálom most összeállítani előre kijelentve, hogy az összeállított kép egyáltalán nem teljes. Jézus Krisztus munkájának ez a területe is kimeríthetetlen bánya.

Mik hát az Ő igehirdetésének főbb jellemvonásai?

1. Máté evangélioma szerint ez a felszólítás volt Jézus első fellépésének alaphangja: "Térjete meg, mert elközelgetett a mennyeknek országa!" Én azt hiszem, hogy ez volt alaphangja általában az Ő igehirdetésének. Erőteljes hirdetése annak, hogy van valami gazdagabb, magasabbrendű, isteni élet, ami rendelkezésére áll attól a naptól fogva minden embernek. Hogy örökre eltéveszti, az Ő szavaival "elveszti életét az, aki mindenáron meg akarja tartani a maga életét" t. i. a maga számára, és nem bocsátja rendelkezésére, azaz nem "veszti" bele abba a magasabbrendű, gazdagabb, isteni életbe, amit Ő kínál föl neki. Hagyjátok el hát gyökeresen a régi embert, mert az új emberhez szükséges isteni erő és szeretet "elközelgetett", rendelkezésére áll mindenkinek. Újuljatok meg Isten Szentlelkével a lelketet mélyéig! "Szükség tinéktek új csecsemők születésének..." "Az Isten országa tibennetek van." *Íme, az egyéni újjászületés szükségének világokat egyedül átalakító gondolata, mint Jézus Krisztus igehirdetésének alaphangja.*

2. Beszédtárgyai soha nem filozófiai vagy egyéb körből vett bizonyítandó *tételek*, hanem *maga az élet*. Lenyúlt mindig hallgatói lelkének mélyére, s kikereste ott - az örök - emberit. Úgy látszik például, hogy nagyon sokat magyarázta a boldogság gondolatát. A töredékes evangéliumi feljegyzésekből látjuk, hogy sohasem elvont gondolatrendszereket dobott az emberek elé, hanem vagy *bevégezt* *lelkiállapotokat*, vagy bizonyos *jól ismert életfűsűségeket*, amik *szemléletesen* mutatták be a kifejezendő gondolatot vagy annak ellentétét, s a maguk kiáltó egyszerűségében adták a felkínált új élet *módszerét* is. "Boldogok az alázatosok." Nem arra felel Jézus, hogy *mi a boldogság*, hanem arra, hogy *kik a boldogok?* Adja az *életfűsűségeket*, amiben benne van azonnal a boldogság *módszere* is. Sohasem *képmutatásról* beszél, hanem mindig *képmutatásokról*. Bemutatja ezt az életfű-

pust, s nincs az az elvont gondolatrendszer, ami olyan megdöbbentő erővel írta a lelkünk falára, mint ez a reális vonásokkal megrajzolt életkép. Amikor a tőke-munka, az akkori keserű pauperizmus [nyomorúság] örök-nagy kérdéséhez nyúl, akkor sem adatokat halmoz, statisztikát állít össze, következtetéseket von le: hanem bemutat egy mindennapi életképet a gazdag és Lázár alakjában. Vetekedhetik-e bármilyen ékesenszólás ennek az életképnek örökre klasszikus hatásával? S el tudjuk-e képzelni, mennyire megdöbbentő hatása lehetett a képnek hallgatóira, mikor elmondhatták: "Igaz - én is láttam ezt a gazdagot, - én is láttam ezt a Lázárt? Szóval: *Jézus Krisztus a való életből veszi tárgyait, s a való étellel magyarázza.* Azért élnek ma is ezek a magyarázatok.

3. A következő jellemvonása Jézus igehirdetésének kettős. Ontja a képeket, olyan lán-golóan festi az élet *emberfölötti* rendeltetését, és szinte áradnak azok a színek is, amikkel szemünk elé tárja az értük hozandó, csak *emberfölötti* erővel hordozható küzdelmeket és szenvedéseket. "Ti vagytok a földnek savai." "Ti vagytok a világ világossága." "A meggyújtott gyertya." "A hegyen épült város." És - "törvényszékre adnak majd titeket." De - "boldogok vagytok, ha szidalmaznak..." stb. Miért ez az erőt meghaladó eszménykép *mint átlag színvonal*, ilyen erőt meghaladó áldozatokkal? Egyetlen magyarázatát adja Jézus: *önnönmagát.* "Bízzatok, - én vagyok - ne féljetek!" "Ímé én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig." "Az én vérem kiontatik..." "Én vagyok az út..." S valóban Neki elhisszük, hogy *az isteni világprogram felé csak világot átfogó eszmények és világot átfogó szenvedések vezetnek* egyenesen az ő keresztfáján keresztül.

4. Feltűnő vonása Jézus igehirdetésének az is, hogy *kikereste hallgatói lelkében azokat a már meglévő gondolatokat, amikhez fűzheti és amiken részben fölépítheti a maga gondolatait.* "Ne gondoljátok, hogy jöttem a törvénynek vagy a prófétáknak eltörlésére. Nem jöttem, hogy eltöröljem, hanem inkább, hogy betöltssem." "Megmondatott a régi-eknek", s a hallgatóság érdeklődve néz föl: "Valóban megmondatott. Valóban én is tudok róla." A ma hangoztatott nagy-nagy pedagógiai elv, amit Jézus igehirdetésében már 2000 évvel ezelőtt megtalálunk. Ha kisgyermekeknek hirdetem az evangéliumot, csak a kisgyermek szemléletvilágát felhasználva, abba belehelyezkedve vezethetem óvatosan egy-egy lépéssel tovább. Jézus Krisztus a kétezer évvel ezelőtti zsidó hallgatóság előtt nem hagyhatta figyelmen kívül a lelkük szerves részét képező *törvényt és prófétákat.*

5. Ugyanez a nagy pedagógiai elv vezette Jézust gondolatai külső felépítésében is. Elvont fogalmak helyett *szemléltetett*, s képeit mindig a hallgatóság által már látott világból merítette. Tehát olyan képeket rajzolt, amikre azt mondta hallgatósága: "Én is láttam, én is csináltam", s a következő pillanatban örökre odaíródik lelkére annak a képnek *gondolata* is. Szinte észrevétlenül és kitörölhetetlenül, *már ismert kép* alakjában csúszik be lelkébe az *új gondolat.* Csak néhány területet említék föl, ahonnan vette képeit Jézus Krisztus. a, A mindenki által ismert *testi organizmus* világából. "Ha a te szemed, - ha a te füled, ha a te karod megbotránkoztat téged..." b, A *házi élet* világából. Pl. gyertya, amit meggyújtanak, kovász, amit lisztbe rejt a gazdasszony, mérték, amivel mérnek, tömlő, ami szétszakad, ruha, amit foltoznak stb. c, *Az emberi foglalkozások* világából. A halásznak emberhalászatot ígér. A Genezáret-parti lakóknak a gyalommal való munkát hozza föl. Ki ne ismerte volna hallgatói közül a piros búzmagot hintő gazdát, a gazos vetést, a szérút, a csűrbe takarítást? A favágót, amint a gyümölcstelen fának veti fejszóját? A kereskedőt, aki gyöngyös kosarat hurcol magával?... d, *A társas élet* világából. Milyen kedves és a figyelmet mennyire lekötő lehetett pl. a vőlegényt váró tíz

szűz életképe, ami egy akkor és mindenki által ismert népszokásból vette eredetét. Vagy a lakodalmi hívogató, - a magyar vőfély... e, *A természetből*. Ki ne ismerte volna ott és akkor a fügefát, ami nem terem? A liliumot? A csiripelő, szürke kis verebet, amit elfogtak és a piacon árultak? A vihart és árvizet? A bojtortjánt? A keskeny utat, ami a júdeai hegyekben vezetett, s a széles, jeruzsálemi nagy kaput, ami már messziről integet? Jézus Krisztus kifejezéseiben is a már meglévőre épített. Nem szórt üres szólamokat alpesi holdszivárványról, sem kínai népszokásra nem hivatkozhatott *az elérendő cél kára nélkül*.

6. Külön, de nagyon röviden kell szólnom Jézus Krisztus örökre klasszikus *paraboláiról* [példázat]. Miben különbözik a parabola a képtől? Abban, hogy nem egyszerű szemléltető ábra, hanem a magva mindig valami történet vagy legalább folyamat, s így önmagában is befejezett egész. A lélek világában végbemenő ellenképével sokszor csak egyetlen szóutalás kapcsolja össze. Több magyarázat nem szükséges. A parabola önmagát magyarázza azután. Miért olyan rendkívül értékes Jézus Krisztusnak ez a módszere? Három okból. Az első, hogy *szemléltet*, tehát a lélekben sokkal erősebben rögzíti és világosabbá teszi a gondolatot, mint az egyszerű magyarázat módszere. A másik, hogy csak futólag érintett vagy egészen elhallgatott gondolatánál fogva, mint valami komoly rejtvény, *érdekessé* válik és *gondolkozásra készítet*. Szellemi téren elért értékeink közül azok a legdrágábbak, amikhez fáradtságos munka árán jutottunk. A harmadik pedig, hogy - miután csak utal a mögötte lévő gondolatra - minden korszak és minden nép, sőt minden egyén nyelvére lefordítható. Pl. a gazdag és Lázár példázatának zsidó országban 2000 évvel ezelőtt talán a bűborszegélyes farizeus s kifosztott özvegy felelt meg. Európában a középkorban talán a hatalmas várúr s a jószágul tartott, kizsartolt jobbágy. Ma bizonyára gazdag vonatkozásai volnának a tőke és munka harcai körül. De mások a vonatkozásai az *én* egyéni bűneimre, mások a *te* egyéni bűneidre és mások a *harmadik egyén* bűneire is. És így tovább. Csak a keret változik, de a példázat örök gondolata mindvégig ugyanazzal a megrázó erővel kiált. S ezekről a lélekbe szinte beleragadó parabolákról lehetünk a legbiztosabbak, hogy valóban Jézus Krisztus lelkéből és *ebben az alakban fakadtak*.

7. Még egy módszere volt Jézus Krisztusnak, amivel ugyancsak gondolkozásra készítetés volt a célja, s amit én az *ellentétek módszerének* neveznék. Gondolok Jézus Krisztusnak azokra a kijelentéseire, amik látszólag ellentmondanak a valóságnak, mélyebb fölgyöngölés vagy az életbe átvitel után azonban mély igazságot és realitást fedezünk föl bennük. Ilyen pl.: "Aki elveszti az ő életét, megtartja azt." "Boldogok, akik sírnak." "Boldogok az alázatosok." És így tovább. Ismét rendkívül értékes és pedagógikus módszere a gondolatrögzítésnek. Mélységes pszichológiára s az ismert lélek hangszerének művészen nagyszerű megszólaltatására vall.

8. Még csak egy vonására utalok Jézus igehirdetésének. Ez már gondolatait és kifejezéseit egyaránt átlengi. Kortársainak ebben a fölgyöngölésében van benne: "Úgy tanítja vala őket, mint akinek *hatalma* van." Aki elé várakozással nézhetek. Aki zálog volt a hirdetett szavak mellett. S akinek hite volt abban, amit hirdetett. Feltétlenül érezte szavai valóságát, s meg nem értésen és keresztfán keresztül is hitt képviselt ügye diadalában. Valami győzelmes optimizmus s az optimizmus nyomán valami szárnyaló, letörhetetlen, isteni erő lengi át szavait. Micsoda hit és micsoda hatalom pl. ezekben a szavakban: "Halálra adnak majd titeket, de bízzatok! Én meggyőztem a világot." Az evangélium fölgyöngölése szerint ezek után a szavak után másod- vagy harmadnapra már

halott volt. Hát nem kellett leráznia ennek a győzelmes, ennek a letörhetetlen erőnek a halál bilincseit? S lehet hatalmasabb és diadalmasabb szónoki vonás, mint ez a holtakat is életre keltő, porban is életet látó optimizmus? S lehet egyáltalán eredményes szónoklatról beszélni enélkül?

Egyetlen titka volt: az Atyának való határtalan átadás.

(Keresztyén Lelkipásztor, 1916. február 15.)

"Ha köveknek kiáltozna is,
ha száz átok felelne is,
akkor is kiált. Az a hang
az élete. Nincs más élet-
forma a számára."

(Kiss Géza: Az átkozottak.
Református Igehirdető, 1938.
473.o.)

H5365

A BARÁTSÁG

Ján. XV. 15.

Mikor ezt a kijelentést tette, csodálkozva nézhettek a Mesterre tanítványai. Mester és tanítvány, király és szolga: érthető. De *barát*... Főlemeli őket abba az isteni magasságba... Az erő a gyöngeséget. A magasság a törpeséget. Isteni gondolatok fénye a sötétséget. És mégis. A meleg hangján kersztül mégis úgy érezték, hogy a Mester itt valami szent dolgot mondott. Örök-nagy, szellemi tartalomnak adott emberi formát. Közelebb hozott valami mennyei nagy gondolatot az emberi szív töredezett szavaihoz. Igen, hisz ez a baráti szív kíséri őket az elhívás napjától máig. Ez beszélt Nikodémussal. Ez szállt Zákeus házához. Ez ült lakomára Lévinél. Ezért a baráti szívért gyűlöltek a gőgös farizeusok. És látják, világosan látják, hogy ez a szív viszi egy napon majd a halálba is. Péter szíve egyszer már ijedten tiltakozott az ellen a nap ellen: "Nem eshetik meg az Veled - Uram!" -

Lehet egy istentisztelet keretében a barátságról beszélni? Lehet. - Jézus Krisztus maga emelte föl az Ó legszentebb viszonyai közé. Ó a világnak Isten országa számára való meghódítását se tekintette másnak, mint a barátság hadjáratának. Valamiképpen úgy oda van forrva ez a baráti viszony a keresztyén élethez, mint annak egyik alapvonása, hogy Isten országát kereső utunk ki se kerülheti. Mit beszél hát Jézus élete az igazi barátságról? Mik ennek a barátságnak elengedhetetlen föltételei? Hogyan gazdagíthatom meg életemet az igazi, krisztusi barátság örömeivel? S hogyan visz ez a barátság közelebb Isten országához is?

I.

Legyen az az első kérdésünk, hogy *milyen lélekkel induljunk erre a baráti hadjáratra? Hogyan szerezzek igazi barátokat?* - A világ érzi, hogy valamiképpen több melegségre van szüksége. Nem elég a szeretetnek az a mennyisége és milyensége, ami érinti egyéni életünket, kormányozza társadalmi és egyéb viszonyainkat. Beszélünk sokszor különböző szavakkal egy ideális országról, az egyenlőség, a megértés, a szeretet, az Isten országáról, s valamiképpen érezzük, hogy ennek az országnak alaplehetősége hiányzik az emberek szívéből. Itt van minden keserű kérdésünk egyik alapoka: nem a krisztusi barátság alapjára helyezkedünk. Úgy indulunk el a világba, hogy mindig másoktól *várunk* szeretetet és megértést, ahelyett, hogy mi indulnánk kitért szívvél a világ elé! Úgy járunk, mint az egykori hindu barát, aki szintén csak várt valamit az élettől, ahelyett, hogy adni akart volna. Elindult megkeresni a kényelem országát, ahol tökéletes a csönd, nem zavarja emberi szükség, tétlen, nyugodt és biztos álmodozás lehet az élete. S amint megy egy nagy erdőn keresztül, egyszer, éjszaka idején, el is ér valami csillogó víz partjára. A hold sugarai játszottak a habokon. Lefeküdt a fűbe, és azt gondolta magában, hogy megtalálta, amit keresett. Szépség, csönd, magány, nyugalom... De amikor reggel fölkeltek a nap sugarai, s elverték szeméből az éjszakai sötétséget, akkor látta, hogy a csillogó víz tulajdonképpen nem más, mint poshadó mocsár, a tó gyönyörű környéke állati csontokkal van teleszórva, szóval az egész tájakra a halál terpeszti szárnyait. - Ha meg akarod találni az élet teljességét, ha azt akarod, hogy megtaláld életednek boldog-

ságát, ne úgy tégy, mint ez a barát, hanem embereket keress, akiknek odaadhatod a szíved minden szolgálatkész szeretetét. Jézus Krisztus határozottan ezt jelölte meg az Isten országa útjául. Jézus Krisztus előtt semmi sem gyanúsabb és szegényebb, mint az olyan fiatal élet, ami untalan szeretetlenségről panaszkodik. Azonnal belelát a kérdés mélyére: Hát te mennyi szeretettel indultál a világ elé?! Igen, keresztyén gyülekezet: ez a barátságban, tehát isteni értékekben gazdag élet legelső törvénye: vetni, csak vetni a szeretetmagot minél gazdagabb marokkal a világ szántóföldjébe, annál dúsabban termi számunkra a kalászeit. Vetni úgy, amint Jézus Krisztus mondta és élte, hogy ennek a gondolatnak a magasztossága mellett sohase érezzünk személyes sérelmeket. Vetni úgy, hogy az áldozat ne legyen áldozat az életünkben. Vetni úgy, hogy rosszakarattal mindig jóakaratot helyezünk szembe. Vetni úgy, hogy minden felebarátunkban föltétlenül önmagunkat lássuk. Hogy a keserű lelkű, nagy családú napszámos nagy kérdéseinek keretébe bele tudjon helyezkedni az, akinek fényes élvezetek állhatnának rendelkezésére. Hogy a szomorú körülmények, csalódás, lefelé húzó környezet hatása alatt elbukottak életéhez segítő szeretettel közeledjék az, akinek boldog családi életet adott az Isten. Hát nem ezt a baráti szívet várja epekedve a világ? Nem ezt végezte és végzi ma is Jézus Krisztus? Nem ez a barátság első lépése Isten országa felé?

II.

Úgy, de felöltlik a második kérdés: *mi a léleknek az a tartalma, ami ilyen baráti hadjáratra képesítse az embert?* Hiszen ezer akadály állja utunkat, hiszen olyan nehéz ez a munka, mintha egy baltácskával indulnánk el valami rengeteg őserdőnek! Nem volna az elég, ha csak bizonyos kiválasztott emberekre korlátoznók a szívünk szeretetét? Hiszen az emberi élet olyan csak, mint egy lámpácska. Világlít egy parányi kis körnek, azután elhal a fénye... Ez mind igaz, keresztyén gyülekezet, de ha valaki csak egyes, kiválasztott emberek szeretetével indul neki a világnak, az olyan ember sohase beszéljen világmegváltó gondolatokról, még csak egyes parányi kérdések megoldásáról se. Éppen azért lehetetlen ez az álláspont, mert Isten nem egyes, kiválasztott emberek társágába, hanem az élet országútjára állított bennünket, annak ezer és ezer kérdése közé. Sohse lesz a maga kis körében sem elég gazdag és elég mély annak a szeretete, aki az életnek ez elől az országútja elől el akar vonulni, mint a hindu barát. És csodálatos örömeiket visszahozta az, aki ilyen szívekkel gazdagította életét. - Még egyszer tegyük föl hát a kérdést, ki vagy mi ad ehhez a barátsághoz alapot és erőt lelkünkbe? - Azonnal megadhatjuk a feleletet: egyedül Jézus Krisztus. Miért csak Jézus Krisztus? - Azért, mert Jézus Krisztus volt az egyedüli, aki az egyéni lélek végtelen értékéből indult ki s nem hiú bábokból, amik ideig-óráig lehetnek játékszerei ú.n. barátságoknak.

Ez a világ igazi haladásának kiinduló-, alaptörvénye. Ez az életforma ad királyi széket álám akkor is, ha a világ szerint "Senki" a nevem. *Határtalan baráti szeretet, aminek az egyéni lélek végtelen értéke a kiindulópontja.*

Volt egyszer egy nagy ember, aki elment Sierra Leona rabszolga négerai közé. Semmi mást nem vitt magával, csak az élő Jézus Krisztusnak ezt a szeretetét. Gyűlölték azok a rabszolgák a fehér arca miatt. Még attól a mennyországtól is gyűlölettel fordultak el, ami fehér embert is magába fogad. S ez az ember odament közéjük. Csak ezzel a szeretettel, aminek Krisztus adja az értékelő gondolatot. S az a szeretet győzött. Mikor 35 éves korában lehúnyta földi szemeit, ezer és ezer rabszolga baráti könnye kísérette a sírba.

Ki tud ilyen szívet, ilyen alapot s ilyen baráti szeretetben dúskáló életet adni Jézus Krisztuson kívül más a világnak?

III.

Minden baráti viszonynál tehát, amint láttuk, az egyéni lélek isteni értékelésén és szeretetén keresztül két lélek találkozik. Mi történik már most annál a találkozásnál? - Az a két lélek nemcsak találkozik, hanem kicseréli egymást. Mikor Jézus Krisztus Lévi lakomáján együtt ült a kitzasztottakkal, a megbélyegzettekkel, ott is kölcsönös lélekicserélődésről volt szó. Ha egy pillanatra elhallgatott a beszéd, a lelkek némasága azért beszélt tovább. Jézus Krisztus lelke azt mondta: Én csupa megértés, csupa megbocsátás, csupa segítő, fölemelni kész szeretet vagyok, - én szeretlek benneteket, ti szegény, megbélyegzett, kitzasztott emberei a világnak. S felelt a kitzasztottak lelke is: mi csupa bűnbánat, csupa öröm vagyunk, minket egészen új világba emel föl ez a Te szereteted, mi a Te szereteted folytán többé nem tehetjük, hogy a régi utakon járjunk. Micsoda új világ levegője áradhatott abból a szegényes kis otthonból! S minden igazi barátságna ez a formája és lényege. Tisztán látom a más lelke kérdéseit, és tisztán föltárom a magam lelkének feleleteit és kérdéseit. Mennyi élet született - mondhatnám - újjá ennek a kölcsönös, Krisztus lelkétől átjárt önkítársána a gazdag perceiben! S beszélhetünk-e Isten országáról az emberek között mindaddig, amíg a mi szeretetünk eredményeképpen legalább egy lélek nem tárult föl előttünk és nem gazdagodott a megértésünkön, a segítségünkön keresztül? Továbbmegyek: olyan-e a mi lelki fölszerelésünk, hogy mások csak gazdagodhatnak és erőket nyerhetnek társaságunkban? Megértettük-e már a barátságna ezt az igazi formáját és rendeltetését? S volt-e az életünknek már olyan zajtalan, szomorúan szent pillanata, amikor úgy éreztük a törpeségünket, mint a tékozló fiú, és azt mondtuk: "Elmegyek az én atyámhoz. Kitarom előtte minden nyomorúságomat. Ha mindenki kitzaszt is a világból, ha senki nincs, aki megértse a szívem fájdalmait, kínos, nagy kérdéseit, Ó, tudom, hogy szeretete egész mélységeit kitarja előttem." Megértettük-e, hogy a keresztyén életnek nem ceremóniák végignézése, nem imaformák lemorzsolása, hanem szívünknek a mi Atyánkkal való kölcsönös önkítársása az alapja?

IV.

Még utoljára egy vonását az igazi barátságna. Beszéltünk róla, hogy csak gazdag, egész világra kitekintő szeretet teremthet mély és gazdag baráti viszonyokat. Hogy ennek a barátságna az élő Jézus Krisztus értékelése és ereje lehet egyedül az alapja. S hogy igazi gazdagsága a kölcsönös, egymást emelő önkijelentés gazdag percei. *Két léleknek valami örök-nagy gondolatban való találkozása.* - Csak egy pillanatnyi értékű és soha nem az idők végtelenségének szól az a baráti viszony, aminek nincsenek közös, nagy találkozó pontjai. Valami önmagunknál, önző kis érdekeinknél végtelenül magasabb föladatban, kötelességben való találkozás. Hiszen ez az az aranylánc, ami összeköti a vágyainkat, a gondolatainkat. Itt is Jézus Krisztus a barátság mintaképe. Soha barát barátna nem adott még szentebb gondolatokat, mint éppen Ó. Azt mondtotta, hogy Ó meg akarja váltani a világot ezer bűnéből és nyomorúságából, hogy Ó királyságot akar teremteni, ahol nem üli orgiáit az örült, felelősség nélkül való szeretetlenség, aminek az átkát ma különösen nyőgi az egész világ, hogy Ó szent felelősséget akar egymás iránt az

emberek szívébe oltani, hogy minden vonalon megmutatja egy boldog világnak a lehetőségét a maga életével, s hogy azért a világért, Isten királyságáért odaadja önként az életét. "Aki elveszti - úgymond - az ő életét énértem és az evangéliumért, megtalálja azt..." Ki az, aki ennek a világprogramnak megvalósításában követni fogja őt? Ki hajlandó Vele örülni, Vele küszködni, Vele szenvedni, ha kell, Vele halni, minden emberi jutalomra való tekingetés nélkül? Mit gondoltok, keresztyén testvéreim, nem az volna a mi valóban keresztyén életünk igazi születésnapja, ha ennek a szent föladatnak megvalósításában elfogadnók egész hűséggel Jézus baráti kezét? S nem az volna-e egyéni barátságaink legmagasabb összekötő gondolata is, hogy annak a társadalmi körnek életében, ahova Isten állított, vállalkoznánk az Ő királysága fölépítésére? Ezen a világon minden elomlik egyszer, de lehet-e annak a hűségnek, annak a munkának, annak a barátságnak határa, ami az örökkévalóságból veszi kezdetét, s egyenesen az örökkévalóság felé veszi útját?

Íme, az igazi barátság igazi lényege, szolgálata és jövődjéje.

S ha sokszor óhajtottál volna, keresztyén testvérem, közelebb jutni a keresztyén élet teljességéhez, de nem tudtad a gyakorlati útját, - ha majd hazamégy, vizsgálj meg eddigi barátságaidat, hogy miből indultak ki azok és miken alapulnak. Isten adjon neked erőt és kegyelmet ahhoz, hogy hiányosságaiba belefájduljon a szíved, és törekedjél olyan barátság után, aminek Jézus Krisztus az alapja, ami egész szeretetet visz minden ember felé, ami az utolsó kitaszítottban is végtelen értéket lát, aminek közelsége megújulás és erő, s aminek van közös, szent, elvégzendő föladata, aminél áldoz és szívedet önti a munkába. S ha gyöngének érzed magadat, imádkozzál mennyei Atyádhoz új erejéért és szépségéért a barátságaidnak. Ezt a kérésedet soha nem fogja felelet nélkül hagyni. - Úgy legyen! Ámen!

(Református Igehirdető, 1927. 67.o.)

ÖREG PRESBITER

Kol.III.23. És valamit tesztek, lélekből cselekedjétek, mint az Úrnak és nem embereknek.

Aki tudja, micsoda értéket jelentett öreg K.J. ennek a falunak életében, csak az érzi, milyen fájdalmas ez a nap, mikor lelke ég felé néző szárnyalással búcsút int nekünk. Tisztább, sugarasabb, krisztusibb, Isten előtt járó világnak majdnem utolsó madara, te, míg könnyes szemmel nézek utánad, talán még síróbb lélekkel keresem az arcokat: vajon ki lesz az, akiben a te drága, tiszta lelked örököt talál?

A felolvasott ige az újkori Németország legnagyobb államférfijának, Bismarcknak volt jelmondata. Késő vénségében is meghatottan mesélte, mit érzett kicsi, 12 esztendőskorában, mikor a berlini Szentháromság-templomban a nagy teológus, Schleiermacher felszólította, s hogy dobogott a szíve, mikor el kellett mondania jelmondatául a Kolosséi levél 3. részének 23. versét: "És valamit tesztek, lélekből cselekedjétek, mint az Úrnak és nem embereknek." Konfirmációja 50. évfordulója alkalmával jóbarátai titokban oda-tették íróasztalára ezt a jelmondatot s mellé a Szentháromság-templom képét. Bismarck nézte-nézte, kibugyant szeméből a könny, s meghatottan szólt környezetének: "Ötven év telt el azóta, de ez a jelmondat lesz ezután is vezércsillagom."

"És valamit tesztek, lélekből cselekedjétek, mint az Úrnak és nem embereknek."

Öreg K.J. felett 70 év szállt el konfirmációja óta, s most, mikor fejfáját faragjátok, én ezt az ígét vésném bele, mint soha meg nem rendülő, mindig egyenes életútjának síron túl is fénylő vezércsillagát.

"Valamit tesztek, lélekből cselekedjétek..." Melyik fontosabb: a tett, vagy a lélek, amivel cselekszem? Tett, munka nélkül nincs élet. Krisztus maga mondta: "Az én Atyám mindezeideig munkálkodik, én is munkálkodom." A világ nagy-nagy szántó föld. Hol vannak, akik ráteszik kezüket az eke szarvára? A világ hatalmas, épülő templom. Hol vannak, akik téglát téglára raknak szorgos kezekkel? A világ csillagmilliók szédületes pályafutása örök, előre megszabott utakon. Hol a kéz, mely indított, s tartja rohanó csillagparipák gyepőjét? Tett, munka nélkül nincs élet. De nincsen ám élet a mögötte álló, irányító lélek nélkül sem. Mit ér a világ szántása, ha nem mosolyog fel bennem a terv, a végső cél, aminek előttem ragyogó képével hasogatom a barna barázdát? Mit ér a világtörténelem épületének magasba szökkenése - minden évszázad csak egy téglát rak hozzá -, ha nincs előre megrajzolt terv, aminek képével a szívemben viszem én is a magam porszemét az épülő székesegyházhoz? S milyen zűrzavar, káosz, értelmetlen, önmagába roskadó anyaghalmozás volna csillagvilágok örült vágatása, ha örök terv és mérhetetlen világoknál még mérhetetlenebb akarat nem irányítaná pályafutásukat? Öreg K.J. jól tudta, s értelme szilárd meggyőződésével vallotta is mindezt holta napjáig. Tudta, hogy az embervilág élete olyan szántás, ami fölött Krisztus jár, mind a két kezében életmagva, Isten ringó, aranykalászos mezőjén szemei előtt, s ott látta magát is imádságaiban Krisztus előtt, mint érett búzakalászt: én Krisztusom, elfogadod-e az életem néhány búzaszemét? Tudta, hogy a világtörténelem magasba szökő épülete fölött Isten áll a maga hullámvonalak mélybezuhanásán s újra magasbalendüléseit át örökké előrehaladó világterveivel, s ó milyen boldog volt, ha az Úr lábainál ülve belenézhetett

egy-egy pillanatra Isten világterveinek gigászi méreteibe, mint Mózes egykor a sziklafal mögött állva, egy pillanatra megláthatta az előtte tovalépkedő Úr árnyékát. S nagyon jól tudta, hogy csillagvilágok pályafutásának világterve mögött ott van a nagy Tervelő, s gyepelőin a hatalmas Kéz, ami irányít. S ha én csillagokba néző távcsövek óriási lencsén át meglátom, nyomom követem és könyvekbe írom ezt az örök tervszerűséget, mivel volnék én, a *másoló*, magasabb értelem, mint az eredeti elgondoló, az alkotó kéz, az Örök, az Isten? Én népem, aki elhagyod azt, ami örök, s minden értelmetlen dib-dáb tagadás előtt hódolattal borulsz le, van-e Istenem nem látó bölcséidnek egyetlen elfogadható gondolatuk, amit ezzel a megdönthetetlen igazsággal szembe tudnak helyezni?... S öreg K.J. még egyet tudott. Nemcsak Isten felséges, előtte kibontakozó világterveit látta át, de alázatos hálával azt is megérezte, hogy Isten egyszülött Fiában, a Krisztusban üzenetet is küldött nekünk: ember, porszem vagy, de munkatársammá magasztallak föl. Mit jelent Isten munkatársának lenni? Isten akaratát keresni és látni mindenütt, s Isten lelkéből egy parányit bevinni az élet minden viszonylatai közé. Nem nézni: tanult vagyok-e, vagy tanulatlan, gazdag-e vagy szegény, hanem érezni, hogy mindenütt-mindenütt cselekedhetem és cselekednem is kell azt az egyetlen, örök akaratot. S míg meghajlok előtte, megérezem, hogy a mélyreszállás tulajdonképpen magasba emelkedés, Isten lelke hegy-csúcsra visz föl, látóhatáromat szélesíti ki, magas szintre helyezi életemet, s nem - egy parányát nem adnám oda új életemnek azért az egész életért, amit nála nélkül éltem. S azon a magaslaton hallok fülembé csengeni ilyen ígéretet: "A test nem használ semmit. Lélek az, ami megelevenít..." "Mit használ az embernek, ha mind e világot megnyeri is, de az ő tulajdon lelkében kárt vall?" Öreg K.J.- ugye, te is álltál azon a csúcson, míg 24 éves presbiterséged annyi drága szála kötözött ahhoz az örökkévalóhoz? Ugye Annak örök terveiből ragyogott föl előtted is egy parányi látomás, míg 9 éven át voltál bírāja, pásztor, atya ennek a te hamar felejtő népednek? S ugye ezek az ígék csengtek örökké szívedben, míg galambósz fejeddel vasárnapról vasárnapra ott ültél az Úr házában? Míg más ajkáról káromlás szólt, tiedről imádság galambjai röpködtek magadért, családodért, népedért, s felejtethetetlen, drága arcodat úgy írtad bele szívünkbe, mint a nemes példaadásnak sohase felejtendő, szent emlékét.

Ezt jelenti mind-mind, amit itt most elmondtam, a felolvasott alapige, s ezért véset-ném fejfádra emlékeztetőül a mai rideg, anyagiakba vesző, fölfelé nem tekintő nemzedéknek, mint életed égi jelmondatát: "És valamit tesztek, lélekből cselekedjétek, mint az Úrnak és nem embereknek."

Fölfelé néző ember volt.

A fölfelé néző ember sohase lehet szélingatta nádszál. Megáll, s ahol lába gyökerezik, mozdíthatatlan. Vagy Péter apostol szavaival: nem szélűzött felleg. Az egyenes út embere.

Mennyi szélingatta nádszál. Mennyi szélűzött felleg. Mennyi máról holnapra változó vélekedés, mint a ruha, amit váltani lehet. Mennyi kimozdítható jellem. Ő áll egyenes úton halálig.

Milyen drága emlékeim vannak róla.

Fölserdült ifjú koromban volt vele először komoly találkozásom. Támadta valaki, ami előtte szent volt. S az az egyszerű ember micsoda ragyogó ésszel, a meggyőződés lángoló hevével vert vissza minden aljas támadást. S egyetlen gondolatom támadt akkor: Ó, ha Isten más mezőre állította volna ezt a talentumot, milyen nagy katonája lehetett volna Istennek!

S a másik emlékem - az az utolsó volt. Alkonyodott a szobában. De az ő élete fölött is ott szálltak az alkony utolsó árnyékai. Kérte - olvassam föl előtte a Szentfrásból: "Az Úr az én pásztorom"... "Ha a halál árnyékának völgyén járok is"... "Akit az Úr szeret, megdorgálja"... "Légy hív mindhalálig"... S mikor az utolsó ige elhangzott - leszállt már egészen az alkonyat - csöndesen megszólalt a hangja: "Amióta gondolkozni tudok, ezt mind szívemben iparkodtam tartani." S elmondta utolsó csatáját, amit betegen vívott az ő Uráért valakivel, aki előtt nem volt szent az Úrnak neve.

Hol vagytok, széltől űzött fellegek, ennek az aggastyánnak napsugárba öltözött, sziklaszilárd jelleme mögött? Jertek, emeljetek kalapot mély tiszteletadással ez előtt a korporsó előtt...

Csak egy-két nap még, s megcsendül a betlehemi angyalok éneke. Óhozzá előbb leszálltak... Ó, Isten angyalai, ti, akik fáradt szemét lefogjátok, ti öltöztessétek lelkét hófehérbe. Vigyétek annak trónja elé, aki őérette is meghalt, az ő bűneit is megbocsátotta, akinek országában nincs aggastyán, nincs évek számlálása, de soha el nem múló élet hajnala teszi örökifjává az arcokat. S míg éneketek fölcseng trónusa előtt, fogadjátok az ő erőtelen énekét is dicső seregetekbe:

Dicsőség a magasságos
mennyekben Istennek,
És a földön békeség,
És az emberekhez jóakarát...
Ámen.

(Elhangzott 1929. dec. 22-én. Református Igehirdető, 1931.314.o.)

HÁT A HOLNAP?

(1931 őszen, a biatorbágyi katasztrófa után)

I. Móz. 1.2-3.: A föld pedig kietlen és pusztá vála és setétség vála a mélység színeén és az Isten Lelke lebeg vála a vizek felett. És monda Isten: Legyen világosság, és lón világosság.

Tűzszikrákat hányva, éjféli sötétben robog egy vonat. Egy másodperc - s millió darabra zúzva ott fekszik a mélyben. Ti roncsolt, elfeketült arcok - nem mondta meg egy titkos hang: "A következő pillanatban az Úr elé mégy!" Hamlet királyfi apját siratja, s legmegrendítőbb panasza sírásának: bűnei virágjában, megtérés nélkül kellett elmennie. Nézd - itt egy fiatal mérnök feleségével. Az alkotás mámore örökre odafagyott szívébe. Itt anya öleli magához kisgyermekét. A gyermek él, az anya halott. S egy összetörött szív hiába néz a messze távolba. Itt sokgyermekes, szegény vasutas ért az utolsó állomásra, s kürtje nem riad többé: tovább! Más trombita hívja más elszámolóra... S közben mintha egy más, láthatatlan vonat is robgna az éjben. Tűzsziporkáit elnyeli a sötét. Egyenest a szívedre tör. Jaj - van-e megállása annak a sátáni szörnyetegnek? Ítéletidők viharának? Mit hoz a holnap? Itt talál-e meg a jövő esztendő? Vagy eltemet minket is az idők irtózatatos kataklizmája [csapása]? Mintha valami kietlen, idő előtti sötétség borítaná újra a földet, elemek ős zűzavara gomolyog körülöttem, s nincs más kivezető út: meg kell keresnem a Lelket, ami ott lebeg a mélység színeén, s akinek egyetlen lövellő sugara fényt szór a zűzavarba: Te Lélek, Örökkévaló - magad szólj hozzánk. S megzendül a homály és íme - szól.

I. Az első szava hozzánk ez: *tudd meg, ember, hogy megítélttéél*. Mintha Baltazár király lakomája volna a ma, hogy halálra sápadjon a holnap üzenetétől: megmérettél és könnyűnek találtattál. Még ma - még ma történik veled valami. Vége a fénynek, üsd földhöz a mámor poharát. Egy lépésed sincs tovább.

Keresztyén Gyülekezet! - Az emberi lélek szárnyalásánál nincs gyönyörűbb valami. De csak addig, amíg Isten lelkéből hord egy parányi szikrát magában. Csak addig, amíg céljai is örökkévalók. De jaj, ha rút, önző, gyilkos célcakat tűz maga elé. S jaj, ha lélektelen alkotások köveibe, acélába, anyagába veszti magát. De százszor nagyobb jaj, ha beköti szemét, és túl az anyagon s buta természeti erőkön túl semmit nem lát. S nem ez jellemezte-e korunkat? Megszédült saját lelke szárnyalásától, s azt képzelte, hogy a mindenség ura. Azután szárnyaló gondolatainak nem tudott örök célokat adni, s megfeneklett az önzés, a gyűlölet, a bűn sarában. S végül a sár szeméibe fröccsent, s nem látott semmit túl azon a sáron, a földi sáron, a földi anyagon. Vakondok-látókorrré lett világa. S megindult elporlása mindannak, ami szent, ami örökkévaló. Nem lát többé örök ítélszéket, ami előtt rút lelke felel. Hogy volna hát gondolata is több és nagyobb önmagánál: az örökélet távlatába beállított örök gondolatok isteni szikrája? A lét hovatovább baromi tülekedéssé válik. Az egyik oldalon öncéllá a vagyoni, az arany. A leghitványabb valami, ami emberi lelket egyáltalán betölthet. A világ minden aranyánál többet ér a szeretet

egy parányi morzsája, a szárnyaló lélek alkotó tüzének egy szikrája. A másik oldalon - szinte belekényszerülve - a mindennapi kenyér után való ádáz tülekedés, ami mellett meghal a lélek, mert nemcsak kenyérről él az ember. S megindult az értékeknek is valami óriási felfordulása. A soha el nem múlók sutba kerültek, az utolsó helyre, vagy oda se talán. S amik nem méltók arra, hogy halhatatlan emberi lelket betöltsenek, az első helyre kerültek. Ha így van a te szívedben is, testvérem, nem borzadsz-e meg önmagadtól? S az értékek felfordulása után megjött az egész emberi élet felfordulása. Volt-e valaha több felhalmozott kincse, vagyona az emberiségnek, mint ma? S volt-e valaha több szenvedő, éhező ember? Isten minden eszközt megadott, hogy boldogan élhess. Hova tetted, ember? Ha van, miért nincs? Ha nincs, miért van? Hatalmas hadseregek bámulatosan megalkotott fegyverekkel őrködnek az emberiség békéjén. S volt-e valaha reszketőbb az emberiség lelki világa: jaj, mit hoz a holnap? Orvosok tömegei csodaszámba menő gyógyszerekkel virrasztanak életed fölött. S volt-e valaha bizonytalanabb az életed: nem tipor-e el nyomtalanul a holnapi nap? Mi folyik itt ma, testvéreim? Istennek egy szörnyű ítélete. Nem mondom, hogy utolsó ítélete, de nagyon könnyen azzá válhatik. Megmértél és könnyűnek találtattál. Az emberiségnek csak addig van jövője, amíg Isten lelke irányítja azt a jövőt. Mihelyt a Sátán kezébe teszi le sorsát, meg vannak számlálva napjai. S a vihar zúg. Söpri a faleveleket. Megjósolom nektek: sokan jönnének vissza közületek is Isten szívének ajtajához: bocsáss vissza, Uram. S belülről megszólal egy hang: késő, késő, - nem eresztenek be már... Az idők borzalmaitól kényszerítve *érelmeden* keresztül nem volnál hajlandó még ma megtenni ezt a lépést Isten felé?

Ez a köd felett megzendülő hang első üzenete hozzánk.

II. A másik ez:

Tanuljátok meg újra Isten lelke törvényével szeretni egymást. Mi az Isten lelke törvénye? "Önmagát megalázta szolgálai formát vévén magára." Az alázatosság ... Mi az Isten lelke törvénye? - "Engedelmes lévén mindhalálig, mégpedig a keresztra haláláig." Az áldozat. Az élet odaáldozása. "Még az én életem se drága nékem, csak hogy elvégezzem a szolgálatot." - Mi az Isten lelke törvénye? "Az embernek fia nem azért jött, hogy néki szolgáljanak, hanem hogy Ő szolgáljon, és adja életét váltságul sokakért." Váltságul ... Tehát valami nagy gondolatot, a legnagyobbat, az emberiség megmentését az örök haláltól, az emberiségnek Isten színe előtt való lelki kivirágzását tartva szem előtt. - Alázatosság...áldozat... és örök szent cél, - látomás, ami beragyogja azt az áldozatot... Alázatosság . Tanuld meg, ember, újra, hogy Isten előtt semmi, por és hamu vagy csupán. Mi a te egész életed? Ma vagy, s holnap a Te szívedbe is odafagy alkotásaid mámorra. Semmit nem hoztál ide. Semmit nem viszel magaddal. S amid van, mind Ótőle kaptad. Alázd meg hát magadat, s úgy fogj kezét minden emberrel, mint testvéreddel, mert ez az Isten lelkének törvénye. Szegény vagy milliomos: az is por és hamu csupán. De azért is meghalt Jézusod. Ha Őelőtte drága volt, lásd meg Te is lelke mélyén a drága kincset. Ha besározódott, annál inkább lásd meg! - Áldozat . Isten országában az áldozat nem áldozat. Egyszer egy nagy kersztyén embert, aki egész életét a pogánymisszió hihetetlen szenvedései és lemondása között élte végig, megkérdezett valaki: "Hogy tudtál ennyi áldozatot hozni?" Azt felelte: "Soha életemben nem hoztam áldozatot." S valóban igaza volt. Isten országában az áldozat nem áldozat. Valahogy olyan kibeszélhetetlen, drága örömmel pótolja Isten, hogy az áldozat százszoros gazdagodás forrása lesz a szívedben. Testvérem, ha ezekben a szörnyű időkben nyomorult kopogtat az ajtódon, ne bocsásd el üres kézzel, ne bocsásd el meleg szó nélkül. Neked is kevés van? Próbáld odaadni maga-

dat a gondolatnak, hogy Isten a keveset is sokká és édessé változtathatja. Aki bőven vet, bőven is arat - azt mondja az írás, s milyen békesség az, ráborulni arra az atyai szívre: "Atyám, - Neked gondod van énrám." S legyen abban a testvéri érzésben *látomás* az emberiség jövőjéről, ami felé haladnia kell. Úgy fejezi ki az írás ezt az örök célt, hogy - Isten országa. Lásd ezt az országot mindig magad előtt, hogy a szíved szeretetének minden morzsája ezt a végső célt szolgálja. Milyen boldog az, aki ennek a célnak szolgálatába tudja beállítani egész életét. Aki nem mondja: mit ér az én hűségem, az én áldozatom, az én álmom? Én csak csepp vagyok a nagy tengerben. Ha az a nagy tenger szennyes árral morajlik, engem is eltemet, s hiába volt minden hűségem, minden áldozatom, minden álmom. Hanem azt mondja: ha csöpp vagyok is, ha magamra maradok is - el tőlem szennyes ár! - én Isten napsugarát tükrözöm vissza. S mi volna, ha millió és milliárd vízcsöpp mondaná ugyanezt? Mégiscsak ez a világ újjászületésének útja - Isten lelke által...

Ez a köd felett megzendülő örök üzenet második szava hozzánk.

III. S a harmadik szava?

Az, hogy *úzd el a ködöt, és hirdesd a fény üzenetét*. Ember, tanuld meg a legsötétebb ködön át is meglátni az ég csillagait. Tanulj meg hinni. Hit nélkül a mindennapi életben sem boldogulsz. Mikor kiszórod a búzamatot a földre, nem oktalan pazarlás volna-e az, ha nem hinnél abban, hogy abból a kiszórt magból ringó kalászerdő lesz valamikor? Mennyivel nagyobb, lángolóbb, látóbb hit kell a nagy, az egyetemes dolgokhoz, az emberiség holnapjához. Sűrű a köd előtted? Mindig sötétebbé válik? Annál tisztábban lásd meg azt a Kezet, és borulj rá gyermeki bizalommal, Aki elűzi azt a ködöt. Én hiszek az emberiség jövőjében. Lehet, hogy még nagyobb lesz a sötét, még üvöltőbb a vihar, ami ott zúg fölötté. Lehet, hogy recsege-ropogva fognak összeomlani évszázados épületek, szervezetek és alkotások. De amikor minden összeroskad, egyvalami megmarad: a lélek. Hát nem éppen az marad-e meg, ami egyedül tudja újjáteremteni a világot? A világ, az anyag önmagában véve soha nem tudott még lelket teremteni, de a lélek önmagára hagyva is, romokon, pusztuláson, éjjéli utakon át is tudott hajnalokat, új világokat teremteni önmagából. Minden összeroskad holnap körülöttem? Csak Isten világterve valósul meg, aki éjjéli ködön át vezet új hajnalok felé. Megragadom azt a szent kezet sírva, belehallgatok a csendbe, és hallok a Lélek csendülő szavát, Aki "ott lebeg vala a vizek felett", mikor a föld még "kietlen és pusztá vala és setétség vala a mélység színén." "És mondta Isten: Legyen világosság: és lőn világosság."

A pinyóke és fülemile egy bokorban fészkeltek. Sötét éjjeltájban a pinyóke valami zajra fölébred: "Szomszéd, nem hallottál valamit? Mintha zúgást hallottam volna." Csitítva szól a fülemile: "Aludj csak nyugodtan, nem történt semmi!" Egy bizonyos idő múlva újra fölriad a pinyóke: "De szomszéd - vaksötét van. Nem látom a csillagokat." S felel a fülemile: "Oh, te pinyóke, hát te csak akkor látod az ég csillagait, amikor látszának?"

Hát te mikor látod?... Látod-e már?

Ez a köd fölött megzendülő Lélek harmadik, legszebb üzenete hozzánk.

VIRÁGVASÁRNAP

Lukács XIX. 29-44.

Ujjongó öröm és mélységes bánat.

Fogadtak-e valaha valakit viharosabb örömmel, mint a virágvasárnap Jézusát? A tömeg azt se tudja, mit csináljon lelkesedésében. Megrohanja az utat szegélyező fákat, zöld ágakkal, virágokkal szórja tele Jézus útját: Hozsánna! S mintha ez se volna elég: ruháit tépi le magáról s szórja az Úr lábai elé, mint puha szőnyeget. Szemek villogása, hangok harsány rikoltozása, amit döngve vernek vissza Jeruzsálem falai. Csak egy szó annak ajakáról, akié mindez a kitörő lelkesedés, s rohan a tömeg - ki tudja, hova? - ki tudja, mire? - kőfalakon, emberi szíveken, halálon át. Csak egy szó...

S az az egy szó elmarad. S ami szól - görcsös zokogásba fullad. Aki úgy állt meg bátran népét bűnbe taszító, vak vezérei előtt, mint Isten villáma gőgös, égbe nyúló szálfák előtt, s azonnal arccal fordult Jeruzsálem felé, mihelyt fölsötétlett előtte a kereszt árnyéka - a népszerűség legmagasabbra vivő hullámán - sírva fakad. Magát siratja? Nem. Azt az ujjongó tömeget siratta. A tavaszi napsugárban föcsillanó Jeruzsálemet siratta. Olyan volt az a Jeruzsálem maga is, mint a tavasz egyetlen, óriási himnusza az Örökkévalóság-hoz. Mindenki annak látta. Csak Jézus nem látta annak. Túl a szemmel láthatókon parányi pont, mint alig látható, lecsapni készülő keselyűmadár. Mi lesz, ha az a keselyűmadár kibontja szárnyait s jön, mint a vihar? Mert a vihar eljön. S Jeruzsálem is sírni fog. Kő kövön itt nem marad. Miért nem marad?

Mert az a király, akit Jeruzsálem várt, a *pusztulás* Királya volt, nem az *élet* Királya. Mi a különbség a *pusztulás* Királya s az *élet* Királya közt?

1. *A pusztulás Királyának is vannak nagy álmai.* Megörökíteni nevét kőben, dalban, alkotásokban. S az a kő, az a dal, az az alkotás gyötrődő, éjszakai víziókon keresztül messzi jövőndőbe vetődik. Az a vár örökké állni, az a dal örökké szállni, az az alkotás örökké zengeni fog. S minden szava rólam fog beszélni, az én álmairól, az én elgondolásaimról, az én cselekedeteimről, az én hadseregemről, az én népemről. Jöjjetek, gúllak messzi pusztákra integető csúcsai színes hieroglifákkal sírboltjaitokban, oszlopcsarnokos templomok domborművei, beszéljetelek, tornyos paloták, milliós városok, mesés értékű kincsek, messzi tengerekig futó határok, hajók kék vizeken száguldó vitorlaszárnyai - harsogjatok! Lehet-e ennek az alkotásnak valaha elmúlása? Mit érezhetett a zsidó faj, mikor nemzete dicső múltján keresztül kétszeresen visszavert fényben látta csillogni Jeruzsálem kupoláit? Mit a görög Athén Parthenona, a római Róma Amphitheátruma, a babiloni Babilon várfalai előtt? Mind-mind egy-egy kőbe vésett, elragadó álom. Alkotás, aminek soha-soha nem szabad az elmúlás karjaiba dőlnie. Állnak ezek az alkotások? Most ássák Nabukodonozor király egykor világhírű palotáját - a homok alól. 48 000 négyzetméter területen fekvő hatalmas palota, vastag, magas fallal körülvéve a termek, feliratok, műalkotások tömegeivel. Mit érezhetett, aki egy világbirodalom központjában itt trónolt valamikor? Hova birodalma? Sehol. Hol a palota? Összerogyva, mélyen homok alatt. Egy parányi kiálló tornyocska, mint utolsó órhely sem beszél ott többé. Csak a csend, a némaság. Miért?

Mert csak az az álom örökkévaló, ami Örökkévalón épül. Csak az az alkotás örök, amit Isten lelke köveiből raknak össze. Minden mást megemészti az idő. Apró, rágcsáló, kicsi férges a bűnnek, mint a penész, meglepik, s volt, nincs többé.

2. *A pusztulás Királya is változtatni akar az emberiség arculatán, de önző eszközökkel.* Lapozd végig a világtörténelem lapjait. Milyen dübörgő erők mérkőzése. Gondolatok jönnek, mint színes, óriási szappanbuborékok, s mikor szét pattannak, mi marad utánuk? A szivárványszínekből semmi, csak a jajból, a könnyből, a vérből. Minden évszázad meglocsolja vérrel és könnyel az emberiség földjét valami képzelt igazság, boldogító eszme, mámoros, újjáteremtő gondolat nevében.

Milyen kimondhatatlan boldog volna ma az emberiség, ha az a sok nagy gondolat - termő gondolat lett volna. Én nem láttam még soha egyetlen pusztító vihart ezen a földön, amit úgy ne jelentettek volna be, mint újjászületését a világnak, ami után csak a zavartalan boldogság kezdődhetik. Kérdem: annyi fölröppenő eszmevihar után boldog-e ma az emberiség? Nem boldog. Mi hiányzott hát abból a nagy gondolatból? *Az ember*, aki maga akart emelkedni földi gondolatok szárnyain, s elfeledte, hogy minden előbb-rejutás és igazi emelkedés útja az alázatos szolgálat. Egy gondolat égi fényessége megkap, s élek többé nem én, hanem az a gondolat. Az életem egyetlen küldő szó, alázatos beleolvadás egy örök üzenetbe. Micsoda szégyene volt pl. az emberiségnek a világháború borzalmas négy esztendeje, ami minden igazolni próbált eszmei nagyszerűsége mellett nem volt egyéb, mint rút, önző, pogány érdekek kirobbanása, aminek a nyomán támadó vihar a futótűz szárnyain lobbantotta lángra a fél világot, s örök meggyalázása volt a világ pogánysága előtt annak a keresztyénségnek, amelynek misszionáriusai más keresztyénségről beszéltek annak a pogány világnak. Ha az elpocsékolott milliárdoknak felét fordították volna csak örök, isteni gondolatok alázatos, krisztusi szolgálatára, évszázadokkal volna előbbre a világ, s nem fenyegetnék újabb pusztító viharok a vihar-szántotta földeket.

3. *A harmadik jellemvonása a pusztulás Királyának az, hogy önmagára épít.* S ha az a nyomorult Én összerogy, világok robajlanak vele együtt össze. Nem marad egy párányi hite - túl önmagán. Csak azt látja, amit testi szemeivel lát. Hó borítja a földet? Sohse lesz többet tavasz. Felhők takarják az eget? Sohse lesz többet csillag. S igaza is van. Az ember olyan nyomorult önmagában véve, hogy ha csak önmagára épít: az elmúlásra, a semmire épít. Porszem, amit a szél tovaragad. Dicsősége zenitjén [csúcán] megpattan egy ér agyában, s minden alkotás oda. Ha nem önmagára épített volna, ha önmagát kihagyva a számításból, hite világát, gondolatai és áldozatai világát soha el nem múló világhoz, Istennek Krisztusban megjelent világához kapcsolta vona, az "Én", a törékeny, az időleges valami elmaradt volna akkor is a múlandóság országútján, de maga a gondolat és az a hit örök, amit Isten küld a világba, s .na megértettem azt a gondolatot, azt is megláttam, hogy mi csak alázatos eszközök vagyunk az Ő kezében, s olyan mindegy, hogy Isten, ha én elmúltam, ha te elmúltál, kit vesz a kezébe újabb eszközül. Ha ezt meg nem értem, mit állok egyáltalában a küzdőtérre - hit nélkül?

Ráírják a fejfámra: fuit [volt] – nincs többé, s nagy , süket éj bontogatja szárnyait máris fölöttem.

Ennek a süket éjnek alászállását látta Jézus Jeruzsálem fölé, s ezért sírt.

Jeruzsálem a pusztulás Királyára hallgatott.

II.

Hát az élet Királya miket szól? Pontosan az ellenkezőjét mindannak, amit a pusztulás Királya mond.

1. *Egy nemzet jövője nem alkotásaiban van, hanem embereiben.* Hiába paloták büszke fénye, ágyúezerek mennydörgése, repülőgépek szárnyalása, ha nincs lélek, ami szárnyaljon velük. Nézel szét a világban, s megcsillan a szemed egy-egy világhatalom büszke fényén? Tudod, mi az a büszke fény az örökkévalóság távlatában? Csillogó por, amit a legelső vihar leszór szárnyairól, s marad a szürke valóság: csak ennek a világnak, csak ez elmúlásnak éltél. Büszke világbirodalmak semmivé zsugorodtak, mert csak a külsőbe vetették reménységüket, s a *lelket*, az *embert* magát elhanyagolták. Engedték, hogy apró kis férgek, a *bűn* férgei kikezdjék, s nincs biztosabban romboló valóság annál a kicsi féregnél, a *bűn* férgénél. Az élet Királya ezt kiáltja feléd lehangsúlyozottabban: ember, nincs nagyobb ellenséged a bűnnél. Aki a bűnt ki tudta venni egy nemzet életéből, ellenségei kezéből vette ki a legélesebb fegyvert. Nem azoké a nemzeteké a jövő, amik hadseregek és hadiflották rémületes erejével üzennek hadat a győzelem biztos tudatával más nemzeteknek, hanem azoké a jövő, ahol belül egy nemzet kebelében tudnak hadat üzeni mindannak, ami bűn. Küzdelmet venni föl, hogy annak a népnek lelke kiragadjon, szárnyakat öltöszön és magasba szárnyaljon. S hol van, aki ennek a küzdelemnek katonája ne lehetne? Egyszerű, szegény asszonyok, kicsiny gyermekek, terhek alatt görnyedő férfiak s ti mind-mind, akik itt vagytok, s akik nem vagytok itt, Krisztus, az élet Királya hívogat benneteket katonául. Ó, van-e egyetlen szó, egyetlen üzenet, amire el tudjátok mondani: ezt Krisztustól vettem - úgy adom tovább?!

2. *Az élet Királya is változtatni akar az emberiség arculatán, de egyetlen fegyvere van: a szolgálat.* Életet adni. Megérteni a Golgota keresztségének nagy törvényét: "sokakért kiontatik". Minden más munka ezen a földön az elmúlásé, minden más eszme szappanbuborék csillogása. Átok, aminek csak a szavai, a külső ruhája szépek, de a következesei: pusztulás. Ó, micsoda felséges látókör, ami elém tárul Krisztus lelkének ablakán: ameddig a szemem ellát, ameddig gondolataim elszárnyalhatnak, ott mind-mind az én testvérem lakik, aki vár engem. Egyszer egy lexikonban Ausztráliának színes emberfajait nézegettem. Mennyi különböző arc. Micsoda primitív, majdnem állati élet, ami mögöttük van. Úgy néztem őket, mint ember. S azután eszembe jutott: hátha úgy néznéd, mint Krisztus? S íme, a tarka, színes, semmitmondó arcok mögött fölragyogott valaki, aki nekem - Testvérem. Ugyanaz a lélek, aki én vagyok. A szenvedés, a bűn ugyanúgy megvasogatja őket, mint engem. Ugyanúgy vár a lelkük valamit, Valakit, mint én vártam öntudatlanul is, amíg az élet Királyát meg nem ismertem. S megértettem: még mindig Krisztus katonája a legnagyobb hős, aki ezeket az arcokat is magához tudja ölelni mondhatatlan szeretettel, s még mindig ez az út, az életodaadás, Krisztus Golgotájának vére a világ megváltásának útja.

3. *S azt hirdeti még az élet Királya, hogy aki rátette lábait erre az útra, a Golgota útjára, annak hitét nem lehet összetörni.* Eltipornak? Csak a testemet tiporják el. Én nem ez a test voltam. Ez a test csak ruhája volt annak a boldog valóságnak, ami Krisztusban rejtőzött már a földi életben. Alkotásaimat eltiporják? Nem hideg kőből épültek azok, hanem életből, ami gyökereket bocsátott mélyen Isten lelkének élővízeiig. Csak azt tarolták le, amit földi szemmel láttak. De a mélyből gyökerek titokzatos munkája indul újra, fát hajt, erdőbe, virágba borul a föld újra, s nincs hatalom, ami annak a virágba boruló, élő reménységnek gyökereit kipszttíthassa valaha. Miért? Mert Isten lelke élővízeiig földi fejszék le nem hatolnak, oda csak a látomásokat látó, alázatos gyermeki szív tud lehatolni.

Mivé lettek földi birodalmak? Mit adott a pusztulás Királya ennek a világnak? Por és hamut csupán. Pusztulást.

Krisztus királysága ma is áll. És állni fog akkor is, amikor minden földi birodalom rég hamuvá omlott.

S most felteszem a kérdést: mi a magyar nép egyetlen reménysége? Ti magatok felel-jetek meg rá! Mennyi király mennyi igényt nem jelent be ennek a népnek lelkére. Mind a pusztulás királya, vagy legalább a mának Királya s nem a holnapé. Mikor adod oda, én népem, a lelkedet Krisztusnak, az élet Királyának? Mikor lesz az életed erdő, Isten dalait zengő, mélyre hatoló, aminek gyökereit se világtörténelmi vihar kifordítani, se bűn láthatatlan férgé kikezdeni nem tudja? Mikor lesz tele a szíved a szolgálatnak, az életodaadásnak olyan messzire kitekintő látomásával, ami megmarad akkor is, ha ennek a világnak minden egyéb fénye kialszik? Mikor leszel Jézusé?

(Református Igehirdető, 1934. 110.o.)

Ez az ének volt az, amivel ajakán kivonult a tanítványok kis serege az utolsó éjszakán Jézussal a Gecsemáné-kertbe. Milyen megható zsoltár lehetett az. A sötét utcákon még sötétebb alakok lopózkodtak, mint rút éjjeli árnyak. Az égen nincs egyetlen csillag. Valami nagy, sötét felhő árnyéka üli meg a földet, vagy talán inkább a lelkeket. A világ vár. A csend beszél. Falevél rezdülésének hangja van. S ebben a feszült csöndben zsolozsma hangja száll. Akik hallják, csak töredék hangok jutnak el fülükhöz: Körülvettek, mint méhek... Eloltattak, mint tövistűz... Ez a nap az, amelyet az Úr rendelt; örvendezzünk és vigadjunk ezen... Nem halok meg, hanem élek, és hirdetem az Úrnak cselekedeteit... Valahonnan a távolból - talán csak lelkünkön keresztül halljuk - ácsok kopácsolása hallszik. Most ácsolnak egy durva keresztfát. Véres, komor árnya átvonaglik az éjszaka vad, irdatlan sötétjén. Szögek csattogása énekhangba vész... Mi ez? Temetésre készülnek itt? Vagy győzelmi induló szárnyal? Ítélet vihara csap le - néhány óra csak - valakire, s volt - nincs többé, akire lecsap? Vagy himnuszok öleinek körül valakit megdicsőülése napján? Az az ének, amit Jézus ajakáról hallasz, mit sem tud elbukásról. Nincs abban szó lemondásról. Nincs ott szó elmúlásról.

Győzelemről. Soha el nem múlt örömről. S végtelen életről van szó. S ki volna hivatottabb magyarázója annak a keresztnek Jézusnál?

Ez a Nagypéntek értelme. - Gyöngye, erőtlen ajakkal hadd próbálok beszélni erről a hármasságáról, amit Jézusom éneke ad számba.

I. Győzelem.

Lehet ott győzelemről beszélni, ahol pontot tesznek egy életpályára: eddig és ne tovább?! A pálya véget ért. Eddig hirdetted azt, amit. Tüzet hirdettél. Lángok fölcsapódását végig az emberi élet vonalán. Viharokat, amik világokat rengetnek meg. Romokon akartál újat építeni. De mi görcsösen ragaszkodunk a régi oszlopokhoz. Századok álmodták azokat. Kövei közé vért és könnyet vakoltak. Törvények megmásíthatatlan betűin épültek azok. Jaj annak, aki hozzáér. Mint a tövistűzet, úgy tiporja el lábunk. Mi lenne, ha az a tűz továbbharapóznék? Fűjjátok a vésztrombitákat. Ácsoljátok a fát. Nincs onnan mozdulás egy lépést se tovább.

Annál a keresztfánál két világ találkozik. Nem hóhér az áldozatával, hanem két világ. Krisztus világa azt mondta: Nekem is drága az az épület. De nem csúcspont és betetőzés. Isten Lelkének határtalanok a távlatai. Isten nem hideg köveket akar a maga épületébe beépíteni, hanem meleg emberi szíveket. Szíveket, amiknek hajtóereje nem rideg parancs, megmerevült emberi törvénytár, hanem a Léleknek titokzatos, égi zendülése. Fű, ahová akar. De ahová fű, ott zsendül és virágba borul minden. Azok a percek az életnek legfelségebb indulásai, mikor ez a Lélek szárnyára vesz, s nincs hatalom, ami attól többet elszakíthasson. Itt nincsenek meszelt sírok, kívül fehérek, törvényszerűek, belül rothadással, bűnnel telvék. Itt csak alázatos eszközökről van szó, akiket Isten maga vett kézbe, de maga is fényesít ki belülről Lelke legdrágább sugallataival.

A zsidó világ azt mondja: Csak mi tudjuk a törvény útját. A mi magyarázatunk egyedül érvényes. Micsoda felséges valami: egy ritmusra indítani emberi ajkak és életek ez-

reit. Krisztus világa azt mondja: Isten a maga üzeneteit kisgyermek útján is továbbadhatja. Nem a tudás, az ismeret, a külső a fontos, hanem az üzenet, amit küld az Úr, s a szív, ami elfogad. Gyermek szája, szegények, elnyomottak, nyomorultak, zendüljön meg ajkatokon az üzenet. Nincs felségesebb kórus Isten Lelke kórusánál. Minél mélyebbről jön fel az, annál felségesebb.

A zsidó világ azt mondja: Tipord el a bűnt! Jaj annak, aki vétkezik. Krisztus világa azt mondja: Tipord el a bűnt. De a bűnöst vedd a kezvedbe. Gyógyítsd! Öleld a szívedre! Testvéred az! Higgy a bűnösben! Szeresd a bűnöst. Drága kincsnek tartsd, amit kifizetses a sártól. Az életed egy darabját add érte. A világ gyógyulásának nem a törvény, hanem a szeretet az útja. "Nincs senkiben nagyobb szeretet annál, mint ha valaki életét adja az ő barátaiért."

A zsidó világ azt mondja: Ami fényt magadénak tudsz, rakd rá mind a jeruzsálemi templomra. Jelkép az. Egy nép múltjának, egységének és jövőjének jelképe. Ott ragyogjon mind. Krisztus azt mondja: Az a fény, amit én adok a világnak, határtalan, mint Isten Lelke határtalan. Látok messzi szigeteket, emberi szívek millióit, évezredek kódét újabb meg újabb nemzedékek támadásával. Éhező szívek mindenütt. Vágyak, amiket nem elégít ki ez a világ. Mind engem vár. Jöjjetek. Épüljete fel Isten egyetlen, örök, felséges templomává. Szívem csorduló vérét adom értetek.

Mi volt itt a "tövistűz"? Jézus világa volt? Jézus világa olthatatlan tűz volt. Amikor Isten tüzei világtítják meg a világot, s minden csipkebokor, minden szálfardó kigyullad, s új élet üzenetével szór be örök tájékokat - mit keresnek ott "tövistűzek"? A Golgota keresztje tövében eloltattak ennek a világnak "tövistűzei", s egyetlen láng világíthatja meg évezredek sötétjét, az, ami a keresztfa tövében csapott fel, soha többé ki nem aluvó szikráival: győzelem!

II. Ahol győzelem van, hogy lehetne ott szó szomorúságról? "Ez a nap az, amelyet az Úr rendelt; *örvendezzünk és vigadjunk ezen...*" Rút megalázása valakinek, akit nyomorult pénzen, 30 ezüst pénzen vásárolnak meg, mint rabszolgát, aki nem szabad többé az életével. Mint egy vásári jószágot. Mi ebben az öröm? Átokfára szögeznek. A keresztfa kitagadást jelentett Isten és ember közösségéből. Mi ebben az öröm? S ha maga a kereszt gyalázata nem volna elég, két rablógyilkos között állítják fel keresztfáját. Ki lehet az, akit ilyenek között feszítenek meg? Mi ebben az öröm? S a csúfolók rút vigorgása: most szabadítsd meg magadat, - hiszünk neked. Egy élet örökkévalóságba néző látomására gúnyhahota. Mi ebben az öröm? S magának a testnek, a halódásnak szörnyű kínjai. Órák borzalmas vonaglása. Mi ebben az öröm?

S a zsolozsma mégis úgy zeng Jézus ajkán: "Örvendezzünk és vigadjunk ezen..."

Kétféle öröm van, kedves gyülekezet! Pillanat öröme s örökkévalóság öröme. A pillanat örömeinek nincs életformáló ereje. Olyan, mint esőcsöpp buggyanása a folyóvízen. Sem az összetételét, sem irányát annak nem változtatja meg. Az örökkévalóság öröme maga az élet állandó iránya, alapzengése. Maga a vágató folyam, ami biztos irányáról s végső céljáról: az örökkévalóság tengeréről. Csillagokat ringat tiszta tükrén, szomjas partokat itat, s hajjai nyomán élet, virágzás támad. Az esőcsöpp buggyanása gyászének: abban a pillanatban, hogy érintkezem a földdel, a valósággal, már meg is haltam. A folyam halála: felséges beteljesülés. Bevégzett pálya diadaléneke: ez volt egyetlen látomásom.

Milyen öröm sugarai ragyogtak föl a keresztfán? Egy bevégzett életpálya mindig látott látomásának, végcéljának fölujjongó öröme: Elvégeztetett. Azt az üzenetet, amit

hoztam az Örökkévalóságból, nincs az időnek, az elmúlásnak az a hatalma, ami valaha elnémíthatná. Az az élet, amit onnan hoztam a világ számára, több, magasabb hatalom a halálnál. Amit hoztam Isten szíve dobogásából, csak pecsét rajta a kiömlő vér. S mi az elmúlás minden gyászéneke, mikor Isten vált csókot véres homlokomon keresztül a világgal: ember, szeretlek. Ember, ezen a halálon keresztül szívemre szorítalak. Ti lesújtottak, ti foglyok, ti vakok, ti száműzöttjei az életnek, szigetek, óceánok milliói, jöjjetek. Nincs az életnek az a mélysége, ami mélyebb alászállás volna ennél a keresztfánál. Ti mélységek, ti összetört szívek, öleljétek meg ezt a keresztfát. Az örökkévalóság kapuját ölelitek meg. Isten szíve kapuját ölelitek meg. "Ez a nap az, amelyet az Úr rendelt, örvendezzünk és vigadjunk ezen."

Testvérem, az volna a fekete gyász, ha Krisztus megalázódásának mélységén keresztül soha nem juthattál volna el a Kegyelem mélységéig. Állj meg a Golgota előtt. Krisztus szerelmének élő folyama előtt. Bontsd ki hited vitorláit. Hadd vigyen magával az a folyam életed egyetlen fölmagasztaló célja: Isten kegyelmének soha ki nem apadó tengere felé.

III. Meghalt a folyam, mikor beömlött a tengerbe? Vagy éneket ujjong: *nem halok meg, hanem élek?! Nem halt meg a folyam. Csak visszatért oda, ahonnan titokzatos rejtetekutakon kiindult. Ezer földalatti vezetéken, felhők égi útján folyik élete tovább s csobog szakadatlanul a tengerbe elmúlás nélkül.*

"Nem halok meg, hanem élek és hirdetem az Úrnak cselekedeteit."

Ez Jézus diadalénekének legfelségesebb szakasza.

Nem halok meg. Nem azon az úton, ahogy e világ nagyjai fölött szól a búcsúszó: eszméid élni fognak. Nem hideg, elvont fogalom, hanem élet. Isten életének egy darabja. Az a titokzatos valami, aminek egy parányát te is annyiszor megérezted. Amit ez a világ, az anyag soha nem elégtett ki. Aminek voltak érthetetlen vágyódásai, ezzel a világgal meg nem magyarázható látomásai, ennek a világnak keretei között el nem helyezhető céljai. Világ, ami valahonnan az örökkévalóságból bukott föl s abba merült el újra. Ott van öntudatod küszöbe alatt. A szentség tiszta óráin küszöb elé lép s jelentkezik: itt vagyok. Egy hatalom tudja csak öntudatod küszöbe alatt tartani: a bűn. De akár szentség ruhájába öltöztetted, akár a bűn fekete ruhájával takartad le, a halál órájában, mikor leomlik rólad a por, kitör az öntudat küszöbe alól, hogy a maga valóságában álljon Isten elé. Nem tudod elrejteni. Megméretik. Jaj annak, aki fekete ruhában áll oda. Jaj annak, aki a maga érdemén áll oda. Jaj annak, akinek a Szószóló, az élet Királya azt mondja: sohasem ismertelek téged.

Ó, soha meg nem haló én Életem, Jézusom, betakarsz-e akkor engem kegyelmed hófehér palástjába? Jaj - viszek-e egy parányi szikrát abból a lángból, amivel szívek és évezredek végtelenségét Te gyújtottad föl? S nyomorult, szegény, kicsi patakocská én, elpihenhetek-e majd a sok-sok földi csalódás, bűn és kielégítetlen vágy után a Te öledben?... Soha el nem fogyó örömek tengerén... Ámen.

(Református Igehirdető, 1934. 117.o.)

ÁTKOZOTTAK

(Lelkipásztoroknak)

I.Kor. IV. 13. Szinte a világ szemetéjévé lettünk.

Máté V. 11. Boldogok vagytok, ha szidalmaznak és háborgatnak titeket.

Húsz éves lelkipásztori pályám egyik legsötétebb tapasztalása: *szinte a világ szemetéjévé lettünk*. S húsz éves lelkipásztori pályám talán legmélyebbről fölfakadó s legállandóbb jajgatása: Uram, mutasd meg nekem, hogy lehetek boldog én - az átkozott - a világ szemete?

Miért lettünk a világ szemete? Nagy *eszményeket* hullattunk sárba? Madarat tolláról - hiszen akkor olyan világot átfogó *baráti* közösség kórusában zengenénk ennek a világnak dalait, ami tárt karokkal ölelte magához: *enyém vagy!* *Mi küzdelme* annak, aki meghentereg a sárban, vagy közömbösen áll meg a sár szélén? Nem volt elég *szerelem* a szívében ennek a nyomorult világnak nyomorult problémái s még nyomorultabb embere iránt? *Mi keresztet* hordoz az, akinek a szívében nincs szeretet? Egyetlen tökéletesen megácsolt kereszt van: az életodaadás keresztje. Nem próbáltunk elég *messzire tekinteni*: látod ott azt a sötét pontot? Egy perc, két perc - úgy bontja ki már szárnyait, mint a vihar. Egyetlen menedéked, te halálra ítélt nemzet: *a lélek várai*. Mit tettél a lélek váraival?... Volt-e valaha próféta *gúny és megvetés* nélkül? Folytassam-e? Mi az, amikor eszményeiddel magadra maradsz, küzdelmeidben nincs társ, látásaid üres szíveknek kiáltanak, minden lépésednél beleütközöl egy sötét, titokzatos hatalomba, aminek minden ígéje homlokegyenest más, mint a te világod. Magasról néz - a csúfolók székéből, éppen azért örök negatívum, tagadás szelleme, semmi pozitívum, ami alkotás, életodaadás. Tarol. Csak azt a fűvet nem tudja letarolni, ami nem földi. Vak harcos. Belehal a lelke a győzelembe. Mit - belehal? Már a halálé, mikor küzdelmet indított. Elbukott? Nem tudja, mi a fölemelkedés, mert soha nem nézett magasabbra önmagánál. Sebeket ad, de kötni nem tud. Megöl, - de az a halál az öskeresztyén dallam borzalmas víziója: ments meg, Uram, engem az örök haláltól. Koporsódeszka-filozófiáját fönn és lenn megtalálod. Tele van rikácsoló hangjával az utolsó falu is. Gyűlölettel gyűlöl, csak azért, mert *más* vagy. Csak azért, mert *vagy*. Mi szükség itt rád ebben a világban? Mindennap szívedre céloznak. Van úgy, hogy két halál mesgyéjén állasz: melyiket választasz? Ezen az úton a *lelki halál* ást, a másik úton a koldusbot, a gyermekeim jövője kockázata, kedved, erőd, szárnyad idő előtt letörése, koporsó és halál. Talán fél-eszményekkel még megúszhatnád. De mi közösséged akkor Jézussal?

Állod-e a harcot? Hogy állod a harcot?

...

Én megmutatom neked a fél-eszményekkel s az egész eszményekkel küzdőket is.

Láttad-e már, mikor kisgyermek a parafadugóval játszanak? Bedobják egy nagy tekőbe, hullámot vernek a nagy tekőben, s a parafadugó ring hullámhegyről hullámhegyre kapaszkodva, de mindig *kapaszkodva* s mindig hullámhegy tetején. Kezedbe fogod - súlya nincs. Láttál-e már parafadugó-jellemeket? Mindig *kapaszkodva*, mindig hullámhegy tetején. Minden következő hullámhegyet gondosan kikémlelve minden *lehetőséggel*. Nincs ember és nincs gondolat, ami felé legalább egy megértő *mosoly* ne küldenének. *Jaj néktek, ha minden ember jót mond fölöttek* - úgy gondolom ez azt is jelenti: *Jaj néktek, ha minden embernek jót mondotok*. Más saját súlyánál fogva lemerül: zuhogatok el fölöttem, ti sötét áramok! De ki az, aki lovagol ott egy hullámhegy tetején? A parafadugó. Láttam embereket már, akik vérig menő küzdelmet folytattak Krisztusuk kezét fogva saját népük nyilaival szívükben, saját népük megmentéséért ugyanannak a népnek végzetes bűne ellen, de - *íme* - kilibben a parafadugó a csatasorból, bókolva a sötét ár zuhogó hullámai felé, s már lovagol is valamelyik picike hullám tetején, picike hullám picike széléig elnyúló látókörral. Vesd le a palástodat, testvér, akaszd a szögre - le se vedd többet!

No - de ez csak kivétel. Ki vallaná be, hogy *minden* hullám felé bókol? Van ennél magasabb művészet is. Kiválasztani a napsugarat, a *magasságokat* tükröző hullámokat. Nézd, ember, itt a nagy eszmény. S dörög a szónoklat már az ajkon. Utánam, emberek! S rohan maga elől föl a hullámhegy tetejére. S már integet is felé a biztos siker. Összeütközése ennek a hullámnak nem lesz. Ha lesz is, kockázattal nem jár. Én csak a magas eszményt vállaltam. A szenvedést, a *világ szemete* szerepét nem. Szolgálom az én hullámomat, de tudom, hogy ugyanakkor ez a hullám magasra is emel. Ki támadhat meg engem? Körül vagyok övezve becsületességgel, lihegő munkákkal, zengő frázisokkal, hódolókkal, mindennel. Csak a *kereszttel* nem. Szegény egyházam, szegény fajom, a zengő frázisok világából mikor jutsz el - a *kereszt* világába? *Íme* - a te tragédiád egy mondatban összefoglalva.

A következő fokozat: nagy eszmény - életrátétel - szenvedés. De azért a nagy eszményért-e? Milyen sokszor jó a nagy eszmény cégérnek s a szenvedés látszatnak, ami mögött kicsiny és nagy bűneink - mondjuk így: nagy fogyatékoságaink igen szépen elférnek. Jön a nyíl - szíven talál - de fogyatékoságon is talál, s mi kiállunk - mártírja vagyok egy nagy ügynek! *Íme* - én - a szeplőtlen ártatlanság! Mi az eredmény? Az első vihar összetört s összetörte a munkát a kezemben. Nincs békesség. Lángok égnek a szívemben. S a lángok körülnyaldossák a nagy életeszmény sudarát is, míg egyszer csak messzire hangzó csattanással beleroskad az egész a lángba, a hamuba, s szomorúan állsz meg fölötte: ez is élet volt valamikor? Testvérem - itt ne gúnyolódj. Sírj! Mennyi elpusztult élet közöttünk csak azért, mert senki nem volt, aki azt az erőtelen kezét megfogta volna: testvéred vagyok a gyarlóságban, legyünk testvérek a *bűnbánatban* is.

S még egy fokozat: a próféta fehéren izzó ruhája. Nagy eszmény - életrátétel - kereszt - vállalása a keresztnek. Ha valaha föl tudnánk ide emelkedni! Nyílegyenes ez az út - nincs letérő. Aki rajta jár, hordoz magában valamit, ami szent, de azt, amit hordoz, soha nem téveszti össze a gyarló, méltatlan cserépedénnyel, aki hordoz. Mi vagyok én? Nyomorult bűnös. Mi az én erőm? Semmi. Minden erőm *Azé*, Aki mögöttem áll. Sár esik rá, meghasad, emberek megdöbálják, küzd ezer kísértéssel, elesik -, de soha nem úgy, hogy azt az elesést meg ne sirassa: te sötét Kísértő, bennem vagy, de csak mint a testembe törött tövis, ami örökké fáj, amiről tudom, hogy nem én vagyok. Mi vagyok én? Elkialtott üzenet. Semmi több. Egy magasabb világ üzenete. A gyarló edényt megdöbálhatod,

de az elkialtott hang ítélete Istennél van. Sőt már önmagában ítélet. El is dobhatod. Valaki van, Aki a törött cserepet is felhasználja. S megyek sár és gúny között is tovább. Nem mint a farizeus, tökéletessége tudatában. Mint a *tékozló fiú* - ki *nem* tékozló fiú közöttünk? - aki tudja, hogy Atyja béresei között egy utolsó hely neki is van. Szava nem ebből a világból való. Hogy volna hát *kedves* ennek a világnak? Megcsuklik az a hang sokszor, s tántorog az a láb sokszor. Terhek alatt roskad. Pusztába téved, ahol nincs egyetlen hang, ami felelné. Főlegyenesedik és újra kiált. Ha csak köveknek kiáltana, akkor is kiált. Nem teheti, hogy ne kiáltson. Az a hang az élete. Nincs más életforma számára. S ha egész világ sátáni hatalmával szemben maradna is magára, mégis ez a *kovász*. A jövőendő egyetlen kovásza. Ő maga meghal, de rajta keresztül Isten keze dolgozott, s az a Kéz elvégzi a maga munkáját.

Érdemes-e? Van-e jutalom? Mi a jutalom? Maga ez az élet a jutalom. Hogy szabad gyarló, törékeny, ezerszer megkísértett testben, töredezett cserépdarabban hordozójává lenned *ennek* az életnek.

Lehet-e ezt az életet anyagival jutalmazni?

Lehet-e emberek ítéletével, tapsaival jutalmazni?

De lehet-e önmagad benső ítéletére - nevezd öntudatnak vagy önbecslésnek - bízni ezt a jutalmat? Milyen viszonylagos valami ez. Ami neked érték, más mosolyog talán rajta. Ami annak elérhető legmagasabb pont, te állsz meg előtte értetlenül.

Nem - testvérem, Aki jutalmaz, fölötted van. A világ fölött van. Más ország ura és királya, aki nem függ semmitől, ami anyagi, semmitől, ami emberi fogalom és ítélet és semmitől, ami bennem van, hangulataimban, fáradságomban, jajkiáltásaimban, sötétlátásomban, keserű ítéleteimben, összetörött múltamban, eltékozolt esztendeimben, hasztalan futásomban, szárnyaszegett erőlködéseimben, semmitől, ami ezen a gyarló és törékeny szíven belül van.

Fölöttem áll.

Fölötted áll.

A világ fölött áll.

Szuverén ítélet. Megföllebbezhetetlen. S ugyanakkor - könyörülő Atya. Senki vagyok Előtte. S ugyanakkor minden. Elomló por, ha a föld felé nézem magamat. S Őbenne, Óáltala, Óreá nézve való valaki, Isten fia, Örökkévalóság fia, ha ég felé nézem magamat.

Jutalmat kérdezel? Hát van ennél magasabb jutalom? Kibontakozni ennek a nyomorult, bűnnel és átokkal, gyűlölettel és képmutatással teli földnek miazmákkal megrakott légköréből, s mint a pacsirta, ott érezni magadat Isten napsugaras levegőjében.

Mit neked az egész föld, amíg mindened - fölötted van? Nem bánt többé semmi. Nem félsz. Nem ingadozol. Egyenes az út előtted. Amikor sötétségbe vész az utad, akkor is *egyenest* mégy. Van egy titkos delejtűd, ami mindig megmutatja az irányt. Tudod, hogy a vége világosság. Tied lesz az élet *Világossága*. Ő, ha a világra rászakadt mai nagy sötétségben is mentünk volna hittél, látomásokkal a szívdünkben, kételkedés nélkül az egyenes úton előre, ha több hittél hittünk volna abban a Világosságban, Aki jön, ha annyi szent lángot nem engedünk volna kialudni a szívdünkben, ha *egyszerűen hűségesek maradtunk volna Ahhoz, Aki több, mint ez a világ*, nem ott vergődnél te, embervilág, ahol

vagy, a pokol lángtengerében, hanem a mennyek országa napsugaras mezőin járnál régóta. Hogy meggyógyult volna ez a világ. Mennyi vérző sebünk régen nem lüktetne már. Hát nem jutalom-e maga ez a felséges látomás, s nem jutalom-e, hogy katonája lehetsz?

Isten lelki világegyetemének törvénye, hogy minden nagy és szent látomás mélyén *kereszt* sötétlik. Van látomásod? Dobd magad érte áldozatul!

(Református Igehirdető, 1934. 489. o.)

JÁKÓB

(A harmincas évek második fele)

I. Mózes XXVIII. 10-12. Jákób pedig kiindula Beérsebából, és Hárán felé tartott. És juta egy helyre, holott meghála, mivelhogy a nap lement vala; és vón egyet annak a helynek kövei közül, és feje alá tévé; és lefeküvék azon a helyen. És álmod láta. Ímé egy lajtorja vala a földön felállítva, melynek teteje az eget éri vala, és ímé az Istennek angyalai fel és alá járnak vala azon.

Fut Hárán felé. Sötét éjszaka. Senkije. Csak a vadállatok üvöltése körül. S a kínzó gond bűne miatt s a mély bánat elhagyatottságán. A bűn magában is összetör. Hát ha még elhagyatottság járul hozzá! Hol van apám, anyám, testvérem, barátaim? Hol a régi békességem? Oda. Csak a komor sziklakövek. Zordon erdők, durva bércek, szirtok – Harsogjátok jajjaim! Van-e még valaki, aki előtt jelent az én életem valamit? S könnye folyik két arcán. A durva követ feje alá teszi. Takaró nincs. Csak az ég, ami fölébe borul. S az az ég csodálatos álmod küld. Angyalok járnak föl-alá. S hangot hall: Én veled vagyok.

Mi a bűnön való gyötrődés s ami csaknem egy vele: az elhagyatottság érzése? *Olyan sivatag, ahova egyszer mindenkinek el kell jutnia.* Mi a bűnbánat? Kiáltás Isten felé: Uram, ezen az úton nincs egy lépés se tovább. Van-e hát út még a számomra? Lát-e valaki ebben a kietlenben? Hallja-e hangomat valaki? Eltévesztettem az életet, kezdhetem-e újra? Nézd, emberek nem hallják meg ezt a gyötrődő hangot. Követ dobnak. El-dobnak. Magamra maradtam. Senki ebben a nagy pusztában.

Úgy van: senki ebben a nagy pusztában. *Az emberi lélek a maga legnagyobb mélységeiben mindig magára marad.* Mennyi érintkezőpont ember és ember között! Tudok találkozni az élet kicsiny és nagy örömeiben. Bűn poharánál. Nagy föladatok közösségében. Nagy reménységeimben. Hitemnek ég felé nézésében. A barátság tiszta és meleg keze elér hozzám. Csak egy ponton nincs találkozás. Mikor az a lélek belülről kezd gyötrődni, bármi legyen annak a gyötrődésnek magva: akár valami, amit jóvátenni nem tudok, akár tehetetlenségem tudata valahol, ahol semmi az emberi erő, akár felelősség, aminek vállalásához csak harc árán jutok, akár az élet semmiségének érzete, ami lenyom, míg föl nem küzdöm magamat a cél és értelem meglátásáig. De hányszor jutunk a teljes elhagyatottság érzetéig az élet egyszerűbb fordulóinál is. Magamra maradtam ott, ahol kezekre számítottam. Egy meleg szó fölemelt, erőt adott volna új küzdelmekre. Nem kaptam. Világba süllyedtem, ami kivégezte a lelkemet. Ha más környezetbe, más emberek, más föladatok közé kerülhettem volna! Magamra hagytak. Küzdöttem valamiért egy élet odaadásával. A lelkemet adtam. Nem magamért kiáltottam. Ki hallotta meg

a kiáltásomat? Mozdult-e egyetlen hang? Magamra maradtam. Kietlenben üvöltőnek szava voltam. Megrohantak a farkasok. Széttépték, ami ép rész volt még bennem. Egyetlen kéz nem mozdult értem. Magamra maradtam. Betegágy mélyén győtrődtem. Holnap a kenyér botja eshetik ki kezemből. Mi lesz a családommal, gyermekeimmel? Rideg arcok, kegyelmes kézmozdulatok, elvégzett kötelességek, amik után marad a nagy sötét. Magamra maradtam. Holnap Isten előtt állok. Felelek. Meg tudom-e harcolni a mindent megbocsátás s Isten kezeibe mindent letevés harcát? Segíthet-e ebben a harcban valaki? Magamra maradtam. Segíteni akartam valakin, akin segíthettem volna. Örökre elment. Csak a fájdalom maradt, a vérig győtrő, halálíg kínzó. Mennyi harc! Mennyi mélység! Mennyi elhagyatottság! Milyen némaság ebben a nagy pusztában!

Az emberi lélek a maga legnagyobb mélységeiben mindig magára marad.

De amikor és ahol magára marad, amit addig soha meg se hallott, nem készült elő lelke a meghallására, ott és akkor szólal meg: a Kegyelem. Isten szava. Nem vagy magad. Nem dobtalak el. Szavam van hozzád. Az életet eltévésztetted. Itt a kiigazítás pillanata. Téveszthet-e az, akinek Én fogom a kezét? Magadra hagytak az életed legnagyobb mélységeiben. Miért? Mert az a terület szent. Nem embereké. Az enyém. Oda nincs másnak belépése. Nincs út többé előtte? Nekem van még utam a számodra. Kelj föl! Lép rá bátran! Istennek még mindig tervei vannak veled. Föladatok, amiket a te vállaidra akar tenni. Próbák, amiknek a mélyén nagy áldásokat tartogat. Kivirágzik a pusztaság a mennyország kapujává lesz.

Testvér, hol maradtál magadra? Hol csúsztál el? Mi vitt messze Istentől? Gyere vissza! Nem elveszett élet az életed.

Hát igazán szólt hozzám ebben a sivatagban valaki? Ki szólt hozzám? Az én Istenem? Hiszen akkor áldás volt ez a sivatag. Nem azért hozott-e ide az Úr, hogy Vele találkozzam?

Igen: azért hozott ebbe a sivatagba az Úr, hogy Vele találkozzam.

Volt-e értelme Jákób fájdmának? Több, mint egész addigi életének, amiben nem tudta, mi a fájdalom. A puha családi fészkek, simogató anyai kéz, a jólét, a bőség, a sima út nem adott semmit, ami lelkét megrázta, fölemelte, megtisztította volna. Poshadt, ócska hétköznapi szürke és olyan sokszor önző örömei közé olyan könnyen be tud csúszni a bűn férgé: félrevezetés, csalás, tőr a másik szívébe, halálos gyűlölet. Az, ami a mindennapi élet körülötted is Isten nélkül: ócska örömek, amik a léleknek semmit se adnak, ócska önzés, amin semmi áldás, ami elfásítja a lelket, meleg, összefonódó kezeket taszít el egymástól, ócska, értelmetlen gyűlölködés, aminek csak az átka, a maró füstje, se bocsánata, se békessége, – s végül marad az ócska, kiürült lélek. Fáradtan, lélektelenül húzod napjaidat, nem tudod: miért? Az élet értelmetlen, a halál mégis rémület, ami ellen minden tagod tiltakozik, – a nagy ismeretlen, ami tele sötét képekkel: mi vár hát rám odatúl? Ki vár rám odatúl? Lehet-e kegyelmes az a Kéz, Akit sohse kerestem, amíg tartott a kegyelmi idő? Jákób, mit ér egész eddigi életed?

S egyszer belehasít egy mély fájdalom abba a szívbe. Valami, amit nem várt. Amit sohsem érzett azelőtt. Fölkavarodik minden. Ami fönn volt, mélyre kerül, ami lenn volt, fölszínre kerül. Amihez eddig bízam, mind összeroppant. Semmivé vált. Mit tud adni a szenvedés mélységeiben az ember? – Töredezett nádszál csupán. Markolnám, kettétörök,

hogyan tartana meg engem? Mit tud adni mindaz, amit két kezemmel gyűjtöttem? Te hideg pénz fiókomban, te garmada búza padlásomon, te ölbe rakott tűzifa, te szántó, te rét, te gyár, te gép, – mit szóltok a fájdalomhoz? Semmit se szólnak. Milyen útmutatást adtok? Semmit se adnak. Van-e balzsam, gyógyító erő egyáltalán abban, hogy vagytok? Semmi sincs. Ráborulok kapufámra. Végigöntözöm könnyeimmel: elvesztettem valamit, valakit, a legdrágábbat! Hideg a kapufám. Hallgat. S nyugodtan, egy élet tapasztalataiból mondhatod el, hogy minden hallgat, *ami csak földi*. Abban a mélységben, – a szenvedés, a sötét kétségek, a bizonytalan holnap, a mindent veszteség, a gyötrődő bűnbánat mélységeiben egy valakinek van csak szava: az Örökkévaló Istennek. Jaj, ha becsukod Előtte a füledet, mert örökre mindent elveszítettél. De csodálatos, új világ tárul ki előtted, ha megértetted azt a hangot. Világ, amiben való értékére vagy értéktelenségére süllyed minden, ami csak földi volt, összeroppanó nád volt, s kezdenek kiragyogni, amiket addig meg se láttál, amik fölülről valók, Valakinek a kegyelmes kezéből valók, amiket se fájdalom, se csalódás, se mélység ki nem vehet többé a lelkedből, amik a halálban is megmaradnak, s amik között legdrágább maga az a szent Kéz, Akivel találkoztl: az Úr Keze. Végignézel a szenvedés mély völgyein, s boldogan eszmélsz rá: Uram, – ez az én sok, mély sebem csak azért volt, hogy Téged megtaláljalak.

Hát nem kincs volt-e a szenvedés az életedben?

Testvér, aki ott vagy annak a sivatagnak kellős közepén, nem keresnéd meg azt a Kezet, Aki már előbb keresett téged?

Tudod-e, hogy egyetlen célja a szenvedésnek, hogy azt a Kezet megtaláljuk?

S ha az az Atyai Kéz úgy végezte volna, hogy sohse hagyd ott többet a sivatagot?

Milyen sokszor végzi úgy. Miért van az, hogy törekszem, dolgozom, éjt-napot egyé teszek, s nincs előmenetel? Maradok szegénynek, nyomorultnak, világ megvetettjének. Miért van az, hogy úgy tele a lelkem kincsekkel, az ajakam mondanivalóval, szórom-szórom egy életen keresztül, s – balgatagul szólva – egy életen át mihaszna futottam? Miért van az úgy, hogy annyi minden gondolatod volna még, munka, amit elvégezni szeretnél, s vonszolod testedet év-év után fáradtan, az alkonyat árnyékaival? Miért van az, hogy sírtam, futottam, imádkoztam valakiért, s csak a koporsójára borulhatok? Miért van az úgy, hogy egyszer minden földi boldogság kútja lezárul előttem: egy csepp se belőle!

Testvér, a szenvedés csak addig pokol, amíg a Sátárral beszéled meg. Halld meg azt a másik hangot: mennyország lesz belőle. Látod a lajtorját? Angyalok járnak rajta. Föl és alá! Sohse járnak úgy föl, hogy alá is ne járjanak. Fő! Viszik a megsebzett szívedet. Kihez viszik? Akihez viszik, meggyógyítja azt a szívet. Kincsekkel tölti meg. Alá! S hozzák az angyalok ugyanazt a szívet alá, de meggyógyultan, de égi kincsekkel. S hova hozzák alá? A földi életbe. Az imént még azt mondtad: egy utam sincs itt a földön többé. De – íme – ezer út nyílik az előtt a meggyógyult szív előtt. Mennyi kötelesség, mennyi áldás, mennyi út, amit mind csak az a gyógyult szív tud megérezni, meglátni, végigjárni. Hány összetörött szívet láttam – szabad-e a magam élete nagy mélységeire is gondolnom? Emberi számítás szerint nincs út többé! S meggyógyult, mert engedte, hogy angyalok vigyék föl – föl – Isten elé, s úgy kapta vissza Istentől, hogy éppen az a szenvedés lett mondhatatlan áldások forrásává idelent. Volt egyszer egy fiatal lelkipásztor. Angyali lelkű feleségével járták a szegényeket, a betegeket, a kicsinyeket. S egyszer Isten

magához szólította az angyali lelkű élettársat. Lehet-e elmondani, micsoda fájdalom maradt utána? S a fájdalomból kincs lett. Hátha összegyűjtögetné azokat, akik hajlandók a szegények, a betegek, a kicsinyek között ugyanazt a munkát végezni, amit az ő angyala végzett idealant? S megszületett az első diakonisszaház: Isten földön szolgáló angyalainak serege.

– Volt egyszer egy kicsiny gyermek. Amikor más gyermek játszott még, ő gyárba járt hajnaltól késő estig, s az éjszaka óráiból lopott időt tanulásra. Egész gyermekkora nyomor és szenvedés. S mi lett abból a szenvedésből? Kitárult a szíve minden szenvedés előtt, egyetlen céljául ismerte föl: a legmagasabb szolgálatot végezni a testi és lelki szenvedők világában, s lett Afrika legnagyobb misszionáriusa, aki életét adta a szolgálatért.

Ha a szenvedés mélységeiben volt találkozásod valaha az Úrral, ha csak egy pillanatra bevilágította az éjszakát előtted magasabbról jövő fény, – állj meg! Ki tudja, milyen kincseket rejteget Isten számodra éppen szenvedéseiden keresztül? Angyalok járnak abban a fényben föl-alá. Tedd a kezükbe fájdalmadat! Engedd, hogy Isten kincssé változtassa! S hadd hozzák alá újra a földi életbe. Add tovább azt a kincset! Melegítsük egymás szívét! Növeljük egymás hitét! Vigyünk ebbe a szomorú világba több örömet, több békességet, több hitet, több szeretetet, több élő reménységet! Mindmind Isten szívéből! Ha egyszer mind csak abból hordanánk! Hogy kivirágozna a sivatag! Az éles sziklakövekre hogy elmondanánk: – nem – nem sziklakő, – a mennyország kapuja.

A GAZDAG ÉS LÁZÁR

Lukács XVI. 19-31.

Ott állnak a Biblia lapjain egymás mellett.

A gazdag. Csak a tesnek élt. Csak a mának élt. Csak magának élt. Nem volt egyetlen magasról jövő fény, ami vezette, hang, ami fülét kinyitotta, az életnek önmagán túlnéző föladatai, amiket meglátott volna. S a látszólagos fény és gazdagság és lakoma és pompa mögött rohant a mély örvény felé, amibe belepusztul a lélek: a kárhozat felé. Minden lépéssel távolabb Istentől. Míg egyszer Isten kimondja az utolsó szót: örökre távol Istentől.

S Lázár. E világ felé csak a rongya volt. S nem tudjuk, az a koldusrongy milyen mélyégeken vitte keresztül. Hogyan sötétült el nehéz órákon egész lelkivilága: nincs más, csak szenvedés... S hogyan és milyen vergődések után tisztult el az a nagy sötétség. Hogyan tanult meg befelé nézni, belülről keresni meg az élet valóságos, soha el nem múló értékeit. Míg végre rátalált a legnagyobb kincsre: Istenhez közel lenni, mindig közelebb lenni, egészen közel lenni. S Isten itt is kimondja egyszer az utolsó szót: – úgy van – egészen közel lenni. Egy örökkévalóságon át közel lenni...

Mit mond nekünk ez a hatalmas történet Krisztus ajakáról?

Az első, amit mond: *mennyi minden tud lenni Jézusnak egyetlen nézésében.* Csak néz, csak a szeme tükrén megjelenő képet adja tovább, nem boncol, nem elemez, nem keres okokat, s az a kép örökre beírva az emberiség lelkébe.

Benne van abban az egyetlen tekintetben a mély részvét: "bizony mondom, velem cselekedtetek meg". A nyomorult Lázár alakját megsimogatja: én látlak. Azok a sebek nekem éppen úgy fájnak, azok a hulladék morzsák, amik után nyújtod reszkető kezedet, engem éppen úgy égetnek, az a hangtalan fájdalom nekem beszél.

S mennyi mindent mond az az egyetlen tekintet a gazdag alakjáról is. Nem gyűlölet az: ugyanolyan részvét. Milyen nyomorultul kap az élet csillogó semmisségein. Milyen szegény, milyen koldus marad utána. Ha kinyitná szemét, ha meglátná azokat a kincseket, amiket csak a lelkén keresztül tudna meglátni. Ha tudná, hogy rohan az idő: menni kell. Ha tudná, milyen üres, milyen áldástalan az élet, amit él. Mi mindenre hívta Isten, s mennyire semmit – semmit meg se hallott belőle. Ha kinyílt szemmel és kinyílt szívvel csak egyszer megkérdezte volna: "mit akarsz, Uram, hogy cselekedjem?" Mennyivel más volna a gazdagság. Mennyi áldás maradna az élete nyomán. S mennyivel más lett volna ennek az életnek mérlege az örök Bíró előtt.

S látjuk szeme tükrén fölvonulni a világ minden korszakát és emberét. Mennyi önmagát tépő, sötét boldogtalanság. S mennyi nyomorult, hitvány, csak ennek a világnak élő, csak ezt a világot látó gőg. Itt betéved falatért víz iszonyú életcsatát valaki. Zsenge gyermekei arcáról gond és korai munka törli le a rózsákat. Ott üres és számító gazság kíméletlen uzsorája. Itt szárnyakat tör le a mozdulni se tudó kilátástalanság. Ott a lélek szárnyairól mit sem tudó vad testiség habzsolja a poharakat. Nyomor és jóllakottság.

Fény, aminek a poklok tüzei adják a csillogást, és sötétség, amiben minden van, csak az Úr lelke nincs.

Benne van abban az egyetlen tekintetben a ma. Fény és sötét kavargásából lángok csapnak elő itt is, ott is. Nézd, ott százezreket dobnak áldozatul. Iszonyú sebek. Irtózatos jajok. Lesz-e ebből valaha gyógyulás? S a tűz harapózik tovább. Mintha egyetlen láva-tömeg volna a föld mélye. Nem tudod, mikor lobban ki alattad. Mikor borul az egész földlángba. Nagy dübörgő szellemi erők viharoznak körülötted, szinte lehelik a kárhozat lehet. Rohan a világ iszonyú örvény felé. Látod-e a könnyet Jézus szemén?

S benne van abban az egyetlen tekintetben a gazdag és Lázár lelki arcán keresztül az egész kérdés magva. A bíbor ruha s a morzsalékok mögött nem az anyag a döntő ebben a kérdésben, hanem a lélek. S a kavargó, pokol tüzeiben égő, gyötrődő emberiség élet-halál kérdései mögött sem az anyag a döntő ebben a kérdésben, hanem a lélek. Két nagy, szellemi hatalom küzd a gazdag és Lázár lelkéért. Melyik győz: kárhozata vagy üdve a világnak. A bíbor ruha s a morzsalék mögött egyaránt a Sátán vívja iszonyú csatáját az emberi lélekért. S ez a sátáni hatalom nem itt vagy amott van, hanem mindenütt, ahol Isten lelke előtt bezárulnak a szívek. A világ nagy, nyílt sebének nem az a gyógyulása, ha ez vagy az a párt győz, hanem az, hogy Isten lelke győzzön. Ha megértenénk, mi van az Ó fájdalmas tekintetében, az az egy tekintet minden mélységet áthidalna. A világ jövője azon fordul meg: engeded-e magadba nézni azt a fájdalmas tekintetet?

Emberek, imádkozzatok érte, hogy minden szív kitérüljön az előtt a tekintet előtt!

A második, amit mond ez a hatalmas történet Jézus ajakáról, az, hogy *senki se kerülheti ki a maga ítéletét*. Jön. Minden pillanatban itt suhog a fejem körül. Mi az, amikor korszakok fölött zendül meg az az ítélet: "Jeruzsálem, Jeruzsálem, hányszor akartam egybegyűjteni a te fiaidat... s te nem akartad!"

Mi az ítélet? Isten kimondja egy folyamatnak a végén: ide jutottál. Utolsó pont annak az életnek végén, amit éltél. Minden életnek vége szakad egyszer: menni kell. Mint ahogy megérik a vetés, s megkérdezik egyszer: mi az hát, amit vetettem? Búza-e vagy szemét? Mint ahogy a házhoz eljön egyszer a vihar, az árvíz, hogy megítélje: homokra épült-e hát vagy kősziklára? S jaj, ha azt mondja a vihar ítélete: homokra épültél. Mint ahogy a vándor megáll egyszer, s végignéz a megtett úton: közelebb jutottam-e hát a célhoz, vagy távolabb? Jó úton járok-e, vagy eltévesztettem az utat? Mennyi erő csalogat az életem minden pillanatában az egyetlen útról. Milyen vad erők hajszolják az embert mindig távolabb Isten útjaitól. De Isten pontot tesz egyszer minden útra: eddig és ne tovább. Erre az útra is pontot tesz. S ha engedem, hogy azok a sötét erők mindig mindig távolabb hajtsanak Istentől, ha engedem, hogy mindig mélyebb úr tátongjon közötttem és Isten között, kell-e azt mondani Istennek: távozz tőlem! Hiszen már távol vagyok Tőle. Tudod, mi az ítélet? Ennek a már idelelni megtörtént Istentől eltávozásnak kimondása: eltávoztál. Nem adatik többé idő arra, hogy azon a hídon, amit Isten kegyelme vert erre a szakadékra, átjöhess. "Bolond, még ezen az éjszakán megkérlek tőled a te lelkedet, amiket pedig készítettél, kiéi lesznek?" S mi lesz a bűneiddel, az istenkáromlásaiddal, a durva hitelenségeddel, a szívtelenségeddel, az alacsony indulataiddal, amiknek rabszolgája voltál? Mit viszel Isten elé, akit sohasem ismertél? Tudod, mi az, amikor Isten azon az utolsó ponton áll és azt mondja: sohasem ismertelek!? A te sok-sok apró és nagy bű-

nődnek összefoglalása, amikor sohasem ismerted Őt. Eljön egyszer az este, amikor a gazda megfizet minden munkásának. Ismeri a munkásait. Velük volt a napnak "hévségében". Odatolakodhatik-e az, aki *semmit sem* érzett annak a napnak hévségéből, s egy *kapavágást* nem tett az Úr szőleijében? Akik sohasem kérdezték az Úr egyetlen akaratát? Mondhat-e neki az Úr egyebet: sohasem ismertelek téged!/? Samint akkor, odafönn nem szólhatsz egy szót sem tovább, amikor dideregve, fázva megállsz Előtte, s minden rég feledett bűnöd ott gomolyog sötét felhőként körülötted, szólhatsz-e egy szót, ha megálljt parancsol az a Szó a pusztulás örvénye felé rohanó világnak, ha ránk szakad egy világtétele minden szörnyűsége? Vádolhatod-e az Urat s mondhatod-e: hogy nézhette el mindezt? Az ítélet utolsó pont minden életen. A világ életén is. Ha a világ belenéz a mai Isten nélkül való utaiba, s jön minden bűn egyetlen zsoldja, a *halál*, ha mindenütt, mindenben kereste az életet, csak Abban nem, Aki az élet egyedüli forrása, ha soha egyetlen kérdő szava se volt legnagyobb, élet-halál kérdései közül Isten Lelkéhez, ha mindig mindenről tudott, csak Róla s az Ő útjairól nem, mi van abban érthetetlen, ha Isten lecsapja egyszer a korlátot azon az úton: nincs tovább!

Ha még egyszer, ebben az utolsó órában vissza tudnánk fordulni egyetlen könyörgéssel ajakunkon: kegyelem! Meddig a kegyelmi idő?

S azt mondja nekünk még ez a történet, hogy *ember, próbáld Isten szemével nézni az embereket, úgy, ahogy Krisztusban kijelentette magát*. Mit segíthetne ez a nézés az embervilág életén! Ha a gazdag lelkét valaki egyszer azzal a *nézéssel* kinyitotta volna, ha az a rozsdás zár valaha csikordult volna, az a szuho ajtó csak egyszer kitért volna, azt a penészes szobát Isten levegője-napsugara csak egyszer átjárta volna. Ha az Ő mély-séges szeretetével csak egyszer megfogta volna valaki azt a kapzsiságtól és kéjtől reszkető húsos kezét: jöjj, én megmutatom, milyen üres és semmi az az élet, amit élsz, mennyi drága alkalmát a rozsdá nem marta kincznek szalajtottad el, milyen nyomorult üvegcserepek után szaladtál igazgyöngyök helyett, milyen por és hamu képzelt nagyságod, milyen egynapos virág minden örömed, s milyen mélyen meg kell hajolnod, ha az alázatosság kapuján át meg akarod látni Azt, Akit más kapun sohasem láthatsz meg. Milyen kimondhatatlan áldások virágozhattak volna föl a szegény gazdag életéből átok és tövises és kárhozat helyén. S ha az Ő szemével tudnánk nézni a világot minden Lázárát. Ha a rongyok mögött, a könnyek mögött, talán a háláltság mögött meg tudnánk látni a halhatatlan lelket. Hiszen Jézus éppen azért jött, "hogy megkeresse és megtartsa, ami elveszett vala". Ha azzal a *nézéssel* tudnánk keresztülnézni mindenben, ami külsőség, hitvány csillogás, egynapos tisztavirág csupán, semmi több. Ha a bűbor és patyolat s koldusrongy mögött egyaránt azt keresnénk, ami akkor is megmarad, amikor bűbor és patyolat és koldusrongy rég porrá vált: az Istenben való élet örök kincseit. Ha sose felednénk, hogy koldusrongyot és bűbort egyaránt levetünk egyszer – talán már holnap – s nem viszünk semmi egyebet, csak az irgalomért könyörgő, meztelen didergő lelkünket az Úr elé. Ha úgy tudnánk élni, mint akik minden pillanatban készek beszámolni a nagy Gazdának, s úgy tudnánk meghalni, mint akik tudják, hogy az élet csak most következik. Ha azt a szelíden simogató, de akkor ítéletre emelt *tekintetet* soha egy pillanatra el nem tévesztenénk...

Testvérem, – nincs az életednek más megoldása, mint Krisztus.

S nincs a világ sötét kérdéseinek sem más megoldása, mint rajtam, rajtad s ezer és millió kitáruló szíven keresztül Krisztus.

Az élet elszalad. Gyere azok közé, akik még ma döntenek: én Krisztusé vagyok.

(Református Igehirdető, 1939. 117.o.)

AKI PEDIG AZ AJTÓN MEGY BE...

János ev. X. 1-2.

Mennyi szépsége, kedvessége ennek az igének! Süt a nap. Kolompsírás a pásztor nyomán. Boldog szemek találkozása. Pásztor és nyájélet egygyválása. S mennyi kedves és tiszta *gondolat* a kép mögött! Maradjon el mind! Ragadjuk meg rögtön a kép mögött rejülő zordon és leghatalmasabb gondolatot: az élet felelősség. Minden életnek megvan a maga nyája. Senki sincs, akire valamit ne bíztak volna. Senki sincs, akitől egykor valamit számon ne kérnének. A te nyájad sereg. Az én nyájam egyetlen hozzám simuló lélek. A felelősség egy. S a nagy fölmentés – mondjuk a maga nevéen: kegyelem! – sohasem azon fordul meg: sereg-e vagy egy, – hanem az ajtón, akin keresztül hozzáléptem. Mi az a lélek, amit adtam tovább? Mi az a lélek, amit millióan és millióan adtunk tovább? Sötét felhő és napfény hogy küzdenek fölöttünk! Rohanó vihar tele mindent letipró jégzuhataggal s fehérlő felhőfoszlányok, mint a békesség galambjai. Tudod-e, miből fény és sötét? Annak a léleknek tömörüléséből, amit millióan és millióan adnak tovább.

S íme, előttem a nyáj: a világ.

Rohanó, fekete felhők árnyékából szabad-e föltennünk a nagy kérdést:

Mi után kiált ma ez a világ?

S mi van annak a léleknek a mélyén, ami után kiált?

I. Van egy kísértetiesen sötét népballadatöredékünk *lobogó akolról* s a lángokba behulló, *kurjongató* baglyokról. Hiába *kurjongattunk*: nem gazdasági erő, nem rideg emberi tudomány, nem hadseregek felkészülése a jövő, hanem a lélek, amit tudományon, verejtéken, mélyre alázkodáson és magasra szálláson keresztül adok a világnak. Korhadtt villódzás az emberi elme és fölkészültség minden csillogása, ha a *lélek* rothadt. Gazdasági virágzás sivataggá válik, tudomány rohanó vérpatakok elindítója, s a világ győzhetetlen seregei fölött holnap sakálok üvöltenek. Rohant a világ a maga útján, s mi az eredmény? *Lobog az akol*, s holnap talán a *kurjongatók* is szárnyukperzselten hullanak a lángok közé. S a kigyulladt világ egyetlen, óriási kiáltás: mivel tudsz megállítani a mélység előtt, ami felé rohanok? Milliók vesztették el hitüket mindenben, ami *csak emberi*: hol van ennek a lángnak megállása? Van-e egyáltalán megállása? Mit adsz a világnak? – Tegnap milliók hallgatták még szomjas lélekkel, – valami összeomlott azoknak a léleknek a mélyén: ma minden jelszó önzés és hazugság. Mit adsz a világnak? – Gyermekek tiszta és százezrei sírva búcsúznak otthonuktól – az akol körül farkasok járnak, – hullámzó, sötét tömegek ajkán egy-egy töredezett zsoldár – hát nincs a földön többé segítség? Mit adsz a világnak? Holnap a te gyermekeidre kerülhet a sor, ropogva dőlnek össze fölötted a lángoló gerendák. Maguk alá temetnek-e, vagy mint a ballangkóró, mégy ismeretlen világok fagyos pusztaságai felé? ...

Mit adsz a világnak? – Ami csak emberi volt, pusztulásba vitt. Most maga a pusztulás kezde meg: hát elég-e a pokol kitáruló mélye előtt, amit ebből a nyomorult *emberi lélekből* tudok adni? Ha nem elég: mit adsz a világnak? Ha minden emberi út és gondolat sivatag, hol az egyetlen forrás, amiből még élet indulhat azon a sivatagon? Hol az *ajtó*, amin keresztül még életet vihetsz a haldokló nyájnak? Egyetlen ajtó van: Az, aki egye-

dül mondhatja el magáról: "Én vagyok a juhoknak ajtaja." De az az ajtó *ítélőszék* ma: hogyan oldjátok meg az örök-nagy emberi kérdést: – pokol-e hát vagy mennyország? – rajtam keresztül-e vagy nélkülem? Nézd, mennyi a rabló, aki nem akar szembenézni azzal az *ítélőszékkal*, messze kikerüli, s hátulról tör a nyájnak! Mennyi a rabló, aki magasabb lélek ígét hordozza ajkán, de semmi közössége az Úrral! Ott "sírva tallóz, aki él", mögötte vér és pusztulás, s a hátulról, az Úr megkerülésével berontott rabló a kezeit mossa: én tiszta vagyok. Itt milliók reszketnek a holnap miatt. Az *ajtonállónak* egyetlen szava igazságot és békeséget hozna, – de nem lehet, mert az akol mögött a rablók a maguk sátáni igazságát üvöltik. Virágzó városok, gyönyörű országok holnap sivataggá válnak, – Isten kertjei lehetnének, de nem lehet, mert a Sátán lelke aratni akar. Mi lesz itt a nyáj sorsa: a vergődő emberiségé? Tudod, mi az, amit kiált ma ez a világ? *Hát ez a lélek uralkodjék-e az emberiség százmillióin? A Sátán lelke?* Meghallod-e, – ember, ebben az örült zűrzavarban Jézusod csendes szavát: "Én vagyok a juhoknak ajtaja"...? S meghallode, amit Jézus Krisztus szolgálai megperzselt szárnyal, talán utoljára kiáltanak bele a világ életébe: itt a nagy döntés ideje. Jézus Krisztus a szabadulás egyetlen ajtaja... Ha nincs megoldás az eddigi utakon, kinek a lelkével lépsz a világ iszonyú kérdéseinek megoldásához? Pusztulás és sötétség legyen-e a nyáj élete, mikor *keres* az egyetlen Pásztor? Mit adsz a világnak? Mit adsz a műhelyedben? Kalapácsod csengése között? Író-tollal a kezében? Mit adsz kinn a mezőn? A családjában? A baráti közösségben? Az iskolában? A gyermekek lelkén keresztül? A szavaiddal? A fertőzött vagy tiszta gondolatokkal? Rideg önzéssel vagy boldog szolgálataiddal? Mit adsz a hatásoknak azokon a láthatatlan millió csatornáján keresztül, amiknek a végén vagy bűzös sárba fullad minden, vagy megcsordulnak végre az új élet tiszta forrásai? Mit adsz a világnak? Van-e egy sugárka homlokodon tisztább világ üzenetéből? S látod-e annak a világnak egyetlen és örök Királyát? Nem hallod-e, hogy véren és pusztuláson, holnapok kódén és iszonyatán Óutána kiált ma a világ?

II. Mi hát az a lélek, amit Jézusomon keresztül adok ennek a világnak? Mit jelent az, hogy az *ajton* lépek be s nem hátulról? Mit jelent, hogy az *ajtó*: Jézusom előtt kell megállanom, mielőtt a nyájhoz jutok?

a, Jelent mély és igaz *bűnbánatot*. Ez elé az *ajtó* elé semmit a magam világából. Itt lerakok minden szennyet, ami ebből a világból ragadt rám. Csöndben állok. Várok. Uram, adsz-e rám ruhát a Te lelked fehérségéből? Uram, meg tudod-e bocsátani az én sok bűnömet? Lehetek-e én, aki annyit vétkeztem, a Te lelked hordozója ebben a világban? Testvér, ha a bűnbánatnak ebből a csendjéből tudnánk mindig egymás felé indulni, kötelességeket meglátni, mélyen megalázódni, mély és tiszta szeretettel szeretni, mennyire más volna ennek a világnak levegője körülöttünk.

b, Jelenti azt, hogy csak Jézusom *küldő* szavával léphetek a nyáj közé. Milyen más sokszor a *küldő* szó, mint amit várnánk. Hogy küzdenénk sokszor ellene: ne úgy, Uram! Ott valaki, akinek borzadok érintésétől is. Világok választanak el egymástól. De az Úr rajtam keresztül akarja megnyitni lelkét: eredj! Itt olyan vérző seb, amit sose tudok bekötözni: kötözd! Ott a halállal vívódik valaki, nincs, aki az örökéletéről szóljon neki: szólj! Itt egy ifjú küzd nehéz kísértésekkel, talán a nagy döntés előtt áll: – fölfelé-e hát vagy lefelé? Vezesd! Itt az egyetlen igazságot kell elkiáltanod, ha megköveznek is: kiáltás! Ott egy élet keresztje vár, amit némán kell hordoznod, – de az a néma hordozás több száz hangos bizonyágtételnél: hordozd! Ott egy pohár vizet kell adnod alázatosan, amikor nagy föladatak tengerére akartál szállni: add! Ezek életében akartál riadó lenni, s

le kell ülnöd egy kicsiny gyermek nyiladozó lelke mellé: szeresd! Ragyogó, messze világlító torony akartál lenni, s az Úr bezár minden fényeddel egy vergődő család szegényes sötétjébe: *csak egy sugár!* Nem nagy eredmény, csak *nagy hűség!* Nem messze ragyogó fény, csak *tiszta fény!* De ha ennek a tiszta fénynek millió kis csillaga tudna egyszer fölszállni az égre. Hogy kiragyogna a sötét éjszaka! Ó, mennyivel dicsőbb a vég, mint a mi nyomorult elgondolásunk. S mennyivel más az út, mint amire mi léptünk volna. Kérdezem hát: miért ide? – miért nem amoda? Miért mélység megalázódása? – miért nem dicsőség sugara? Miért nem több egy harmatcsöppnél? – miért nem messzetükröző folyamatok szépsége? Ó, ha azt az egyetlen harmatcsöppet meg tudnám tölteni egyszer az Ó lelke fényével!

c, Mit jelent az, hogy Jézusomon: az *ajtón* keresztül s nem hátulról lépek a nyájhoz? Jelenti azt, hogy *nincs egyetlen gondolatom rejtegetni való.* Tiszta és nyílt az arcom, s belátsz rajta a lelkem fenekéig. S amit benne láatsz, a közeledő barátnak mély és tiszta szeretete. Mint mikor a nagy tó tükrén végig ellátsz, s mindenütt az ég tükröződik benne. S nem kavarodik föl az iszapos mélyből, mert Jézus jár a vizeken. Ó, ha ebből a tiszta vízből lehetne megitatni ma a világ életét! Ha ez a tiszta víz öntözné a sok élettelen sivatagot! Milyen más volna itt az emberiség jövője! Hogy kiszáradnának a hazugságok szennyvizei!

d, S jelenti Jézus Krisztus: az *ajtó* azt, hogy *aki Órajta keresztül lép be, Annak a lelkével lép be, Aki vérével írta be az emberiség életébe: "A jó pásztor életét adja a juhokért".* Csak úgy léphetsz be az Ó lelkével, ha újra meg újra fölteszed magadban a kérdést: egy-e az életem azzal a szolgálattal, amire indulok? Több-e a szolgálat, mint az élet? Ha valaha választanom kellene ennek a világnak minden kincse s a szolgálatom szegénysége között, tudnám-e akkor is a szolgálatom szegénységét vállalni? S ha úgy fordul, többre tudnám-e tartani lelkem legigazibb eszményeit, amiket Ótól vettem, magánál az életnél?

*Meg tudsz-e állani minden hiúságot eldobva, a legmélyebbre megalázódó bünbánattal az Úr előtt? Van-e szó és hivatás szentebb előtted, mint az Ó küldő szava? Tiszta és fenekig átlátszó tükör-e a lelked a közeledő barát mély és tiszta szeretetével? Több-e előtted a szolgálat az életnél? A halk és reszkető igen, amit próbálsz adni gyarlón és erőtlenül feleletül: – ezt jelenti az *ajtó* – Krisztusod. S halld csak, mint gyöngyszemet a fonalra, milyen drága ígéreteket fűz hozzá Jézus: *ajtót nyit... hallgatnak szavára... követik... ismerik hangját... megtartatik ... legelőt talál... életet – bővelkedőt...**

Ó, örökzöld *legelő*, egyetlen *élet* – hívogass bennünket! Olyan sötét volna az élet hívogatásod nélkül. Minél nagyobb a sötét, annál tisztábban látunk. Ágyúk dörgésén keresztül ide hallik csengőd szava. Békesség a szava. Ó, Jézus, olyan méltatlanok vagyunk. Olyan erőtelenek vagyunk. Olyan gyávák vagyunk. Tégy méltóvá annak az útnak minden szenvedésére. Ámen.

(Református Igehirdető, 1940 január, 1.o.)

AMA NEMES HARCOT...

(Vitányi Sándor kémesi tanító, atyai barátom felett)

II. Tim. IV. 7-8.

Pál apostolnak ezek a sorai mindig úgy hatnak rám, mintha a búcsúzó nap sugaraiban járnék. Végigtekint még egyszer a tájékon: hát merre is jártam? Miket is láttam? Egy utolsó simogatás még az ormokon. S azután? Piros színei napszállatnak fakóra bágyadnak. Jön a szürke homály. A fekete éjszaka. Csak egy utolsó sugár még valamelyik felhő sarkán: nem haltam meg. Csak annak ölébe nyugodtam le, Akinek országában nincs napszállat. Nincs sötét. Csak élet világoSSága.

Drága testvér, – hetek óta kongott valami fájdalmas harangszó a szívünkben: valaki költözködik, akit szerettem. Akit szerettünk. Akinek lábainál őszülő fejjel gyermekként ültünk. Nem szólsz többet. De maga a bevégzett életpálya beszél. S annak a kongó haragnak minden kondulása ezt az ígét hozza most felém: "Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam; végezetre eltételezt nekem az igazság koronája..."

"Ama nemes harcot megharcoltam." – Az élet harc. Isten akarja így. Mindenkire elhangzik hívó szava a legmagasabb ügynek: Isten dicsősége szolgálatának. S amikor jön a megmérettetés órája, három különböző tábor áll az Úr körül. Az egyik tábor azt mondja: sötét harcot harcoltam. Rohantak velem a bűn paripái, s odadobtam a gyepőt. Küzdöttem egy életen át az ellen a hívó szó ellen. Üres a szívem. Sötét az életem. A másik tábor azt mondja: félreálltam, nem harcoltam. Sem hideg, sem hev nem voltam. Sohase gyúlt ki a szent láng a szívemben. Jaj, milyen hideg van itt belül! Milyen rideg, milyen semmi volt az életem. – S milyen kevesen vannak, testvéreim, akik az egész lelkükkel el tudják mondani: "Ama nemes harcot megharcoltam..." próbáltam megharcolni. Kiknek a harca ez? Krisztus katonáinak harca. Testvér, te ezt a harcot harcoltad. Ezt a harcot próbáltad megharcolni. Pásztor voltál. Nyájad volt. S Urad volt. Ha soha *ítélet* nem volna, milyen könnyű lenne annak, aki csak magának él. Míg füttyörészve ballagsz mindig csak a magad külön kis életútján, tudod-e, mi minden megy végbe annak a lelkében, akinek nyája van? Akinek Ura van? Az Isten lelke szerint való pásztor szívében, aki te is voltál, búcsúzó testvér. Itt betegágy mélyén sír valaki. A pásztor lelke vele sír. Ott gyermeke arcát simogatja boldogan valaki. Neked is látomásod van arról a gyermekről. Itt nehéz életcsatát vív valaki. Az egész lelkeddel mellette vagy. Ott síkos lejtőre tévedt valaki, akit te más útra neveltél. Vissza tudod-e fordítani? Ott kéz a kézben közös életútra indul két ifjú szív. Mintha a te gyermekeid volnának. Itt koporsó fölött jajgat valaki. Minden jaj ott a te szívvedben is. S amit szállnak az évek, nincs egyetlen család, amelyikkel együtt ne sírtál-örültél volna. Mennyi titkon emésztődés, mennyi másokért hordozott seb, mennyi csalódás, ami fáj. Hányszor van az úgy, ahogy a költő mondja: "Önnön magának csak tövis marad." Isten gyülekezete, azért a sok tövisért, fájdalomért, gondért, felelőségért, amit pásztorod érted hordoz, hűséges szívvel hordoz, van-e egy imádságod néha azért a pásztorért? Tudod-e, micsoda roskasztó súly és felelőség: utat mutatni a nyájnak? Táplálni a nyáját, amikor semmije sincs, amit naponta könyörögve ne kellene kérnie magának a pásztornak is? Életet, egy egész élet fölemésztődését adni

a nyájnak? Más élhet magának. De a pásztor életéből egy parányi se marad sokszor magának. Mindene másé. S nincs út, nincs táplálék, nincs itélet s nincs kegyelem más, csak az Egyetlen. Jaj, ha annak az Egyetlennek kezét egy percre is elereszti.

Megfáradott testvér, te ezt a harcot harcoltad félévszázados pálya minden hűségével. A te nyájad látta ezt a harcot. Látod-e az örökkévalóságból, hogy a nyáj messze földről itt van most koporsód körül, s könnyek között keresi és áldja azt, ami benned soha el nem múlhat?

S ó, mennyi a kísértése annak a pályának. Milyen kevés ajak tudná elrebegni: *a hitet megtartottam*. Próbák, nehéz kísértések a pásztor életében kívül és belül. Sebei a csalódásnak. A meg nem értés. Rút hálátlanság. Annyi leverő, szomorú tapasztalata az életnek, aminek a nyomán olyan sokszor ajakunkra tudna tolni a keserű kiáltás: hát érdemes volt? Nagy, fekete árnyékaik egy minden magasabtból elfordult világ sötét lelkének, a pokol mélye felé önfeladten tántorgó világ lelkiségének. A Sátán hatalma, ami óriási lábaival ráteppent annyi munkádra, s teszi temetővé azt, amiért imádkoztál. Nem reménytelen-e harcom? Mi az én egy csöppnyi tiszta hitem és szolgálatom ebben a szennyes áradatban? Mennyi nehéz, benső küszködés, amikor nem látom, vagy alig látom munkám eredményeit. Mintha lyukas vödörben húznám egy életen át a mélyből a vizet, s mire fölé, alig marad egy csöpp a pásztori korsóm számára. Fölére-e a gyümölcs egy élet fölemészítődésével? S ott a magam élete külön nagy, benső küszködései. A pásztor is ember. Gyöngeségeknek alávetett. Az a sötét hatalom értem is küzd. Ki tart meg engem? Pásztor, hol a hited? Meg tud-e hát tartani a hited? – Ha hit, csak megtartani tud. Tudod-e, mi a hit? Az, hogy Akire nézek csalódásaimban, a Sátán sötét hatalmaival való küszködéseimben, kishitű óráim gyöngeségeiben, gyümölcstelen élet, vagy gyümölcstelennek látszó élet minden keserűségében, lelkem tisztaságáért vívott nagy harcokban: az én Istenem több, mint az egész világ. Közelebb van hozzám, mint az egész világ. Valóságosabb, mint az egész világ. Ha nem ez a hited, már nem hit. S ha ez a hit a hited, már nem is te tartottad meg a hitet, hanem a hit tartott meg téged.

Búcsúzó testvér, nem ez a küzdelem volt-e egész életed? S nem ez a hit tartott-e fönn annyi sötét csalódáson és szenvedésen át? Hadd mondjam el, hogy én láttam ezt a hitet a lelked mélyén, a meleg szavaidban és áldott életedben, s ez a te hited erő és szent emlék annyiunk életében.

Akit ez a hit és ez a látás vezetett, csak az tudja elmondani mély és tiszta meggyőződéssel: "Eltétetett nekem az igazság koronája". – Nyugodtan nézek szembe a halállal. A halál csak ajtó ami nyílik, s Az előtt vagyok, Aki egyetlen és végső célja volt az életemnek. De hát nyugodtan nézek-e szembe valóban a halállal? Testvérem, ha csak a magam erejére volnék hagyatva, – a magam érdemeire, – s ha elgondolom, hogy múltam minden parányi darabja él, viszi a lelkem magával, semmit kitörülni belőle nem tudok, semmit jóvátenni nem tudok, nem kezdhetem újra az életet: – ki volna, aki mélyen megrendülve ne gondolna arra, hogy Isten elé kell állnom, s az az óra *itélet* lesz?. Van-e hát ennek a jóvá nem tehető életnek, ennek a kitörülhetetlen múltnak egyetlen reménysége arra, hogy Isten előtt megállhat? Van. Éppen Az, Aki elé állok. Amit én eltörülni nem tudok, Ó meg tudja bocsátani az én gyöttrődő és mély bánatot hordozó szívemnek. Jézus Krisztusban így jelentette ki magát. Nem a bűneimet nézi, csak a bűneimen bánkódó szívemet. Nem az eredményt, csak a hűséget. Amire te azt mondod: elveszett, Ó azt mondja: megtaláltatott. Amire te azt mondod: meghalt, Ó azt mondja: feltámadott. Mi hát az én "eltétetett koronám" egyetlen bizonyossága? A magam érdeme? Nem. A *kegyelem*.

Búcsúzó testvér, – ugye, a te életednek is ez a kegyelem volt egyetlen és örök remény-sége és bizonyossága? Meg tudtad volna-e harcolni harcaidat, meg tudtad volna-e tartani hitedet, ha magad erején indultál volna, s nem ez a Kegyelem lett volna minden erőd kútforrása?

Búcsúzunk tőled. Itt a napszállat. Csak egy perc még, míg a hű szolgálat és megtartó hit egy sugárkája visszaszáll hozzánk. Kedves volt. Magasabb világ üzenete volt. Legyen áldott az Úr, aki törekeny szolgáján keresztül nekünk azt a sugarat küldte. Minden életnek megvan a maga üzenete. Nem az, amit szavakkal kiált, hanem amit belülről él. Ami volt. Ami nem öltözhet külsőségbe. Ami meztelen valóságként áll az Úr elé. Mi hallgatjuk ezt az üzenetet. S míg elverődik hozzánk egy-egy töredezett szava annak az üzenetnek: *megharcoltam... megtartottam... eltétem...* – egyetlen imádságunk marad: találj kegyelemre Annál, Akiért harcoltál, Akiben hittél, s Akinek *eltétem* koronáját mindig láttad. Ámen.

(Református Igehirdető, 1940. 32.o.)

DE TE ODA BE NEM MÉGY

V. Móz. XXXIV. 4. És monda néki az Úr: Ez a föld az, amely felől megesküdtem Ábrahámnak, Izsáknak, Jákóbnak, mondván: a te magodnak adom azt. Megengedem néked, hogy szemeiddel lásd, de te oda be nem mégy.

Egy életet tett rá arra az egyetlen órára: *bemégy*. Hazát adsz népednek. Meglátod folyóit, hegyeit, völgyeit, hullámzó kalászait, mosolygó szöleit. S meglátod a boldogság pírját azoknak arcán, akiknek egy életet adtál. Akikért mindent vállaltál. Fáraó gyilkos dühét, hullámsír borzalmas ölelését egyetlen hanggal a szívedben: - menj! - negyven esztendő kínos kóborlását, nehéz nélkülözéseit, hitetlen tömegek megnemértését, gyűlöletét, a hitnek annyi szent kockázatát, ami alatt csak az nem roskad össze, aki mindent rá tud tenni arra az egyetlen, soha nem látott valóságra: Isten. Eljő az óra, mikor meglátja egy élet mindig látott célját, kezeivel érinti meg a szent földet: ide temessetek! Mint a tovazúgó zivatar szárnya fut el örökre előle mindaz, ami fájdalom volt. Az az egyetlen óra, talán egyetlen pillanat megéri egy élet minden szenvedését. S mikor már-már út az óra, messziről kéklenek már a hegyek, csak egy nap, s valóság, amit csak álmaiban látott, - megszólal Isten hangja: "De te oda be nem mégy". Mint mikor a gyermekkéz rakta góré hirtelen összeomlik, s aki egész lelkével csüngött az épülő játékalotán, sírva fakad, - mint mikor mindent eltemetsz egy koporsóval - egyetlen örömmel volt, - mint mikor jeges szél üvölt be kéményeden, s üres házában rádöbben az élet tökéletes semmisségre, - mint a hajótörött, akinek mindene oda, s a parti sziklákon elülő vihar rekedt hörgésében az elmúlás énekét hallja csupán: nem ilyesmi mehetett-e végbe Mózes lelkében? Az összeomlás szörnyű robaja. - Igazán csak az összeomlás szörnyű, mindent betöltő robaját hallotta? - Nem. Az örökkévalóság énekét. Az a Kéz nem azért vonta vissza az ígélet földje partjairól, hogy a semmibe lökje, hanem azért, hogy magához vonja: most pedig minden Én vagyok. Azért vettem el mindent, ami az elmúlásé, hogy mindent adjak, ami az örökkévalóságé. Aki a szíved legnagyobb fájdalmán keresztül magához ölel, több, mint az egész világ. A Minden. Neked a N'ból hegyéről *fölfelé vezet az út*.

Gyarló ember én, ó mennyiszér, mennyiszér hordok egyetlen látomást a szememben. Mást se látok. Összeszakad a szívem, ha azt a látomást valóságként sose látom. Minden lépésemet felé irányítottam. Nem kértem, másnak mit jelent: az enyém. Nem kértem, megéri-e egy élet szenvedését: vállalom. Nem látom a fejcsováló, kételkedő arcokat: én hiszek. Rózsaszínű felhők úsznak fölöttem az égen. Holnap kitör a vihar. Balgaság: - én akkor is az én kedves felhőimet látom. Csak a vihar zúg fölöttem. Zörgő, kopasz ágaim ott sírnak a szélben. Ami kincs volt rajtam: virágaim, zöld leveleim, mindent ígérő gyümölcsseim ott hevernek a sárban. Van-e még tovább?

Tegnap tele voltál erővel. Feszült a két duzzadó karod. Égett a munka a kezekben. A lelked volt a munkában. Mennyi minden alkotni, bevégezni valód volna még! Itt is egy félbemaradt munka. Majd holnap. Ott is egy félbemaradt alkotás. Gyűjtök, dolgozom, porszemeként rakom össze, ami még hátra van. Teljes lesz a még bevégezetlen. Ni - ott szemek feszülnek rád. Várnak tőled valamit. Támazuk voltál. Szükségük van rád. Kezed vezetését várják. Irányításodat. Gondolataidat. S egyszer billen a gépezetben valami. Meglazul egy kerék. Rozsdát kap egy szög. Karod lehanyatlak. Hát ennyi volt csupán? Tavaszod csak ígéret, nyarad egy szempillantás, csak az ősz, a zúzmar, a levélhullás, az elmúlás a valóság? A munka: élet, a tétlenség: halál. Hát azért éltem, hogy rohanva rohanjak az elmúlás partjai felé? Hisz én nem *ezt a partot* vártam! - *De te oda be nem mégy.*

Van szomorúbb levélhullás is. Amikor dolgoznál. Tested-lelked tele erővel. Gondolatokat látsz. Esményeid vannak. Fény, ami vezet. Út, ami egyetlen. Ráteszed az életedet annak az egyetlen Fénynek vezetésére. Nincs út számodra más. S egyszer csak eljönnek a sötétség hatalmai. Megállj-t parancsolnak... De neked más Urad van. Más parancsod. Nincs megállás. Mégy tovább... S megrohannak újra a sötétség hatalmai. Üvölt a kórusuk: te magad se vagy Fény. Mennyi benned a sötétség! Rongy a ruhád. Bűnök között botorkálsz. Gyarlóságok ülik meg egész életedet. Mit hirdeted azt, ami magad se tudsz lenni? De te nem magadat hirdeted. Azt, aki küldött. Cserépedény vagyok, de magasabb lélek hordozója. Jaj nekem, ha magamat hirdetném, s nem Azt, aki felülről a *mélybe* nyúlt le értem is... S megrohannak újra a sötétség hatalmai: hát hirdesd! De kinek? Nézz végig ezen a nagy pusztaságon! Meghallotta-e valaki a hangodat? Akikért éltél, akikért kiáltottál, akiket hívtál, - alig egy-kettő maradt. Mind elkapkodták. Legtisztább gondolataidat félremagyarázták. Egy meleg kézre tíz sárhajigáló esik. Mi célja még az életednek? S egy-két zörgő, csattogó, félig-zöld levélke ha marad még kopasz ágaidon, a többi a sárban. Ígéret partjait láttad. - *De te oda be nem mégy.*

Még ennél is van szomorúbb levélhullás. Amikor hited nem emberekben, hanem önmagadban omlott össze. Amíg csak a munkád reménytelenségét látod, még mindig indulhatsz új reménységgel új munkának. De amikor gubbasztva ülsz saját életed roncsai fölött, szárnyaszegetten - más talán vár még tőled valamit, te magad mindenről lemondál - nincs cél többé, nincs akarat, nincs öröm - minden emberi erőlködés végső pontja: a semmi. Mit ért az életed? Volt-e annyi tiszta és nemes erőfeszítésnek egyetlen látható eredménye, ami igazolja az életedet? Mit ér maga az élet? Volt-e egyetlen *part*, amiért érdemes volt küzdeni? - Volt. - *De te oda be nem mégy...* Ülsz az elmúlás sötét vizei mellett. Hallgatod zúgását. S várod, mikor halkul bele az a zúgás az örök csöndbe...

Ébredj föl! - Az a zúgás az örökkévalóság éneke.

Mert mit kiált?

Ami emberi volt, semmi volt. Isten azért engedte meglátnod semmiségét mindannak, ami csak emberi, hogy keresd meg, ami több, mint emberi. Ha életed csupa diadal lett volna is itt a földön, minden elmúlik, s csak az marad meg belőle, amiben Isten lelkéből volt egy parányi. Lásd meg azt az egyetlen Fényt, s amikor minden sötétségbe borul előtted, mondd el, hogy én most is csak azt a Fényt látom. Szürkületben, éjféli vaksötétben, halál árnyéka völgyében.

Tudod, mit kiált az a zúgás?

Nincs erőd folytatni tovább a küzdelmet? *De hát miért a magad erejére építeni?* Amíg csak a magad erejére építesz: a magad munkáját építed. Magad ereje - magad munkája - mi van ebben, ami több a pillanatnál? Tégy le a magad erejéről, csak a magad munkájáról, vedd föl egyszer azt a munkát, *ami nem a tied*, s hidd, hogy Aki azt a munkát kezdedbe adta, a te Istened maga dolgozik azon a munkán, s a te munkád nem külön, roskasztó erőfeszítés, amibe tested-lelked belesorvad, hanem kiváltság és kegyelem, hogy egy-egy pillanatra beleláthass a Dicsőnek öröktől örökkön folyó kezeművébe. Mihelyt idáig kitarul látóhatárod, s emelkedik hited, nem pillanatnyi eredményekre vársz és építesz többé, hanem a világ minden látható eredménytelenségével sírod fölött is nyugodtan borultál arra a Kézre, Aki tudja: mit, mikor és miért? Van-e egyetlen munkád, amire el tudod mondani: *ez nem az én munkám!* Földről kaptam!?

Tudod, mi az a zúgás?

Egy tisztább világ éneke. Világé, ami felé *nőni* szenvedéseken, csalódásokon, vereségeken, minden elmúló semmiségének meglátásán keresztül egyetlen célja az emberi életnek. Más összetört volna a parancsként zúgó, meg nem föllebbezhető ítéletre: *- de te oda be nem mégy!* Én meg vagyok győződve, hogy Mózeszt Isten keze éppen egy élet csalódásain és keserű fájdalmain keresztül nevelte odáig, hogy zökkenő nélkül, simán, a veszteség minden érzése nélkül *tudott belépni oda*, amit nem gyarló ember, de Isten tűzött ki célul, s boldogan látta meg annak a több, magasabb, örök célnak felségét minden nyomorult emberi út és célkitűzés fölött. Míg itt vagyok, csalódás és fájdalom az osztályrészem, de csak addig, amíg azon túl nem látok. Amint éveim haladnak, s mindig több és több marad le rólam, ami csak földi volt, s tudom, hogy nemsokára minden elmarad, ami csak földi volt, amint nő a távlat: mindig tisztábban és tisztábban látom, hogy éppen ezeken a csalódásokon, fájdalmakon, a csak földiek elmaradásán keresztül épül föl bennem valami, ami próbál mindig tisztább és tisztább látással megállani azon, ami nem földi, s hajol hozzám mindig közelebb. Az, Akinek keze nyomát ott látom azon az új épületen, Aki mindig több és több felhőt von el Arca meglátása elől, s Akit minden felhő nélkül látok meg, amikor az utolsó földi rög is elmarad. A Minden... A Kegyelem... S fájdalmak árán földre tépett leveleimből termőágy lesz csupán, amiből új hajtások szöknek ég felé.

Itt a földön elvesztettem valamit. - Többet találtam helyette. - Csalódtam valamiben. - Hozzám hajolt Valaki, Akiben nem csalódtam. - E világ szerint letörtem. - Valaki olyan munkára méltatott, amiben nincs nyugózó test többé. - Összeomlott az életem. Halotti ének búg fölöttem. Végeztem? - Csak megérkeztem... Én Istennem, - az én egyetlen Közbenjárómért, Akihez menekülök minden hűtlenséggemmel, el nem végzett munkámmal, botlásaimmal, gyógyulást kereső sebeimmel, nyomorult életem minden nagy ítéletével, - fogadj magadhoz engem!

(Református Igehirdető, 1940. 57.o.)

KÜZDELMEIM

II.Kor.VII.5/b. Kívül harc, belül félelem.

Vannak-e a lelkipásztornak küzdelmei? – *Ha lelkipásztor nem volnék, tizedrészt annyi küzdelmem sem volna.* Nem azért, mintha a küldő szó s a küldetés ugyanaz nem volna, bármilyen hivatásban végzem az egyetlen harcot, - ha egyáltalán meghallottam a küldő szót. Ha százszor megharcoltam a magam lelki harcát, csak töredéket tudok továbbadni abból a Lélekből, amivel érintkezésbe jutottam. Hányszor vagyunk igazságtalanok emberekkel szemben, akiket szigorú bírálattal illetünk azért, ami nincs bennük, ahelyett, hogy hálát adnánk Istennek azért, ami bennük van. De ez a megállapítás mindenkre érvényes, csak önmagammal, a lelkipásztorral szemben nem. Nekem a teljes evangéliumot kell hirdetnem, hogyan hirdetem, *ha nem éltem át?* Hogy milyen emberfölköti feladat ez, nézz bele csak egy pillanatra a II. Kor. 6: 4-10. verseibe. Mit harcoltam én abból végig? Mit vállaltam? Semmit. Vagy majdnem semmit. Nem tudom, mi a nyomorúság, a vereség, a tömlöc, az éhezés, a virrasztás. Sohase álltam az előtt a helyzet előtt, le tudok-e mondani fényes jövedelmemről, fürdőszobámról, elmenni kilátástalan vergődésre egy penészes oduba, mert valami dobban a szívemben: ott a helyed. Arcomon méltóság, érdemeim, nagy szolgálataim átérzése, agyam szinte sugározza az öntudatot: milyen fénylő központ ez az agy! Nagy grandezzával [büszkeséggel] lépünk az emberek elé. Nézd, az előszobádban csendben vár rád egy meztlábás ember. Holnap annak a szavait kell hirdetned: "... én szelíd és alázatos szívű vagyok." Egy világot kell eldobnod magadtól, hogy ajkadra vehesd ezt az ígét. Nagy társadalmi kérdéseket boncolsz fényes meglátással, de sohse ültél gondok között összetörve, sírva ágyad szélén. Mivel több a szavad ragyogó elméletnél? Egy a sok közül. Hol a megharcolt harc? Hol a magadat megalázó mély őszinteség, amivel elmondod: buktam, besározódtam, küszködés az életem minden lépése előre, ember vagyok, mint ti, ne reám nézzetek, - fölfelé nézzetek! "Tudom, hogy nincs bennem semmi jó..." Legközelebbi barátom mellett megyek el annyiszor érzéketlenül, valaki, akiért Isten előtt vagyok felelős, sírva jajgat - magamra maradtam! - hogyan mégy el Korinthus piacára Pállal egyetlen, túláradó érzéssel szívedben: én ebben az idegen városban *mindenkit szeretek*?! S folytathatnánk e legegységibb példák tömegét. Tudod, mi a prédikáció? - *Megharcolt harc végén a pont.* Ha nem ez, már nem prédikáció. Lehet ragyogó szavak pompázása, fényes elmélet, kitűnő meglátás, tükör, amiből az emberi élet és lélek tisztán tárul eléd, talán az örökkévalóság sugara is fölkötte ragyog, de ha a magad lelkével nincs közössége, ha nem az utolsó szó a magad megharcolta harc végén, - már nem prédikáció. Holnap senki se tud róla. Lehet irodalmi mű, de mint irodalmi mű is kit érdekel holnap? Az örökkévalóság szempontjából egy lépéssel se vitt előre embereket, - elsősorban te magadat. - Voltam egyszer egy lelkészi konferencián, ahol egy sereg bizalmas fölszólalás hangzott el *harcaim és győzelmeim* címen. A fölszólalások 9/10 része a VII. parancsolat körül, mozgott. Valósággal megdöbbenem: hát lelkipásztornak lenni, a belőle folyó nagy harcokat végigküzdeni - csak ennyi volna? Hisz ez annak a nagy ábécének csak egyik betűje. Hol a többi betű? A nagybetűk? Az

egyszerű mondatok? A bővített, összetett mondatok? A nagy viharok? S viharok, amikről beszámolni se tudok, csak ott sírok Isten előtt: Te tudod. Hadd mondjak el a magam csöndjében néhány ilyen küzdelmet.

Hát igen, egyik legnagyobb harcom: meghaltál-e már ennek a világnak? De mennyi minden van ebben. Igazán *egy világ*. "Aki által nekem megfeszítettett *a világ* és én is *a világnak*." Ez nem azt jelenti, hogy Akinek szolgálok, több, mint az egész világ. Azt jelenti, hogy *minden*, s ez a világ semmi. Azaz, ha az elé a döntés elé állítanának: amit ez a világ ad kitüntetésben, rangban, kényelemben, megbecsülésben, szeretetben, örömben, el tudnál-e mindent dobni magadtól Azért, Akinek "fejét se volt hol lehajtania" - mit mondanál? *Ez a mérték*, ami alá kell állnom, ha egyáltalán lelkipásztor akarok lenni. Milyen fájdalmasan vág belém sokszor ez a kérdés, amikor azt gondolom, hogy - no most végére jutottam egy nehéz munkának, várom, mit szól hozzá a világ? Hát a világnak dolgoztál? Megháltál-e már ennek a világnak? De még élesebben vág belém a kérdés, ahogy egy halott nagy keresztyén szavai suttogták egyszer a fülemben: *megkezdted-e már a haldoklást*? Meghalni a világ számára? Meghalni a régi énem számára? Milyen könnyű erről prédikálni! De milyen nehéz végigharcolni ezt a harcot! A haldoklás harcát! Megháltál? De ni - ott szembevigyorog újra valami a régi énedből. Végén vagy a harcnak? De ni - ott egy iszonyú harc újra, ami nem enged. Van ennek a haldoklási harcnak valaha vége itt a földön? Nem tudom, hogy ki hogy felel meg erre a kérdésre. Én nagyon mélyen átérezve ennek a harcnak minden nyomorúságát, annyit mernék csak elmondani: hiszem, hogy ha ennek a világnak minden kitüntetését, hírnevét, gazdagságát elébem raknák, s azt mondanák: vagy ez, vagy Jézus - gondolkodás nélkül tenném le életemet Jézusom kezébe. Igen valószínű, hogy ezzel nem ért véget a haldoklási harcom, de az is bizonyos, hogy Jézus áll a haldokló arcom fölött.

A másik nagy problémám: olyan nyomorult semmi az, amit igen sokszor, vagy egyáltalán át tudok érteni és érezni a keresztyén élet legdrágább ígéreteiből és tapasztalataiból: - bűnbocsánat - kegyelem - drága vagyok Istennek - sújtol, de éppen azon keresztül akar valamit velem - eldobott, de éppen azzal vett föl - s egész sereg drága szál, ami Isten világához kötöz, s amit meg se látok sokszor, vagy ha látom, se tudom azzal a mély átéléssel magamévá tenni, amivel kellene magamévá tennem. Nyomorult, hideg próza a világom annyiszor, mikor magasságokba szállhatnék. Nyomorultul csöppöket szürcsöölök csupán az élet "kútfejéből", mikor annak a forrásnak minden mélysége az enyém lehetne. Nem dobtam-e el vele az egész Kegyelmet, hogy az én fölvevő képességem ilyen nyomorult? Annyi-e csak az a Kegyelem, amennyit én átélni tudok belőle? - Hadd mondjam el, hogy nehéz tusák után békesség van a szívemben. Jaj nekem, ha Isten kegyelme csak annyi volna, amennyit én át tudok élni belőle. Isten kegyelme a lelkem olyan mélységeit is átjárja, ahova én be sem látok. Ha az a Kegyelem megbocsátott, új életre hívott, célja van velem, drága vagyok Előtte, annak a Kegyelemnek mélysége független az én nyomorult felvevő-képességem méreteitől. Az a Kegyelem csak abszolút lehet. Nincs kétség és nincs harc többet.

A harmadik nagy harcom: lelkipásztori munkám annyi sivár eredménytelensége. Egykor boldogabb szolgálat után, barátok seregétől környezve, ahol minden lépésünket száznak imádsága kísérte - mintha angyalszárnyak lebegtek volna körülöttünk - lemondani mindenről, elmenni Magyarországon egyik legutolsó kis falujába, egyedül maradni az élő Istennel - tudod-e, mi az: egyedül maradni az élő Istennel? - s vágni az ekéket olyan kemény földbe, amiben talán sohasem tudsz mélyszántást végezni, 24 éven át égni, 24 éven át hinni úgy, hogy egy-egy meleg baráti szó után nem tudom, hányszor mondtam el: talán még egy évig kibírom... S vállalni a helyzet minden megaláztatását: senki vagy. Más büszke folyam. Vitorlákat hord. Ki vagy te? Mit ér a te vized? S vigyázz: egyetlen indulat föl ne kavarja, partokat ne szaggasson, mert pocsolya lesz belőle... Minden lelkipásztor munkája hullámvonal, mert a hite is hullámvonal: magasbalendülés és fáradt mélybezuhanás. Boldog, aki ezt a hullámvonalat úgy tudja irányítani a legsivárabb csalódások között is: - minden út bezárult előttem, de egy nyitva van: *amely fölfelé vezet*. Hogyan tudtam megvívni ezt a harcot? Úgy, hogy: - "Nem azé, aki fut, sem aki akar, hanem a könyörülő Istené." Az én munkám semmi - ne is akarjak azon keresztül valamit - az Ó Lelke munkája minden. Én csak ennek a Léleknek lehetek aláztos eszköze, s több kérdés - hol vagy hogyan? - nincs. Isten nem eredményeket kíván tőlem, csak hűséget. S a hűség legnagyobb jutalma nem az eredmény, hanem az, hogy én egyáltalán az Ó eszköze lehetek.

A negyedik problémám: *maga a harc problémája*. - Szalad az élet - lassan belépek az öregkorba. Harc... Hát még mindig nem vívtam meg a harcaimat? Nem csonka, torz, nyomorult-e az az élet, ami egyetlen harc, - soha be nem végzett harc? *Az egyetlen* úton vagyok-e, hogy még mindig harc? - Éppen azért vagyok, vagy hiszem azt, hogy gyarlón és erőtelenül, de *az egyetlen* úton vagyok, mert vívóm ezeket a harcokat. Hiszem és vallom, hogy az emberi lélek a legfinomabb és legmélyebb hangú hangszer éppen azért, mert Isten lelkéből van. Ezzel a finom és érzékeny hangszerrel végigmenni testbe zárva durva, anyagi világon, - már magában harc. Míg itt vagyok, harc az életem kívül-belül. De *becsületes* harc. Mi teszi becsületes harccá? *Az egyetlen* út harcává? Az, hogy Jézussal vívott harc. Mi hát egyáltalán a *harc* problémájának megoldása?

Az, hogy amíg Óvele vívóm, soha sincs kétség, hogy a megvívott harc diadalaképpen melyik utat kell választanom.

(Református Igehirdető, 1940.121.o.)

AMI NINCS BENN A TÉKOZLÓ FIÚ TÖRTÉNETÉBEN

(1944. márc.5.)

Lectio: Luk. XV. 11-24.

Textus: Luk. XV. 24.: meghalt és feltámadott, elveszett és megtaláltott.

Mostani gyarló igehirdetésem tárgyát így fogalmaznám meg:

Ami nincs benn a tékozló fiú történetében.

Benne van az atyától való elszakadás rideg valósága. Hallom az éjszakai hejehuja gondtalan üvöltését: sohase halunk meg! Látom a disznók vályújáig lealázott embert. S a visszainduló embert: Atyám, vétkeztem. Látom az atya kimondhatatlan örömét. Hallom a boldog rendelkezést: gyűrűt az ujjaira, sarut a lábaira! Lakomát az asztra! Meghalt a fiam, de föltámadott. S mint keserű utözengését a lakodalomnak, hallom az irigy testvér vádaskodását, s az Atya csitító szavait, amivel el is hangzik a történet.

Mi hát az, ami nincs benn a történetben? Amit a mi Urunk szükségtelennek látott elmondani a történet gyorsan pergő képei között, de benne van, mint az agyonkínzott arcon az átélt szenvedések nyoma, mint a ragyogó arcon a holnap boldog várása, mint a hüvelyben a mag.

I. Az első, ami nincs benn: az atyától való elszakadás s az atyához való visszaindulás között való idő lelki története a fiú életében.

Add ki a vagyonból rám eső részt! - Itt van! - S megy a fiú. - Mi volt az első érzés, ami eltöltötte a lelkét? - A magam ura vagyok. Senki se parancsol. Magam szabom meg az életem irányát. Törvényeit én írom: magamnak tartozom egyedül felelősséggel. - Látad-e már azt az embert, testvérem, aki egymás után tépi el a szálakat, amik emberekhez kötözték: na menj, - erre menj! Ragyog az arca. A világegyetem középpontjának érzi magát - én! - akihez igazodik minden. Akarom s több akarat nincs. S láttad-e már azt az embert, aki lassan, fokozatosan Isten felé lép el minden szálát? - Igen ám, csakhogy az úgy szokott lenni, hogy amikor minden szálát eltéptem, ami kívülről kötözte a lelke-
met, egyszer csak megérezem, hogy belül ott van egy sötét hatalom, amely százszorta erősebb kötelékekkel kötöz s nem enged. Beletemetkezem gondtalan órák mámorába. Amíg tart a mámor, semmit se látok se abból a sötét hatalomból, se a volt kötelékekből. Kőd borul a szememre, s nem látom rajta keresztül Isten arcát. Megfigyeltétek-e már: minél messzebbre szakad el valaki Istentől, annál mélyebbre temetkezik valamibe, amit csak ez a föld kínál, mindegy: akár mámor, akár vagyon vagy más után tülekedés, akár a szellemi élet valamely területe, csak tele legyen vele a lelkem, csak azt az Arcot ne lássam!

De minden feledtető és feledés végére ér egyszer. S valami kiáltó üresség kezd kiabálni odabenn a lélekben, s azt a hangot nem tudja többé semmi elhallgattatni. Jönnek a kínos kérdések: - hol vagyok? Mi voltam? Hová jutottam? S végig kell járnom a megalázódás útját. Átmentél-e már azon a percen, testvérem, amikor először érezted meg, hogy boldogtalan vagy? Nincs rendben ott belül valami. Futok előle: újra meg újra visszajön a keserű óra. Lehazudom magam előtt. A büszkeség álarcát öltöm magamra: nem vagyok boldogtalan! Annál vadabban kiabál egy hang ott belül: boldogtalan vagy. Meg kell sza-

badulnom ettől a gyötrelmes érzéstől. De hát hol kezdjem? Ledobom a büszkeség álar-
cát. Ott ülök magamba rogyva, némán: igen - boldogtalan vagyok. Ha én ezt másnak is
el tudnám így mondani: boldogtalan vagyok. Ha Annak az Egynek el tudnám mondani:
boldogtalan vagyok. Nincs erőm, hogy bevalljam. Pedig tudom, hogy ez lenne az egyetlen
gyógyulás. Micsoda elviselhetetlen mázsás teherré tud ez a küzdelem lenni, ha csak föl-
di arc felé szakadtak is el a szálak a lelkedben. Mit érezhet az, aki felé minden szálam
elszakadt? Nem gondolod, hogy ugyanezt érzi Valaki odafönn? Mi lenne, ha azt az
egyetlen szót ki tudnád mondani Őelőtte: boldogtalan vagyok?! Százszor próbálsz. Nem
jön a szó. Fölszólj ágyadban. Megindulsz. Újra visszahanyatlasz: Összeszakad az ég, a
föld, ha azt a szót kimondom.

S egyszer kimondod mégis azt a szót. Nem szakadt össze ég és föld, csak a lelkedről
szakadt le valami, ami alatt majd összeroskadtál. Mi ez a megkönnyebbülés? Az, hogy
nincs többé az, ami volt: a disznók moslékjáig lealázódás, a gyalázat, az immár éjjel-
nappali vádló hang? Nem ez a megkönnyebbülés. A megkönnyebbülés az, hogy két lélek
újra egymásra talált. Valaki újra az enyém. Az én Atyám járathat engem tovább is gya-
lázat mélységeiben, utolsó béresként, de amíg velem van, tudnám hordani a gyalázatot,
a sebeket, minden terhét az életnek továbbra is, mert Az, Akit visszakaptam, több öröm
és békeség nekem, mint amit az élet minden sötétsége együtt elvehet tőlem.

Végigcsatáztad-e ezt a lelki csatát, testvérem? Minél érzékenyebb a lelked, annál bi-
zonyosabb, hogy végigharcoltad.

Nem mondanád el mindent-mindent félretéve azt az egy szót Isten előtt, amit el kell
mondanod? -:

Vétkeztem. - Boldogtalan vagyok.

II. A másik, ami nincs benn a tékozló fiú történetében, az élet talán legnagyobb kér-
dése - a feleletet egyetlen mozdulata az atyának mondja el -: van-e jogom ahhoz, hogy
kimondhassam ott azt az egy szót? Az az *ott* - örök törvényszék. Van-e túl azon, hogy
bevallom: összetörött a szívem, - egyetlen parányi igazságom, amivel odaállhatok: nézd
meg ezt az igazságot?! Nincs. Vagy mondhatom-e: most nincs egy marokra való igazsá-
gom, de Temelletté döntöttem, Uram, nézd meg ezután az én igazságomat! Nem mond-
hatom. Milyen nyomorult, erőtelen valaki az most is önmagában, akit én az Úr kezébe
leteszek. Mikor minden köteléket elszaggattam az Úr felé, éppen akkor láttam meg, mi-
lyen sötét hatalom milyen sötét kötelékekkel kötözött belül. Ott van az a sötét hatalom.
Nem tudok szabadulni tőle. Ki vagyok én? Mi vagyok én? Valaki azt mondta magáról:
"Olyan vagyok Isten előtt, mint a szemétdombra kidobott rozsdás bádogedény." Hadd
mondjam el mély bűnvallással - mondd el te is, testvér! - "Olyan vagyok, mint a szemé-
dombra kidobott rozsdás bádogedény." Lejöhét az én Uram ahhoz a szemétdombhoz?
Lejött - egyszülött Fia, a Jézus Krisztus képében. Van értelme annak, hogy kézbe ve-
gyen? Legyen egyetlen folt a lelkeden, - hogy tud követ dobni rád ez a világ, testvér.
Elgázol. Vagy észre se vesz, mint értéktelen limlomot. Ő fölvev. Életét adta azért a be-
szennyeződött limlomért. Nem az igazság az, ami meggyógyítja ezt a világot, testvérem,
s benne a te összetörött életedet, hanem a Kegyelem. Meg tudott halni azért a szemé-
dombért, mikor az a szemétdomb semmit se tud adni cserébe azért a lehajlásért? Úgy
van, - de a Kegyelem azért Kegyelem, mert éppen az ellenkezőjére volnék méltó, s mert
semmit se tudok adni cserébe.

Isten azért a tékozló gyermekért életet adott. S amit semmi igazság, se földi, se égi
elvégezni nem tudna, végbemegy bennem a Kegyelem legnagyobb csodája: a tegnap

nincs többé. Ha ez a Kegyelem fölvelt, nem az vagy, testvér, aki tegnap tudni se akartál Istenről, aki talán a disznók moslékjáig alázódtál le, aki önmagaddal küszködve ezerszer is visszaléptél az Isten előtt való bűnbánat útjától, - hanem új ember, újjászületett ember, meghalt ember, de új életre föltámadott ember.

Testvér, - ne dobj rám követ azért, ami tegnap voltam! Nem az vagyok, aki tegnap voltam. A nevem ma is: *nyomorult bűnös ember*, de Valaki kézbe vette azt a nyomorult bűnös embert, maga vérével mosogatta meg, s Ő más nevet adott neki: *gyermek. Isten gyermeke.*

III. S nincs benn a tékozló fiú történetében: milyen élet várt rá a lakoma után. Rajta maradt-e az Isten fia bélyege? Tántorogva vagy egyenesen járta-e az utat tovább? Meg tudott-e egyáltalán állni? Járt-e sötét mélységeken? Vagy minden mélység örökre eltűnt az életéből? Nem mondta-e: - megtörtént a nagy visszafogadás - a Kegyelem csodája - ez elég egy életre. Nincs már semmi tennivalóm többé.

A kegyelem csodája megtörtént, de éppen azért, mert megtörtént, én azt hiszem, legdrágább öröme annak a gyermeknek: figyelni immár annak a hangjára, akitől a legtöbbet, az egyetlent kapta, s más akaratot nem ismerni többé. Az a hang Jézus Krisztusban nem ígérte meg, hogy soha szenvedés éles kövei között nem járat többé. Hogy kívül és belül nehéz küzdelmeim nem lesznek többé. De minden küzdelem és sötétség megoldását ígérte abban az egy hívogató szóban: *jer és kövess engem.*

Jaj - mennyi-mennyi mélység, mennyi éles sziklakő, mennyi erőmet meghaladó feladat s milyen nagy méltatlanságom arra, hogy egyáltalán azok között legyek, akiket hívogat. Milyen ijesztő tud lenni az élet kibontakozó panorámája előttem - egymagamban. De hallom a hangját - én szegény, nyomorult tékozló fiú, nem vagyok magamra - s tudom, hogy az életem egyetlen megoldása immár: meghallani azt a hangot: - *megyek.* Sokszor nagy sötétségen keresztül. Majd összeroskadok a kereszt súlya alatt. - A sötétség világossággá változik: *megyek.* Nem tudok megbirkózni annyiszor nehéz kísértésekkel, amiket környezetemből s onnan belülről kapok - ránézek Valakinek az arcára - : *megyek.* Méltatlan és erőtelen vagyok a szolgálat elvégzésére, amit kaptam. De hallom a hangját: *Jer és kövess!* - *Megyek.* - Sebetek kell fölvennem valakitől, - nem tudom azokat a sebeteket elhordozni. Ő több, mint az egész világ. *Megyek.* - A mindennapi élet szürke kötelességei megőrlik a lelkemet. Milyen kicsinyes, milyen semmi az életem. Ő éppen abban a kicsinyes életben akarja megdicsőíteni magát: *megyek.* Ha más környezetben, más föladatak, más hatások között élhettem volna. De hiszen Ő nem a világ előtt akar naggyá tenni. Ő a kicsiben való hűséget kéri tőlem, - *megyek.* Felelősséget rak vállaimra az emberekért, akiket sohse láttam, aki megdobott és besározott talán. Fogom a Kezedet, érzem az elkötelezést, - *megyek.* Az irgalom egy parányi olaját kell vinnem valahova. Olyan üres a lelkem magamban. De - *íme - láthatatlan korszó ereszkedik le hozzám: - megyek.* Nem tudok magamban, magamon keresztül semmit se adni ennek a világnak. Milyen senki, semmi az, akit adni tudok. Hallom a hangot: *engem adj!* - s *megyek.* Melyik úton menjek? Föltekintek Rá, s nincs már kétség, tudom az irányt: - *megyek.* Bevezetem mindent ideleln a földön. Valaki belenéz halódó arcomba: - *megyek.*

Testvér, - boldogtalan tékozló fiú, te, - mikor halod meg azt a hangot, s mikor mondd el végre azt az egy szót, azt a mindent elmondó szót:

megyek - ?!

NAGYPÉNTEK

(1944)

Lectio: Fil. II. 5-11.

Textus: I. Péter II.24. Aki a mi bűneinket maga vitte fel testében a fára, hogy a bűnöknek meghalván, az igazságnak éljünk; akinek sebeivel gyógyultatok meg.

Soha mélyebbről jövően és igazabban el nem mondtuk, mint ma a könnyeinken keresztül, a vérdő szívkön keresztül, a minden emberi útból és gondolatból kiábrándult szívkön keresztül, a nagy mélységeken keresztül, ahonnan se jobbra, se balra nincs kivezető út többé, amit ember adhat: én egyetlen és utolsó reménységem, Krisztusom. Te meghaltál énérettem is ebben a nagy mélységben, Te meghaltál ennek a korszaknak bűnében pusztuló, holnap talán elpusztuló emberéért is. Nem akarok tudni senki másról, csupán Rólad, mégpedig a megfeszítettéről. Tegnap talán elementem érzéketlenül véres keresztfád mellett, régi-régi káté tanításából nagy ünnepen talán elébem léptél, egy-egy futó, szomorú hangulatot is adtál, de nem volt közössége a lelkemnek véres keresztfáddal. Ma átölelem ezt a keresztfát: én egyetlen és utolsó reménységem. Tegnap azt hittem még, hogy csak az alázatos szívnek külön-külön mondasz valamit, de mi köze a rohanó nagyvilágnak ahhoz a kereszthez? Ma látom, hogy a világmindenség közepe, ami körül zajlanak népek és korok és világesemények. Minden tovarohan. Ez a kereszt áll: egyetlen út és egyetlen reménység népek és világok előtt.

Hajtsd meg a fejedet most Előtte, Testvér! Hadd ismételjük el csöndben még egyszer Péter apostol fölött szavait: Aki a mi bűneinket maga vitte fel testében a fára, hogy a bűnöknek meghalván az igazságnak éljünk, akinek sebeivel gyógyultatok meg.

S próbáljuk elmondani, mi van ebben az igében.

I. Az első, amit elmond: *a mi bűneinket* - a mi bűneinket maga vitte fel testében a fára. Megnémulok, nincs egyetlen szavam más, amivel Eléd jövök: a bűnbánat szava. Vétkeztem, - vétkeztünk. Én vétkeztem. Tegnap csak az igazamat láttam. Ma csak a lelki rongyait. Én vétkeztem. Én vétkeztem. Ami bűn volt és van a világban, tegnap mind másban láttam. Ma minden bűnt ott látok a magam lelke mélyén: ezé a világé voltam, nem a Tiéd. Én vétkeztem. Tegnap egyetlen bűnfolyamot láttam csupán. Ni - hogy árad. Ni - milyen mély szakadék előtte. Mivel voltam különb? Én vétkeztem. Egy-egy pillanatra földerengett előttem: az a szörnyű mélység, ami vár az emberiségre, azért vár, mert elhagyta a Te utadat. De hát a Te utadon jártam-e én is? Én vétkeztem. Nem csak elhagyott, de megtagadott, otthonából, céljaiból, társadalmi, politikai, gazdasági elgondolásából, lelki berendezéséből kizárt. De hát ott voltál-e az én otthonomban, az én céljaimban, életem berendezésében? Mindennek volt helye ott, csak Neked nem volt. Én vétkeztem. Adott ez a világ áhitatot, ha úgy fordult, ünnepeket, üresen kongó szavakat, jótékonykodást, jelszavakat, de hol az örökkévaló, az egyetlen fundamentum, amin kívül nincs más? De hát az én életem fundamentuma Te voltál-e, Uram Jézus? Én vétkeztem. Hol a lélek újjászületése, műhelyben, kinn a mezőn, íróasztal mellett, tanári katedrákon,

politikai vezetőkben, világ felelőseiben Krisztus lelkéből egy sugár, az én bálványának ledöntése: élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus? Hát én el tudtam-e mondani: nem én, hanem él bennem a Krisztus? Én vétkeztem. S a lelki vakok és nyomorékok seregei, a képmutatók és farizeusok, akik Istent vádolják azért a nagy mélységért, ami felé éppen Istentől elszakadva rohan ez az új Babilon. Igen, ez a szörnyű idő Isten ítélete, de mi van ebben az ítéletben? Ember, te választottad ezt az utat. Most lásd meg a következményeit, és sírva verd a melleidet: vétkeztünk. De hát nem vádoló szó volt-e az én ajkamon is annyiszor, amikor nyomorult féregként csak a sötét bűneimet kellett volna látnom? Én vétkeztem.

Testvér - Krisztus keresztfája alá nem léphetsz más lélekkel, csak szemedet eltakarva, befelé nézõn, melleidet verve: Én vétkeztem. Kikért halt meg Krisztus? Nem az õnmaguknak igazakért, hanem a maguk eltévesztett, bûnös életükön sírókért. Én vétkeztem.

II. A második, amit elmond az ige: a mi bûneinket maga vitte fel testében a fára, - az, hogy Valaki szenvedett, énértem szenvedett, - ha Ó, a bûntelen szenvedett, lehet-e nekem egy szavam, amikor ma vagy holnap Isten végigvezet engem is a nagy szenvedéseken: ennek a korszaknak minden vérén és rettegésén? Egy szavam lehet - az én Uramé, értem szenvedett Jézusomé: legyen meg a Te akaratod. El ne felejtse, testvér, hogy szenvedés kétféle van: Istentől távol s Isten előtt. Ha Istentől távol éled végig a ránk váró holnap rettenéseit - jaj neked. Egyetlen rettegés lesz a holnapod. Összeomlás. Testvérem, - próbáld Isten előtt végigélni azt a holnapot. Amikor Őelőtte mondod el, hogy *én vétkeztem*, már azt is tudod, hogy azt a vallomást meghallotta Valaki. Az a Valaki, az én Istenem, csak jót akarhat velem. A szenvedéseken keresztül is jót akar? Úgy van. A szenvedéseken keresztül is jót akar. Hogyan akar jót? Hát nem átok a szenvedés? Nem - testvérem -, a legnagyobb kincs, amit Isten adhat. A szenvedésen keresztül megtanulok befelé nézni: - ni, mennyi hiánya, mennyi rútsága ennek az én belső életemnek. Én Istenem, Te, aki a legnagyobb szenvedést adtad a világnak Krisztus keresztségében, meg tudod-e bocsátani azért a keresztert, el tudod-e törölni azt a sok rútságot? S Isten felel a lelkeden keresztül: *meg*. S a kegyelemnek ez az egy szava erõt ad: már bírom a keresztert. Tudod te, mi az, testvér, amikor az az egy szó, a Kegyelem szava, csöndesít el mindent odabenn a lelkemben? S amikor elcsöndesedett minden háborgás, abban a csöndben megtanulok fölfelé is nézni: neked Atyád van, - tedd bele nyugodtan életedet-halálodat a kezébe. Ne félj! Repülõgépek százai búgnak el fölötted. Egyvéletlenül leeresztett bomba csupán, s ott vagy az örökkévalóságban. Hova menekülsz? Ha nincs menekvés, a hajdat téped? Izgalmak szörnyûségeit állod ki? Gyújts' magad köré családot. Vedd elõ a Bibliát, amit talán egy életen át nem vettél elõ a családod elõtt. S olvasd egymás után: "Ha a halál árnyékának völgyében járok is, nem félek." "Amikor félnem kellene is, én bízom Benned." "Isten közelsége oly igen jó nekem." "Azoknak, akik Istent szeretik, minden javokra van." "Sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmasságok, sem jelenvalók, sem következendõk, sem magasság, sem mélység, sem semmi más teremtmény nem szakaszthat el minket az Istennek szerelmétõl, mely vagyon a mi Urunk Jézus Krisztusban."

Úgy van, - "Istennek szerelmétõl, mely vagyon a mi Urunk Jézus Krisztusban." Megõlelem keresztfáját, ránézek értem szenvedett arcára, s a szenvedés békességgé változik, amit ebbõl a világból veszítettem, a láthatatlan világ kincsévé, amit senki többé el nem vehettõlem.

III. A harmadik, amit mond a fölolvastott ige: magának az Úrnak szenvedése: - *maga* vitte föl testében bűneinket a fára. Szenvedett értem, szenvedett ezért a viláért, ezért a korszakért, minden eljövendő korszak emberéért. Mi van ebben a szenvedésben? Az, hogy Isten kegyelme vár. Vár téged bűnbánó és összetörött szíveddel, vár téged, te homályba, vérbe, viharba, fagyba dermedt, bűneidben önmagadat halálra ítélt emberiséggel, vár téged minden korszakok minden embere.

Az a vérző keresztfa azt jelenti, hogy ami tegnap volt, nincs többé, ha ott rakod le bűneidet Krisztus keresztje alatt. Jelenti azt, hogy méltó vagy a halálra, a kárhozatal minden szörnyiségére síron innen és síron túl, de amikor a legsötétebb örvény elé jutottál, s minden halált és kárhozatalt kiált feléd, azon a kereszten, az érted meghalt Krisztusodon keresztül Isten még mindig kegyelemre és új életre vár. Jelenti azt, hogy az a drága vér, örök és egyetlen áldozat, ráhullik lelki rongyaidra - úgy mehetsz Hozzá, amint vagy, melledet verve, egyetlen bűnödöt el nem tagadva, s Isten azon az áldozaton keresztül nem bűneidet látja többé, hanem a megtért gyermeket, a gyermeket, akit a maga lelkével küld új holnapok elé, ahol egyetlen világosság van, az, amit Krisztusom vérző homloka küld lábaim elé, lábaid elé, eljövendő embernemzedékek, korszakok és világok elé. Jelenti azt, hogy fagyban, ködben, vérben és viharban, sötétben, bizonytalanságban. jaj és kétségbeesés világokat betöltő reménytelenségében van egy szilárd és kimozdíthatatlan pontja az örök Szeretetnek, s ez a szeretet az egyetlen és utolsó reménysége embereknek és korszakoknak. Örök tiltakozás: nem az az élet útja, ember, amin jársz, az élet útja más. S örök felhívás: sárd ki magadat, és keresd azt a másik utat. Istened vár.

Óh, ha el tudnám mondani, mi a kereszt. Csak azt tudom, hogy amióta megértettem, békesség van a szívemben. Tudom, hogy az én Uram engem is fölvelt és megtisztogatott s új életet adott. A tegnap nincs. Krisztusom megbocsátotta. A holnapot nyugodtan tesszem le kezébe. Tudom, kinek kezébe tettem. Hítem van. Élő reménységem. Tudom, hogy a fölött a szeretet fölött soha nem csaphatnak össze ennek a világnak szennyes hullámai. Amikor ma minden végpusztulással fenyeget, az által a kereszt által - rajta meghalt Krisztusom s a Benne való élet által a végpusztulás szélén is új élet indulhat a megtérő maradékon keresztül. S amióta megértettem, megértettem azt is, hogy - szegény, boldogtalan, bűneid között vergődő és pusztuló, drága magyar népem, akinek anynyiszor kiáltottak órállóid az éjszakában s hiába kiáltottak, az új élet, a hajnal nem a mi erőtelen kiáltásunkra jön el, hanem ott jön el Krisztus keresztfájánál, ahol ledobod egyszer Te is bűneidet, mert le kell dobnod, ha élni akarsz, s Krisztus új életre, új hajnalra vár téged is. Minden más út a halálnak az útja. Ez az egy út az élet útja. S megértettem azt, hogy ez a nagy szeretet csak a nagy szenvedésen, a keresztfán keresztül, halálán keresztül tudott életté változni. - Mi is szenvedésen, az időnek nagy szenvedésén keresztül jutunk el most az Ó szenvedéséhez, az élet és kegyelem egyetlen forrásához. Az Ó sebeivel gyógyulunk meg. S hiszem azt, amit Pál apostol más szavakkal, de ugyanebben az értelemben mondott el, hiszem, hogy ez a kereszt az emberi lét közép-pontja. Világok és korszakok, az emberi történelem fényben-sötétben kavargása mind ekörül forog. Kárhozata mindig egy volt: eltakarta arcát a fény elől, ami Krisztus keresztjéből áradt felé. S feltámadása is mindig egy lesz: ki tudom-e nyitni a szívemet, az életemet, korszakok és világok életét ez előtt a fény előtt.

S hiszem azt, hogy amikor eltűnik minden előlünk, ami földi, s kitérül a tisztább, az öröklét világossága előttünk, az örökkévalóság legdrágább sugara is arról a homlokról,

az értem meghalt Krisztus homlokáról fog ragyogni felém. A kegyelem, a kegyelem az egyetlen, ami azt a kaput kinyitja előttem.

Hova mégy, világ? Hova mégy, testvér? Meglátod-e az egyetlen utat, amerre menned kell?

Mit felelsz Isten ígéjére?

Hajtsd le a fejedet csöndben, s amit Isten régóta vár tőled, mondd ki végre az egyetlen feleletet!

ÚGY SZERESSÉTEK EGYMÁST...

Textus: János XIII.34.

Hát van szeretet más, mint az az *egyetlen* ? - Nincs. - Minden más szeretet elmúlásra ítélt. Magában hordoz valamit abból a világból, ami önzéssel, botlással, indulattal tele. Jaj nekem, ha indulataim gyeplőjét nem Krisztus tartja. Minden más szeretet kapni akar. A Krisztusban való szeretet mértéke: mit adok? Tudom-e a legmagasabbat adni: életet? "Nincsen senkiben nagyobb szeretet annál, mintha valaki életét adja az ő barátaiért." Ez az életodaadás nem azt jelenti, hogy el kell dobnom valakiért - ő, van eset, mikor éppen ez a halál jelent életet - de jelenti egy élet, egész élet, legmagasabbra néző élet állandó, boldog odaadását.

El tudnám-e mondni: Krisztusomon keresztül mit jelent hát aprópénzre váltva ez a főválthatatlan, ez a mindig egész, soha el nem fogyó, soha kisebbé nem válható, a siron túl is megmaradó kincs?

I. *Maga a forrás is egyetlen*, részekre nem bontható: Krisztus. - Nem ember indítja el. Nem a te akaratom. Hányat láttam meginogni, akinél csak a maga akarata volt. Nád-szál. - Egyet tehetsz: kérheted. Üres a szívem, éhezem valami után, ami több, mint amit ez a nyomorult emberi szív önmagában tud előhozni önmagából. Ő csak az éhező, üres szíveknek tud felelni. Életközösségbe lép veled. Mint a vívezető csatorna a forrással. A rajtad keresztül szaladó élet nem a tied. Az Övé. Hogyan indul meg? Méltó vagyok-e rá, hogy ez a tiszta víz végigszaladjon a csatornámon? Mivé lesz kinn a nagyvilágban? Indul-e új élet a nyomán, vagy úgy megyek valamikor Eléd: Uram, sárrá vált minden tiszta mozdulása a szívemnek ebben a világban, egyetlen szál virágot, egy érett kalászt nem tudok elvinni Eléd? Sose kérdezd. Az eredmény nem a te dolgod. Neked egy dolgod van: a gyermek kiáltozása: - üres a szívem - szomjas vagyok - adj!

Ez a szeretet nem utánczás.

Nem gyötrelmes vergődés: mit és hogyan?

Ez a szeretet életodaadás Krisztus felé, hogy életodaadás lehessen a világ felé.

Nem tudom, hogyan történik. Csak azt tudom, hogy világi fogalmakkal mérve: csoda. Érthetetlen. Ezen a világon minden azt kiáltja: most elveszítetted az életedet. S a szívem ezerszeres visszhanggal mondja rá a feleletet: most találtam meg az életedet.

II. Mi van ebben a szeretetben?

a, Az első, amit világosan látok: nem az a fontosabb, amit a két kezén keresztül ad - úgy is tud adni! - hanem amit a lelkén keresztül. Ki járt itt? Mi járt itt? Magasabb élet illatát hagyta itt. Elment, - de itt maradt. Mit hagyott itt? Amit a két keze hagyott itt, holnap elfogy, holnapután elkallódik, lába porának nyoma se marad a szobámban. De végigment a lelkemen is. Talán sohase látom többet testi szemeimmel, de itt van velem. Valami maradt utána, ami melegít most is itt belül. Magasabb világok felé emel.

Egy kedves arc ma legelső asszonyai közé tartozik Magyarországnak. Azon a magas polcon nem kapta el a világ. Mélyebbre látott. A mélységből Krisztusra látott. Kinyílt a szíve Előtte. Ma minden héten odaáll egyszerű asszonyok között lelkipásztora elé, s kéri a rendelkezést: hova, melyik szegény-barakkba menjen - Bibliájával a kezében. - Nyomorult ágy, rozoga asztal, két szék, ráncos, halavány férfi-asszony arc. Gyerekek ki tudja, merre? Nyomortanya. Odaadja, amit két kezén keresztül Isten adott. S odaadja, amit

lelkén keresztül Isten adott. Búcsúzik. Valamit elfelejtett. Ötven lépésről visszafordul. S a férfit ágyára borulva, zokogva találja. Mi készítette zokogásra? Az-e, amit két keze kapott? Vagy az, amit a lelke kapott? Adhatott volna-e a lelkén keresztül, ha fölfelé nem nézett volna: Uram, - nem én, hanem Te!

b, Amit most mondtam, már benne is van, hogy ez a szeretet - bár a két kezét is meg tudja gazdagítani Isten - nem a külsőt nézi, hanem a belsőt. A nyomor, a bűn, az élet ezerarca mögött meg tudja látni a halhatatlan lelket. Az embereknek vannak örökkévaló szükségük, s ezeknek a betöltésén vagy be nem töltésén fordul meg éltük boldogsága, üdvössége vagy kárhozata. Ez a belső embere mindenkinek megvan: üres a lelkem - éhezem valami után - adj! Van-e szentebb kiváltsága az emberi léleknek, mint ezt a némán is kiáltó hangot meghallani s összekötni azt a másik üres csatornát talán az én gyarló és utolsó szolgálatomon és imádságomon keresztül az egyetlen forrással: Krisztussal?

Kórházi terem. Beteg lányok. A bűn vitte őket oda. Úrvacsora. Zokogás az egyik ágyról. Elmondod neki, hogy Krisztus - az áldott Orvos - sohase volt közelebb hozzá, mint ezen a zokogáson keresztül. Boldogok, akik sírnak... Még hangosabb zokogás... Az áldott Orvos belépett valakinek az életébe.

c, Ha érezted valaha ezt a szent örömet, megérted a Krisztusban való szeretet talán egyik legnagyobb csodáját: minél többet adsz, annál több marad. Hogyan? Elveszek valamiből - mindig veszek - mindig veszek, s nem jutok el egyszer csak oda, hogy - adnék, de nincs több? Nem. Krisztussal a szívemben nem tudtam egy kortyot adni úgy, hogy az a láthatatlan Forrás százsoros erővel meg ne töltötte volna újra a szívemet. Hogy is szól az ígéret? - "Soha örökké meg nem szomjúhozik." Minél több korty, amivel lelkeket itatok, annál bővebb áramlása a víznek, amíg az én meg nem ürülő csatornám élő összeköttetésben van az egyetlen forrással: Krisztussal. Hányszor voltam úgy: küldött - nem mentem - koldusszegény lettem. Küldött - mentem - adtam - s nem megszegényedtem: - dúsgazdaggá lettem. Tele vagyok valamivel, hogy alig fér el a szívem a mellemben. S míg ujjongva látom a csodát, ami odabenn történt, ezt a csodát alázatos hittel át tudom vinni mindennapi kenyerem világába is: az én Uram ott is meg tudja tenni ezt a csodát, *megtette* ezt a csodát.

Valaki könnyek között mesélt boldogult édesanyjáról, aki szűkös sorban hét gyermeknek adott életet. S míg boldogan simogatta pólyájában kicsi bimbócskáit - ki ad tinektek kenyeret? - föltekintett a láthatatlan Forrásra, s nyugodtan mondta rá a feleletet: "Egy szelet kenyermel több van."

d, Ha Isten megengedte látnod valaha a szeretetnek ezt a szent csodáját - minél többet adok, annál több van - azt is megengedte tapasztalnod, hogy ennek a szeretetnek áradását nem csökkenti azok érdemtelenége, akik felé irányul. Ha csökkentené, nekem hiába halt meg a kereszten Jézus Krisztus. Az a Kereszt szent elkötelezés. Amíg ez a Kereszt élet forrása a szívemben, megyek, ahova küld, s bárhová küld, csak egyet adhatok: amit az a Kereszt adott. Lehet, hogy kenyérre követ, áldásra gyalázatot kapok e világ szerint. Veszítettem? - Kimondhatatlant nyertem. Soha közelebb nem jutottam a Megfeszített-hez. Ott vagyok karjai között. S megértettem Pál felejthetetlen szavait: "Mert néktek adatott a *kegyelem* Krisztusért, nemcsak hogy higgyetek Őbenne, hanem hogy *szened-jetek* is Őérette."

Micsoda szeretet az, amiben nincs Isten legdrágább ajándéka: a szenvedés? Isten egy életre szóló, legnagyobb ajándékait *sötétben* szokta *megláttatni* velünk.

e, Ami a legnagyobb mélységeken is világol, kell, hogy ott ragyogjon az életem legjelentéktelenebb percein is. Egy sugarcska otthonom falán, egy korty élő víz gyermekeim között, aminek nyomán élet fakad. Csak aki a kicsikben tud napsugár lenni, az tud világolni a nagyokban is. Mi van az otthonoddal, testvérem? Most talán egy égi sugár végigszaladt lelkedén, nagy elgondolásaid vannak, - de adsz-e belőle annak a fáradt lélettársnak, aki mogorván ül most tűzhelye mellett: üres a lelke - éhezik valami után...? Adsz-e belőle gyermekeidnek, akiket tőled kér számon valamikor az örök Úr: - üres a lelkük - éheznek valami után...? Az elaggott édesapának, édesanyának, akinek talán hónapok óta egy kedves szót nem adott: - üres a lelkük - éhezik valami után?... Mennyi mindent tud elmondani sokszor egy kedves, tiszta szoba, egy szál virág az ablakban, egy meleg szó, egy meleg tekintet. Tegnap temető volt a házad. Ma ragyognak az arcok. Mi történt? Annyi történt csak, hogy Krisztus belépett nemcsak ünnepi órád áhítatába, hanem a hajlékodbá is - rajtad keresztül - s földerült minden. Ki hisz nagy cselekedeteiben annak, akinek az otthona örömtelenség? Mi az, ami a lelkedén keresztül betölti otthonodat: - pokol sötétsége? - élet világossága?

f, Tudom én, mi az, amikor azt mondja valaki: fáradt vagyok - elnyűtt az élet - ne ítéljete meg a némaságomért, a szomorú arcomért. Futottam, fáradtam, egy életen keresztül mindig magamat adtam. Elfogytam, mint a fogyó gyertya. Az utolsó lobbanást várom. Mindent szétesztogattam. - Te szegény, egyszerű ember - asszony - elnyűtt vándora az életnek, - aki sohase jártál talán az élet napsugaras oldalán, - ne fájjon, hogy mindent szétesztogattál. Az életnek egy napsugaras oldala van csak: Krisztus, aki maga is mindent szétesztogattott: "Ez az én testem, mely tiérettetek megtöretik." Nézz föl Rá - s ó, szabad-e földi ajakkal elismételni ezeket a drága szavakat? - amíg osztogatod magadat, amíg roskadozó tested az utolsó lépéseket teszi azokért, akik közé állított az Örökkévaló, mosolyogjon föl az arcod, s mondd el Te is azokat a drága szavakat: - Gyermekeim, hitvestársam, ti mind, akikért éltem -: ez az én testem, mely tiérettetek megtöretik. Az a megtöretés Krisztussal a szívemben - a legnagyobb, amit Isten rajtad keresztül adhat.

g, Csak egy utolsó szót még a szeretetről. Ne emberi szó legyen. Isten ígéje felejtethetlen ígérete: - "soha el nem fogy."

Minden elmúlik. Paloták, világvárosok hideg kövei, művészek ragyogó alkotásai elmúlnak. Mi közük azokhoz az élet Urának? De ott, a meleg, az érző, az éhező emberi lélek világában van egy pont, amihez van köze, amit össze tud hozni önmagával. Mivel köt össze? Azt a szálát úgy hívják, hogy - szeretet, fölülről kapott szeretet, soha el nem fogyó szeretet. Ez a szeretet megáll koporsóm fölött, szárnyakat kap, otthont kap, nincs közössége az elmúlással.

Valaki elment, akit szerettem. Ráborulok strjára. Igen, - akinek porai itt nyugszanak, ebből a soha el nem fogyó valamiből kaptam tőle. Ez a soha el nem fogyó valami megérinti lelkemet. A látható világ eltűnik előlem. Közelebb lép hozzám Krisztus - az örök szeretet - a minden Szeretet forrása. Már nem is látok mást, csak Őt látom. Szememet behunyom, és halkán suttogom: - a látható világ az, ami nincs, - Te vagy az egyetlen valóság.

Kinyitod-e a szívedet Előtte?

(Református Igehirdető, 1944. 100.o.)

103. ZSOLTÁR 1-5., 8-13.

(1944. október 9.)

Mi van ebben a zsoltárban?

Messze jártam Tőled, mély szakadékon át nyújtottad ki a Kezedet értem, Rád találtam. Tele van a szívem nagy vigasztalásokkal: "Áldjad, én lelkem, az Urat!"

Mi van ebben az ujjongásban? Ebben a csöndben, mikor Előtted vagyok.

"Egész bensőm." - Nem fél szívet hoztam. Most senki és semmi más, csak Te meg én.

S mélységes hála: "El ne feledkezzél semmi jótéteményéredő!" Mindent Neked köszönök. Az egész életem, mint a madárka a fészken, a Te Kezedben volt. Jótéteményed volt. Az a Kéz csak áldás volt.

Megdöbbenek a gondolatra: micsoda mélységeken jártam, mikor távol jártam attól a Kéztől. S tisztán látom: sohase Te vetted le rólam a Kezedet, - mindig én szakítottam el magamat Tőled. Jaj, mennyi mélység volt mindannyiunk életében csak azért, mert Tőle távol jártunk. Jártunk mélységei fölött a bűnnek: kicsoda szabadít meg...? Jártunk a fásult, üres szív mélységei fölött: mit ér az élet? S jártunk talán a halál mélységei fölött. Milyen sötét, milyen komor a halál érintése Istentől távol. Milyen drága biztatás az Ő Kezét fogva: hazamegyek. Sohase Te vetted le rólam Kezedet - én Istenem! Bűnös szívvel én szakítottam el magamat mindig Tőled.

S jön a zsoltár legmélyebb tanítása: tisztán látom, mi volt legnagyobb áldásod. Az, hogy ezen a mély szakadékon is át tudtál nyúlni értem, amit én vettem Közéd és közém. Minden többi fölsorolt áldása a zsoltárnak ez után következik.

Nem az volt a legnagyobb áldásod, hogy odaálltál betegágyam mellé, s kegyelmesen meggyógyítottál. Nem az volt legnagyobb áldásod, hogy megváltottad életemet a koporsótól. Hogy megújítottad ifjúságomat s az öröm ékességébe öltöztetted újra. Hanem az, hogy át tudtál lépni azon a mély szakadékon, amit az én bűnös szívem vert Közéd és közém. Nem vetted el. Meglátál. Fölvettél. Jézus Krisztusban megbocsátottad bűnemet. Új életet adtál.

"Amilyen távol van a napkelet a napnyugattól, olyan messze veti el tőlünk a mi vétkeinket."

Újra az Övé vagyok.

S amikor az Övé vagyok, már csak hálaadással van tele a szívem: "Áldjad én lelkem..."

Tudom én azt, testvér, hogy te most egy morzsa vigasztalásért jöttél ide. Nehéz időket értél és értünk. Itt a holnap bizonytalansága. Idenőtt a szíved mindenhez. Nem tudnál elszakadni ettől a háztól, mezőtől, ezektől a drága arcoktól, kötelességektől. S lehet, hogy holnap ez mind nem a miénk már. Menni kell. Hova? S mi lesz azokkal, akiket már elbocsátottam? Látom-e újra? Hol látom? Hogyan látom? Mi lesz velem, ha idealant többé sohase látom? Összeforrtam egy drága nemzeti közösséggel. Minden fájdalom engem is tép. Mi lesz, ha holnap nem lesz többé, s összeomlásával millió és millió magyar ember végzete beteljesül? S mi lesz az egész emberiséggel, ha végleg elszakítja magát a Lélek szava meghallásától, a Te utadtól, én Istenem? Van-e megállás azon az úton, ami nem a Te utad? Mi az a mélység, ami felé vágtat iszonyú iramban a bűn útján ma az ember? Népek kihalása? Sivatatag és enyészet?

Van-e egy morzsa vigasztalás, amit most zaklatott lélekkel keresel?

Van.

Az első morzsa ez:

Engedd, hogy Isten kinyújtsa Kezét érted kegyelmesen azon a szakadékon át, amit a te vétkek rakott közéd és Isten közé. Fogadd el Isten bocsánatát! Ne keress kibúvót, ne másokra told a felelősséget, ne azok arcát keresd, akik csak jajgatni tudnak most is a sötét mélység előtt, de egyetlen kiáltásuk nincs Isten felé, hanem mondd el becsületesen, ne félszívvvel, hanem "egész bensőd"-del: - én is vétkeztem, én is távol jártam Tőled, - könyörülj rajtam! Fogadd el Isten bocsánatát, aki Jézus Krisztusban keresi most a szívedet és közeledik hozzád.

A vigasztalás második morzsája ez:

Ha nincs többé a bűn szakadéka közötted és Isten között, ha semmi Tőle többé el nem választ, hiszen akkor semmi el se szakíthat Tőle többet. Az életed alapja többé nem ez az ingatag és változásoknak kitett világ, hanem az örökkévaló Isten. S nézd, - a vigasztalásoknak, - többet mondok: a hálaadásnak egész erdeje nő ki előtted, amíg ezt a bizonyosságot szívedre szorítod. Otthonomtól elszakíthatnak, de az én igazi otthonom az én Istenem. Benne élek. Tőle el nem szakíthatnak. Meggyalázzhatnak mindent, ami szent volt előttünk. Tőle el nem szakíthatnak. Elvehetik mindennapi kenyeremet, e világ szerint reménytelen szenvedések közé lökhetnek - "az Úr az én pásztorom" - tudom, hogy javamat akarja akkor is, azzal is. Ahogy távolodom mindattól, ami földi, úgy közeledem Őhozzá, Aki több, mint a föld. Majd odafönn meglátom, mi volt ennek a szenvedésnek értelme. Holnap ott állhatok a halál szélén. Elszakíthat-e engem az én Istenemtől? Amikor Isten rámtalált azon a nagy szakadékon keresztül, az Atyának gyermekével való ez az együttléte nem a mulandóságnak szól, hanem az örökkévalóságnak. "Épületünk van Istentől, nem kézzel csinált..."

S még egy utolsó morzsája a gyógyuló szívnek.

Lehet, hogy boldogabbak lesznek azok, akik elmentek, mint akik megmaradnak. Talán romhalmaz, szétdúlt nép, értelmét veszített élet és semmi több, ami vár rám. Ne adja Isten! De - amíg az Ő Kezében van a lelkem és az életem, nincs lemondás, nincs reménytelenség, nincs vég, csak - kezdet. Egy rozoga csónak az egész, ami megmaradt. Nem látom a kikötőt. Talán az evezőm is törött. De Valaki ott van mellettem. Az én Istenem. Amíg azt a Valakit látom, tudom, hogy van kikötő, s egyetlen kötelességem van: hinni és húzni az evezőlapátot az utolsóig: - te romhalmaz, te összetörött, drága magyar élet, te összetörött világ, Isten Lelkével "megújul a te ifjúságod, mint a sasé." Amíg hiszel és végzed kötelességedet, nincs a holnapnak az az elkövetkezendő eseménye, ami elé már gyógyult szívvel ne lépnél. S nincs gyógyulás más sem a világ, sem a te összetörött szívéd számára.

Testvér, - gyógyítson meg az Isten, s gyógyítsa meg lelkén keresztül ezt a gyógyíthatatlannak látszó, boldogtalan világot.

MÁTÉ EV. XI. 28-30.

(1944. november 5.)

Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és megterhel-tettek, és én megnyugosztlak titeket. Vegyétek föl magatokra az én igámat és tanuljátok meg tőlem, hogy én szelíd és alázatos szívű vagyok: és nyugalmat találtok a ti lelketeknek. Mert az én igám gyönyörűséges és az én terhem könnyű.

I. Kinek szól ez a drága ige? A megfáradtaknak és megterhelteknek. Ma az egész világ az. Mi fárasztott el bennünket? Mi a legnagyobb terhünk? Az, hogy éveink tovaszálltak, nem bírjuk úgy elviselni az életgondokat, mint valamikor? Falevél megsárgul, emberélet elmúlik, - ami isten rendelése, nem fáraszt. Nem tudtuk elvégezni azt a föl- adatot, amit magunk elé tűztünk? Csonka maradt az életünk? Ha hűséges voltam az én Istenemhez, ez a csonkaság nem tör le. Többre bízatom ezután. Emberekben csalódtam? De hát én mit adtam az embereknek? Mi lesz az életem bírálata odafele? A magam nagy hiányainak meglátása, a bűnbánat imádsága nem összetör, csak Istenhez visz közelebb. Mi hát az, ami fáraszt és majdnem elviselhetetlen teherként súlyosul ma a lel- künkre? Az a sötét, egyetemes bűn, a gyűlöletnek, a Sátánnak a lelke és munkája, ami, mint valami fekete fölleg, tolakodik mind magasabbra, hogy pusztító villámain kiszórja az egész emberiségre. Sohase láttad meg világosabban, hogy a Sátán lelke és munkája nyomán pusztulás és füstölgő romhalmaz van csupán. Nem a magunk gondja fáraszt el bennünket: mi lesz velem, hulló falevéllal? Hát meghalok, ha az Isten úgy végezte. Az Ő akarata csak jó lehet. De mi lesz drága arcokkal, ügyekkel, akikkel és amikkel összeforrtam, akik és amik nélkül nem érdemes élni? Mi lesz az emberiséggel? Mi lesz a nagy emberiségben az én füstölgő romhalmazzá váló édes magyar hazámmal, drága népemmel? Itt van a megméretés utolsó órája s - jaj - mit mond ez az ítélet ma fölöttünk? Ki ad egy parányi megnyugtatót az én fáradt, agyonterhelt lelkemnek?

II. Testvér, - hadd mondjam el, hogy erre a kérdésre nem én felelek most. Ebben a csöndben itt van most egy láthatatlan Valaki, aki szól hozzád: Én! "Én megnyugosztlak titeket... Jöjjetek énhozzám..." Senki és semmi más. Van-e még egyetlen balgatag ember, aki emberektől várja. Mit tud itt adni nyomorult ember? Emberi nevetek kap szárnyára a szél. Holnap: egy marák hamu. Ma alig hallod Krisztusod kopogtatását üvöltő emberi hangoktól. Holnap elnémul minden, ami emberi, s mi kopogtatunk ám azon az égi ajtón. Mi lesz veled akkor, nyomorult ember? Jövel, Uram Jézus, ne legyen itt más hang és más név most, csak a Tied.

III. Mit jelent az: Jézushoz jönni? - Először azt, hogy kisírom magamat, de már ennek a sírásnak enyhülete van. Akinek a keblén kisírom magamat, ott meg is pihenek. Honnan jöttem? Hogy tudtam annak a világnak egy percig is odaadni a lelkemet, ahonnan jöt-

tem? Mért nem jöttem előbb? Mit tudott hát adni ez a világ, amivel visszatartotta a lelkemet, ami nem por és enyészet csupán? Mit hozok magammal? Le tudom-e rázni magamról még porát is annak a világnak, ahol a Sátán volt az Úr a maga piszkos hadával? Van-e bocsánat a számomra?

Testvér, - amikor Jézus Krisztus hív magához, ez azt jelenti, hogy van. Krisztus megbocsát. Krisztus szeret. Az egyetlen Szeretet. Elfogadod-e ezt a békességet?

IV. Mit jelent Krisztushoz jönni? Azt, hogy amikor Ő törli le könnyeidet, már meg is tisztult a látásod. Új világba vezet.

Csodálatos ez a világ. Te azt hiszed: most levesz minden terhet Krisztus a vállaimról. S pontosan az ellenkezőjét teszi veled. Az első szava hozzád mindjárt az, hogy - ennek a megnyugvásnak, amit most tőlem kaptál, a föltétele az: "Vegyétek föl magatokra az én igámat!" Mintha valaki úgy akarna megszabadítani a teherdől: - "No, látom, roskadozol, hát még több terhet rakok a válladra." S valóban, így is van. Ha Krisztusod kebelén sírtad ki magadat, s ő nyitotta meg látomásokra szemeidet, az Ő világában mi az elviselhetetlen teher? Teher nélkül lenni! S mi jelent *gyönyörűséget és könnyűséget* lépteimnek? A teher, - az a teher, amit Krisztusom tesz vállaimra. Mert mi történik velem? Az alatt a teher alatt, amit Krisztus rak a vállaimra, nincs a magam terhe többé, azt a másik terhet pedig nem én hordozom, hanem az Ő ereje. Tegnap idegen volt előttem az atyámfia: "Avagy őrizője vagyok-e én az én atyámfiának?" Ma: - a testvérem. "Nem nehéz, hiszen a testvérem." Megváltozott a világ arca előttem. Tegnap azt néztem: mi az, amit én kapok ettől a világtól? S elviselhetetlen teher volt, amit nem kaptam, s még elviselhetetlenebb, amit kaptam. Ma egyetlen gondolatom van: mit tudok én adni ennek a világnak? Többé, tisztábbá, melegebbé változik-e ez a világ az én életemen keresztül? Láttam összetört özvegyet, akit Krisztus vezetett ebbe az új világba. Letörölte könnyeit, s kimondhatatlan áldások kútforrásává tette. Láttam embert, aki nagyokra tört, s összetört, s akkor Krisztus vette kézbe: - Te, aki hírnevet és emberi nagyságot akartál és összetörtél, most próbáld meg szétosztogatni magadat az emberek között, s meggyógyul a szíved. S meggyógyult a szíve. Hallottam kéztördelve imádkozni az emberi ranglétra legmagasabb fokán: Uram, arra kérlek, ha Magyarország mostani vezető rétegének, nekünk, el kell is mind pusztulnunk, adj mihelyettünk jobb vezetőket ennek a boldogtalan magyar népnek. S lezuhant a magas polcra, de Krisztusban ezer új terhet talált, amit boldogan hordoz, szinte úgy tördeli szét ezer kis darabba másoknak az életét, s mosolyog a szelídség és alázatosság az arcáról.

Elfogadod-e, testvér ezt a békességet?

Magyarország holnap összetörhet, - ott leszel-e azok között, akik Krisztus arcát nézve és kezét fogva békességgel veszik föl a Krisztus-adta terhet, s boldogan osztják szét magukat a magyar élet lelki-testi összetöröttjei között? Amíg ide föl tudunk emelkedni, testvér, nincs összetört Magyarország. Próbáld meg a szíved ujjongásán keresztül, próbáld ki, hogy nincs gyönyörűsegebb és könnyebb iga ezen a földön.

V. Mit jelent Krisztushoz jönni? Azt mondtam, hogy szelídség és alázatosság mosolygását láttam valakinek az arcán, aki próbálta Krisztus igáját fölvenni. Igen, Krisztus maga mondja, hogy ennek a Benne való életnek két drága vonása: a szelídség és alázatosság. Ezt a szelídséget és alázatosságot jelenti.

Mi a *szelídség* ? Visszasugárzása annak, hogy föltétlen jóakarat van bennem irántad s minden ember iránt. A kezem érintésén, a szemem mosolygásán. Végigmegy az utcán, és fölmosolyognak az arcok. S visszasugárzása annak, hogy fölfelé is nagyon szeretek

Valakit, s amíg azt a Valakit, Krisztusomat, magam mellett tudom, nem félek, a legnehezebb terhek és szenvedések alatt is hitem van, békességem van. Testvér, látod-e ezt a Valakit? Mosolyog-e az arcod, hogy látod?

S mi az *alázatosság* lelke? Az, hogy egyetlen akaratot ismerek. Cselekszem azt az akaratot, s annak az akaratnak útjáról sem bennem, sem kívülem nincs hatalom, ami letéríthet. Sohasem a magam akarata, - mindig az egyetlen akarat. Mit akarsz, Uram, hogy cselekedjem? Ha pedig az én Istenemnek az az akarata, hogy annak az akaratnak az útján összetörjék testi életem, azt is elveszem nagy alázatossággal az én Istenem szent kezéből, s akkor is azt mondom, hogy az az akarat csak jó lehet.

Vállalod-e ezt az alázatosságot?

Holnap a magyar élet lehet, hogy tele lesz ilyen szent áldozatokkal. Ott leszel-e azok között, akik utolsó pillantukban is azt az egyetlen akaratot látva és cselekedve tudják elsóhajtani: Nem az én akaratom, - a Tiéd?!

Jössz-e ahhoz a Krisztushoz, aki erre a gazdag életre hívogat?

ÚJÉV

(1945. január 1.)

LVI. zsolt. 4.v. Amikor félnem kellene is, én bízom Benned.

Mit mond az ige? Félnem kellene, s nincs félelem. Vagyonom, életem por - holnap elfújhatja a szél -, s nincs félelem. Ami az életnél is drágább, holnap elveszíthetem azt: családom, gyermekeim - s nincs félelem. Beleépültem egy nemzeti közösségbe - ha összeomlik, nincs értelme az életnek többet -, s nincs félelem. Miért nincs félelem? Mert nem magam vagyok. Mögöttem az én élő Istenem. Az Ő gondolatai nem emberi gondolatok. Az Ő csodái - holnap itt vannak. Honnan? Nem tudom, nem értem, csak azt tudom, hogy az Ő utai nem a mi utaink. Az Ő világterve nem az, amibe az emberi bűn lökte magát. Megyek és keresem az utat az Ő világa felé.

1945 első napján vidd el ezt az ígét a szívedben, testvérem: Amikor félnem kellene is, én bízom Benned.

S most hadd mondjam el neked, mit jelent a bizalom.

1. Jelent mélységes megalázkodást. Milyen senki és semmi vagyok. Milyen nagy Az, akire fölnezek. Mélyre zuhantunk, mert Istentől elszakadtunk. Káromkodó szívvel nem merd vádolni az Istent azért a szörnyűségért, ami van. Ez az emberi bűn következménye. Minden útnak végére jutunk egyszer. Azon az úton, amin haladt az ember, csak ide juthatott. Kitörült úgyszólván mindent az életéből az ember, ami magasabb világ bélyegét jelentette arcán. A XX. század kultúrája mindenestül istentelenné vált. Meghalt az emberben az ember, helyét elfoglalta a magát gépekkel körülvevő, magasra fejlődött állat. S most rohan ez a lelketlen gép, s összetöri magát az embert. Mert magasban csak az maradhat, amit a lélek szárnyai visznek. Uram, bocsásd meg, hogy én is elhagytalak. Méltók vagyunk, hogy ellenünk felemeld ostorodat. Ez a Te ítéleted rajtunk. De amikor ítélsz, akkor is szeretsz. Egy nagy megtisztulásnak kell jönnie. Új világnak kell születnie. S a most születő világ, Uram, az volt a Te gondolatod. A régi úton egy lépés se lehetne tovább. Egy összeroskadó világ romjain is én látom azt az eljövendő új világot, s bízom Benned.

Látod-e azt az új világot?

2. Bízom Benned. Ha ez a nagy megtisztulás ma az Isten célja, hiszen akkor szükségem volt arra az ostorra, ami most suhog felettem. Keresztet hordozok. Ha az én Uram, a Jézus Krisztus fölvette ártatlanul az egész világ keresztjét, én, a bűnös, hogyan vonhatnám ki vállamat ma az emberiség egyetemes keresztje alól? Minél tisztábban és világosabban látom az én Uram céljait: próbálom keresni drága kezét, annál inkább vállalom a keresztet. Azt bünteti, kit szeret. A világ megújulásának útja keresztteken át vezet. Könnyeimet gyöngyökké tudja változtatni. Sötétben át tesz látóvá. Letörlöm könnyeimet, és megbékélt szívvel énekelem:

A keresztet Te adod,
Adj hozzá alázatot,
Hordjam olyan csöndesen,
Mint Te egykor, Mesterem.

El tudod-e mondani, Testvér?

3. Bízom Benned. Mit jelent ez? Nem földiekre építtek. Az én reménységemnek örök a fundamentuma. Isten útjai nem a mi útjaink. Ahol én egy lépés kivezető utat nem látok, Istennek még mindig vannak útjai. Csodákat tud tenni, amiken elámul a szem. A mi jövőnk nem emberek kezében van. Az Ő kezébe teszem le nagy bizalommal mindazt, ami fölött Nála nélkül csak sírni tudok: családom, népem, az emberiség jövődjét.

Kinek a kezébe tetted le legdrágább kincseidet, Testvér?

4. Bízom Benned. Mit jelent ez? Jelenti, hogy lelkem gyökereit nem ennek a világnak sivatagjai felé bocsátom. Mélyebbre hatolok. Tudod-e, mi az, Isten előtt elcsöndesedni? Istenből táplálkozni? Leszáll az est. Vége a napi munkának. Mennyi minden elgyötört ezen a napon is. De most talán lesz egy parányi csöndességem. Isten előtt vagyok. Kinyitom Bibliámat. Most nem ennek a világnak nagyjai szólnak, akik holnap: egy marék por. Most Az szól hozzám, Aki akkor is lesz, mikor ezek régen porrá válnak. Hallgatom szavait. S imádságomban úgy szólok hozzá, mint gyermek az édesatyjához. Megújultam. Nyugodtan hajtom le fejemet álmra. Nincs félelem többé, csak bizalom.

Ott van-e ez az Isten előtt való csönd most az életedben, Testvér? Ha nincs, mi tölti be azt a jajgató ürességet ma a szívedben?

5. Bízom Benned. Kikre van ma szükség? Akik ebben az összetörött világban ezzel a bizalommal tudnak előretekinteni. Akiknek a legnagyobb mélységek fölött is nyugodt az arcuk. Reménységet hordoznak. Akiknek egyetlen kiáltás az életük: Ne félj, te télre dermedt világ! Tavasz következik! Bízatok! Csak az válik enyészetté, ami megérett az enyészetre! Isten lelkével mi új élet ígéretét hordozzuk.

Ott vagy-e azok között, akiknek az élete ezt kiáltja?

6. Bízom Benned. Mit jelent ez? Jelenti azt, hogy összeroskadt népem és hazám romjai fölött nem a jajgatók közé állok: mindennek vége! Hanem Krisztussal a szívemben a kötelességek egész áradata szorongatja a lelkemet: nem a vége van itt mindennek, - most kezdődik valami. Hol segíthetek? Hol építhetek? Hol egy nehéz kötelesség, amit vállalhatok? Hol egy kereszt, amit fölvehetek? Hol egy gyermekarc, amit megsimogathatok? Hol egy lehanyatlott kéz, amit fölemelhetek? Összetörött szív, amelybe egy parányi bizalmat önthetek? Megsebzett szív, amelyet gyógyíthatok? Akikhez Pál apostol szavai szerint úgy közeledhetünk "mint ismeretlenek és mégis ismeretesek, mint megholtak és ím élők, mint ostorozottak és meg nem ölttek, mint bánkódók, noha mindig örvendezők, mint szegények, de sokakat gazdagítottok, mint semmi nélkül valók és mindennel bírók." Egyszóval: akiknek a lelkében Krisztus él.

Adsz-e Krisztus lelkéből valamit ennek a fölépülést váró új világnak?

7. Bízom Benned. Mit jelent ez? Jelent mindig biztos utat. Egyetlen utam van. Nincs több. Egyetlen hűség. Nincs több. Hogy ez az egyetlen, az én Istenemhez való hűség az egyetlen úton hová vezet - ujjongó örömek felé-e vagy még nehezebb szenvedések felé: nem az én dolgom, - Isten dolga. Talán életembe kerül ez a mindig egyetlen út s mindig egyetlen hűség. Egy valamit tudok: földi porsátoromat előbb vagy utóbb itt kell hagynom

s megjelenem Az előtt, akinek kezében ítélet és kegyelem. Boldog az a szolga, akit amikor jó a Gazda, hűségesnek talál. Boldog az, akinek sírhalma némaságából is mintha hang kiáltana feléd: fiam, ez az én utam! Akinek fejfája előtt kicsordul egy könny a szememből, s közelebb érzem magamat az örökkévalósághoz. Ez a föld csak előudvara annak a Hajléknak, ahova megyek. Otthonom van odafent. Nem a föld az utam vége: - az örökkévalóság. Amikor elérek a hídhöz, ahova mindenki egyszer elér, odalent zúg alattam a folyó, amin mindenkinek át kell mennie, előttem köd - egy lépést se látok előre, nyugodtan teszem kezemet Annak kezébe, aki ott is ott van, s így szól: Én vagyok a feltámadás és az élet - s megyek a túlsó part felé.

Amikor félnem kellene is, én bízom Benned.

1945 újesztendején ezzel az igével bocsátalak el, drága népem, bár olyan vagy, mint az útszéli vak koldus. De tudod-e, mivel bocsátotta el az Úr, az én Mesterem: "Bízzál, a te hited megtartott téged."

A VASÁRNAP

(1945 ősze)

Lectio: Luk.X. 38-42. Márta és Mária

Textus: II.Móz.XX.9-10. Hat napon át munkálkodjál és végezd minden dolgodat; De a hetedik nap az Úrnak, a te Istenednek szombatja.

Az Úrnak örök-nagy parancsolata. Egy a tíz közül. Krisztus azt mondta, hogy "az ég és a föld elmúlik, - a törvényből egy jóta vagy egyetlen pontocska el nem múlik."

Miért hullott ki a te szívedből?

Kihullhatik-e következmények nélkül a szívedből?

Ez a néhány szó, amit szólok, nem akar vád lenni senki ellen. Csak útmutató. Az utat se én mutatom. Mutassa meg Isten Lelke az élet valóságain keresztül.

"Hat napon át munkálkodjál és végezd minden dolgodat, de a hetedik nap az Úrnak, a te Istenednek szombatja." Mit jelent ez? Az én életemben is az Úr napja: Uram, most Előtted állok, most Neked számolok, a lelkemet kitárom Előtted, - nézd meg, hol, miben botlottam, sötétségből jövök, világosságodat kérem, keresztjeim vannak, Tőled kérek erőt, vétkeztem, bocsánatért könyörgök, mulandóság gyermeke vagyok: mutass utat örökkévaló hazám felé.

Hova tetted ezt a találkozást hetenként egy nap az életedből?

Hadd mondjam el, hogyan kezdődött, mivé lett s mivé lehet az életedben. S azután hadd mondok el, mit jelent az: itt lélekben együtt lenni Istennel.

I. Hogyan kezdődött, hogy elmaradt a nagy találkozó, aminek sohase lett volna szabad elmaradnia?

1. Nos hát igen: "semmi dolgot se tégy azon" - éppen ez a munka volt, ami visszatartott. Átnyúlt a munka a hetedik napra is. Miért nyúlt át? S jött a magyarázat, aminél megremegett először a magad szíve is: *Szükség volt rá.* Te azt mondod: igen. Én azt mondok: nem. Egy hajszállal se mentél előbbre. Valamit pillanatnyilag megnyertél, amit látsz szemciddel. S valamit elvesztettél, vagy megindítottál a vesztés útján ott belül, ami hajtóereje lett volna mindennek, ami nagy, ami szép, ami éppen azért alkot, mert messzire néz, s hogy messzire nézhessen, föl kell emelnie szemét a közvetlenül előtte lévőkről, csöndre, magába mélyedésre van szüksége. Mit gondolsz: abban az elmélyedő csöndben nem tudna Isten hangja úgy megszólalni a szívedben, hogy feledhetetlen látomás és erő kiinduló pontja lehetne az a hang az életedben? 2. Azt mondod, hogy *áldás volt munkádon.* Én azt mondok: sohase volt. S ha pillanatnyilag előre is mentem, mivel vitt előre a boldogság útján, ha belülről üressé váltam? Hasonlítsd össze a kettőt és válassz: több lett a vagyonom, de hiányzott a csönd, amiben kivirágzott volna a belső emberem. Ott szálak kezdenek szakadozni benn a családomban, amiknek lazulni se lett

volna sohase szabad. Láttad-e már, hogy a csak anyagi felé forduló ember arcán állandóan gondok redője és sötétség, - hol a békesség, hol a mosolygás, az élet annyi lelki finomsága, ami mind abban a csöndben születik meg, amikor azt mondja Isten: no - most fiam, dobd le minden terhét az életnek. Most a lelken keresztül akarok adni. Amit földiekben adtam, egy óra alatt ki is tudom venni a kezedből, s ha csak az volt, - mi marad akkor? 3. Azt mondod: *a fiamért, a családért* történik az egész. Ha csak földiek után futsz fiad számára, jaj teneked, ha csak ennyit tudsz adni a fiadnak! Semmit sem adtál. Az nem ad neki erőt nagy küzdelmek végigharcolására, az nem tartja meg nagy szenvedések idején, az egyetlen virágát a léleknek ki nem nyitja a szívében, aminek illata megmarad akkor is, amikor a port letörüli az Isten annak a léleknek szárnyairól. Én nem láttam még gyermeket, aki sírva állt volna meg apja sírjánál, aki csak vagyont hagyott neki és semmi egyebet. De szegényül és nyomorban sírba roskadt édesanyám sírja mellett ma is megállok, s az örökkévalóság levegőjét érzem. 4. A negyedik kifogásod: csak a templomban lehet imádkozni? Nemcsak hogy nem, de semmit sem ér a templomba járásod, ha egy-egy hajszállal hozzá nem járul, hogy az otthonodban is legyen valami a templom levegőjéből. De most hadd kérdezzek meg: imádkoztál a múlt vasárnap? Volt Istennek egyetlen ígéje, ami ott csengett végig azon a napodon? Nekem az a tapasztalatom, hogy az otthon is imádkozók sohase mondják el ezt a kifogást, de annál többször ott van azoknak az ajakán, akik sohasem imádkoznak.

Sohasem imádkoznak? Mondd el: mivé lesz a lélek ott, ahol sohase imádkoznak? Hadd mondjam el újra meg újra, hogy Isten nem azzal válik valósággá az életben, hogy hiszek benne, hanem azzal, hogy élő összeköttetésben van a lellem Vele. Mivé lesz a lélek ott, ahol örökre megszakad az Istennel való ez az élő összeköttetés? Hitvány, nyomorult nyereségért dobod el az egyetlen, ami szükséges. Csak földiekre szegzed tekintetedet, - holnap kiveszik a kezedből, mondd el, mi marad akkor, ami fönntart? Holnap elveszik tőled a legdrágábbat - mindennapi családi összeomlások tömegeit látod, - mi az, amivel állsz akkor is, ha csak az anyag és semmi más? Amikor minden azt mondja: no - most mutasd meg, mit ér a hited, s te sírva mondod: nincs, - amikor Istennel jártam, akkor is csak anyagiakat kértem és láttam, most összeomlott az egész világ. S ha mindened megmaradna is, amihez kötőd ideleln a lelkedet, mi marad meg, ha üres marad az, amit Isten kegyelme Krisztus drága kezén és evangéliumán keresztül szígnig akar tölteni: - a lelked? - A többi kifogást el se mondod már! Rohan a lelkeddel a Sátán, s holnap ott érzed jól magadat, ahol semmit se lát a lélek többé Istentől, táncolva visz a Sátán olyan tájakra, ahonnan egyetlen útja marad a visszatérésnek: a Kegyelem, s a kiábrándulás sötét órájában - mert ez az óra mindenki életében eljön egyszer - csak a jégfalat látod meredni magad és Isten között, amit bűneiddel raktál: én Istenem, - vedd el, - csak Te tudod elvenni.

II. Csak néhány szót még arról, hogyan gyere a templomba. a, Sohase emberekért. A lelkem és az Isten: itt most senki más. Nincs az igehirdető személye. Az igehirdető mulandó ember, az ige örök. Jaj teneked, ha embert bíralsz, s nem az ige örök kincséből viszel magaddal valamit innen. Jaj teneked, ha emberi arcokat vizsgálsz magad is ahelyett, hogy befelé néznél a magad Isten előtt fájdalmasan nyomorult és bűnös arca felé. Milyen szép volt a régi öregeknél, hogy amikor imádságra leborultak itt, kalapjukat vagy keszkenőjüket arcuk elé tették. Uram, most semmit se akarok látni, ami és aki földi, csak Téged. b, A másik, amit soha el ne felejts, mikor itt vagy: nem nézem a testvéreim arcát, akik itt vannak, de ugyanakkor mélyen átérzem, hogy - a testvéreim. Ugyanaz a

bűn kísérti őket, s ugyanaz a Kegyelem várja. Semmivel se vagyok több, mert Isten előtt ugyanaz a porszem s ugyanaz a bűnös vagyok. De a Kegyelem által ugyanaz a Lélek kötöz is össze bennünket egy testté. Ami fáj, ami seb a testvérem idehozott szívében, hadd érezzem én is mélyen át. Nincs testvériség más, csak az, amit Isten Lelke köt össze. Hova teszed, te pusztulásba rohanó világ, ezt az egyetlen testvériséget? c, A harmadik, amit el ne felejts, amikor itt vagy: az igaz ember abból az 50 P-ből él, amit nem vesz föl. Ma nem futottál haszon után. S holnap-holnapután talán olyan hasznot löksz el magadtól, amit nyugodtan fövettél volna, ha itt nem lettél volna. De mert itt voltál, égetné a kezedet, s nem tudod többé fölvenni. Ne hidd, hogy szegényedtél vele: - *gazdagodtál* . Isten százszorosán vissza tudja adni, s vissza is adja. S ha soha nem adná? Hát nem ismerünk mi olyan gazdagságot, aminek egy parányát éppen azért, mert itt jártunk, nem adnánk oda a világ minden gazdagságáért? Két kezemet tűzbe tehetitek, de arra nem kényszeríthettek, hogy ehhez a kézhez szenny tapadjon. d, A negyedik, amit sohase felejts el, mikor itt vagy: vigyél el egy igét magaddal, ami végigcsilingelje a jövő hetedet. Mennyi biztatás és mennyi megszegyenülés, mennyi erő és mennyi gyöngédség, mennyi sebnek fájdalmas átérése s mennyi vigasztalása a magam fájdalmának is, mennyi közelről meglátása bűnös arcomnak s mennyi messzire tekintő látomása Krisztusban az örök kegyelemnek, Akinek és Aminek fénye ott játszik az én bűnös arcomon is: ez mindmind abban a hétről hétre szívemben csilingelő drága igében.

Mi legyen most ez a drága ige?

Legyen ez:

Márta, Márta, szorgalmas vagy és sokra igyekezel: - de *egy a szükséges dolog.*

A MÉLYSÉGBŐL

(1946. újev)

130. zsoltár

Ennek a zsoltárnak első szava kiáltás a nagy *mélységből*. Amikor azt mondom: mélység, - ez annyit jelent: összetörött reménység bennem és körülöm. Folytatja a bűnbánat szavával: ki juttatott ide? A Te utad, Uram? Nem. Én, az ember, rohantam azon az úton, amin csak ide juthattam. Látja-e az Úr ezt az én eltévesztett utamat? Ellök-e magától? "Ha a bűnöket számon tartod, Uram: Uram, kicsoda maradhat meg?!" A harmadik szó: egy hatalmas *látás*: ki visz ki ebből a mélységből? Várhatom-e emberektől, a magam erejétől, a vakesettől? Nem. Földi út nincs többé. Csak egy: ami fölfelé vezet: - "Várja lelkem az Urat, jobban, mint az örök a reggelt, az örök a reggelt." Csak az események irányításához van-e köze annak a Kéznek, s az én életem rohanhat újra tovább a maga útján? Nem. Az a Kéz a szívemen, a szívünkön, az ezrek és milliók szívének megújulásán keresztül készíti a szabadulás egyetlen útját. Minden egyéb út olyan, mint az erdők roboza: tele tüskének, bokornak, indának szövedékével, amin keresztül nincs szabadulás. Ez az egyetlen út tesz szabaddá: "Megszabadítja Izráelt minden bűnéből."

A mélységből induló ember odajut Istenhez, s szívét a Kezébe teszi: Tied, Uram.

1946 első óráit a mélységből kiáltással kezdhethetjük mi is:

A sebzett vad a rengetegben
Kínjának hangot ad...

Hogyan tudjuk mi ezt a kínt úgy elmondani, hogy meg ne hallják, akik azt mondják: csak örülni szabad! - s ha meghallják, meg ne értse más, csak az, aki azt a kínt kelőben, fekvőben magában hordozza, mint elválhatatlan társat?

Beszakadt a nagy gát, végigrohant az ár fölöttünk. S amerre hajjai elzúgtak, ocsmány, fekete sár kavarodott föl a mélységből. Elül-e az a sár valaha? S akinek ruháján végigsöpört, megszabadul-e borzalmas emlékétől valaha? Szennyes habjaiban épületrom csak, - ni, ott évtizedek, évszázadok verejtékkel és hittel épített emlékeiből egy-egy gerenda-vég. Sohase lehet összerakni többet őket. Egy-egy merülő, kormánytalan, evezőtlen hajóban jajgatók tömegei: mindenemet elvitte az ár, - van-e egy törött deszkaszál, amit megtalálok belőle, s belekapaszkodhatom, ha ez a hajó is elmerül? Egy-egy magasabb dombon, kopár, kiélt fűvön újabb összeszorult tömeg, akik segítség nélkül holnap talán éhen halnak. S szerte a víz színén holtak tömegei, akiknek nem volt egyéb bűnük, mint hogy elől találta őket az ár. El tudjuk-e temetni őket valaha, vagy örökre elsodorta szemünk elől az a szennyes ár? S ni - ott a sekély vízben hullarablók, partra ütődött vagyoni roncsok halászói, arattak ott, ahol mások mindent elveszítettek, kőverre híztak ott, ahol kisgyermek mohón kapnak a sárban heverő káposztalevél után, s nem volt egyetlen könnyük azokért a szennyes árban úszó halottakért, sok száz éves, törött gerendavégéért s a közösség érzetének egyetlen szava a víz körülnyelte, kopár sziget s a kormány

és evezőlápát nélkül bukdácsoló hajó felé. S még egy csoport, akik egy-egy nyomorult deszkavéggel ott ülnek a parton magukba rogyva, némán, gondolat nélkül, hit nélkül, segítség és a segítség egyetlen mozdulata nélkül. Nincs más, csak az a deszkavég: nincs áldozat, nincs szenvedés, nincs kereszt, csak a testi élet továbbtengetése.

Te nyomorult deszkaszálad körül gubbasztó nép, te kopár szigeten kiáltó nép, te kormánytalan hajón jajgató nép, te halottak néma seregeit sirató nép s te halottak néma seregei fölött táncoló nép, - lesz-e meleg, édes otthonod még valaha? Abban a meleg otthonban adsz-e és kapsz-e meleg, testvéri szíveket még valaha? Eltiszdul-e az a sötét áradat valaha? Kivirágoznak-e még ezek a mezők valaha? Vagy a költő látomása lesz irtózatossá valóság?

Meghalsz, óh, nemzetem s halálsz
ha elvégeztetett:
Mért nem döfik hát már keresztül
Egyszerre szívedet?

Nem halsz meg. A mélységből van egy út a te számodra is még. Az, amelyik fölfelé vezet.

"A mélységből kiáltok Hozzád, Uram!"

a, *Hozzád*. De ehhez a Valakihez az első szavam csak a bűnbánat szava lehet: Vétkeztem egyetemlegesen. Az emberiség útja minden volt, csak a Te utad nem. Ez az út csak ide vezethetett. S ez a vég nem a Te akaratod volt, - de a Te ítéleted. Az egeket vertük gépünk szárnyaival, de aki abban a gépben ült, elfelejtett a lelkében vinni magával valamit, ami nélkül a büszke ember minden tudásának és magasra fejlettségének porba kellett zuhannia. Hol van a világ ma? A jövője, a léte egyetlen hajszálon függ. Ha holnap megindul a harmadik világháború, ki tudja, mi marad meg magából az emberiségből is? Isten, - vedd azt a hajszálat Te a kezébe, s bocsásd meg nekünk, hogy nem tudtunk a Te gyermekeid lenni. - De vedd tudomásul, testvér, hogy a bűnbánat nem bűnbánat addig, amíg csak egyetemes, s mindent benne látok, csak a magamét nem. Mondd el azt, hogy: Uram, - én is megtagadtalak, csak a nyomorúság idején kiáltottalak, az én életemben is csak szó volt a neved s nem valóság, engem se a Te lelked vezetett, én se kerestem a Te akaratodat, csak a magamét, az én ajakam is tisztátalan volt, az én utam se a Te utad volt, én se láttam meg az emberben a testvért, a halhatatlan lelket, tudtam gyűlölni, de megbocsátani nem, nevedet káromolni, de imádkozni nem, emberek között nagyok lenni akarni, de szolgálni nem. Magamat fölmagsztalni, de Előtted megalázkodni nem. Vétkeztem, vétkeztem és vétkeztem.

El tudod-e mondani a fölött a szörnyű vízáradat fölött?

b, A második szavam a *hitnek* szava. Egymásra talál-e ez az ezer sebtől és ezer bűntől vérző nemzet valaha? Ami embereknek lehetetlen, a Te Lelked el tudja végezni. Végezd el! Várhatunk-e emberektől valamit a fölött a szörnyű vízáradat fölött? Ki veheti kezébe annak a hajóroncsnak összetörött kormányrúdját, ami nincs? Ki mutat biztos kikötőt, - ami nincs? Uram, - Te azt a kormányrudat még mindig Kezedbe tudod venni. Óh, vedd Kezedbe! S ahol nincs kikötő, Tebenned még mindig kikötőre talál a jajgató ember. Óh,

légy a mi kétségekkel küzdő lelkünknek egyetlen útja és kikötője! A széthordott, árelsodorta épületroncsokból s a lelkek millióinak roncsaiból lehet-e emberileg újat építeni valaha? Uram, Te még mindig tudsz újat, a réginél szentebbet és nagyobbat építeni. S építsd meg azt a sok-sok összetörött, céltalanul vergődő életet, hogy legyen a Te Lelkednek temploma. Vaksötétség van előttünk: a bűnnek s a belőle született reménytelenségnek sötétsége. Be lehet-e ebbe a vaksötétségbe emberi lámpással világítani? Nem. Óh, világíts be Te, örökkévaló Isten, az egyetlen világossággal, Veled, Uram Jézus, aki azt mondottad: "Aki én utánam jár, nem jár sötétségben, hanem övé lesz az életnek világossága."

c, A harmadik szó, amit kiáltok ebből a mélységből, Uram, - az, hogy az egész szívemmel el akarom mondani, hogy *Uram* vagy. Rendelkezz az életemmel! S most jutottam el oda, ami napok óta fekszik a szívemen, hogy el kell mondanom. Uram, - ez a szó azt jelenti, hogy a Te nyomdokaidon akarok járni, s a keresztyénségem mindaddig nem keresztyénség, amíg minden fontos lépésénél az életemnek meg nem kérdezem: Uram Jézus, mit tennél az én helyemben? Most olvastam egy mélyen megragadó könyvet arról, hogy egy nyomorult, kiéhezett ember egy templomi prédikáció után odaállt a templom közepére - felesége, kislánya nyomorban halt meg, ő maga is roncs az örök éhezés miatt, s szelíden megkérdezte a gyülekezetet: lehet-e szó Krisztus követéséről mindaddig, amíg ez csak templomban elröpülő szó, de az életben semmit sem teszünk, hogy megkérdezzük: Uram, - ezzel a nyomorulttal, ezzel a sötét társadalmi kérdéssel mit tennél az én helyemben? Ott esett össze a templomban. Rá néhány napra meghalt. De ez a váratlan eset olyan mozgalmat indított el annak a gyülekezetnek életében, hogy először ötvenen, azután százán, azután kétszázán és így tovább tették le a fogadalmat, hogy egy évig semmi fontosabb dolgot nem tesznek anélkül, hogy föl ne tennék a kérdést: Uram Jézus, mit cselekednél az én helyemben? S leírja a könyv a nagyszerű küzdelmeket, a nagy szenvedéseket s a kimondhatatlan örömeiket, amiken végigmentek a fogadalmat letettek. Aki milliókat kereshetett volna énekhangjával, hogyan dobta el a milliókat ígérő ajánlatot magától, s ment a legsötétebb városnegyed sátortemplomába, hogy csodálatos éneklésével a züllöttek, az elbukottak tömegeit rázza meg s hívja megtérésre. Hogyan vezette be az üzletember a legpuritánabb becsületet s alkalmazottaival való testvéri szeretetet üzletébe. Hogyan bukott el több ponton, mert szennyes nyereséget nem tudott elfogadni. De hogyan fölvirágzott az üzlet azután, mikor minden vevő a puritán becsületet látta meg benne s alkalmazottait mint igaz testvérek erejük legjavát fektették a munkába. Hogyan söpörte ki ez a mind hatalmasabbá váló mozgalom a szennyet, a lelki piszkot a város életéből. S milyen szent testvériségben tudott összeforrni a közös harcot vívók se-rege egymással.

Testvéreim, - én nem tudok szabadulni hetek óta egy kicsiny kiéhezett gyermek arcától, aki Budapest piacán mohón kapott a sárba lehulló káposztalevél után, és tömte fakó szájacskájába. Tudom én, hogy van nálunk is baj és szenvedés. De itt még nem vagyunk. Hogy a gyermekhalandóság nálunk is, mint ott, tömegszámra vinné kiéhezett gyermekeinket a temetőbe. Nem vagyunk keresztyének addig, amíg odakinn az életben is meg nem tudjuk kérdezni: Jézus, - mit cselekednél az én helyemben? Nem kérhetnénk-e a mi gyülekezetünk számára is néhányat azokból a halálra ítélt magyar kisgyermekéből? Senki se ítélje meg a másikat, ha nem teheti, s mindenki maga ítélje meg, hogy Krisztus mit tenne az ő helyében. De testvéreim, mondok én néhány csodálatos dolgot. Az első csoda az, hogy amikor Krisztus megérinti a szívemet, nem tiltakozom az

áldozat ellen, sőt vágyódom rá, hogy szenvedhesek valamiben, egy darab keresztet hordozhassak az Úrért. Ha van egy fölösleges falatod, egy szalmazsákod, kereszt neked az a kisgyermek? Fogadd el azt a keresztet Jézus kezéből. Ha az Ő kezéből fogadtad el, már nem áldozat, hanem valami olyan benső öröm, ami több a jutalomnál. A mi Urunk nemcsak a megdicsőülés hegyére, de a Golgotára is el akar vezetni bennünket. A második csoda az, hogy minden szenvedő arc mögül, akinek csak egy pohár vizet adtál, Krisztus arca néz feléd. Akarsz-e Jézussal találkozni? Add oda azt az egy pohár vizet! A harmadik csoda az, hogy ha egyetlen falatodat megosztottad valakivel, amire talán neked is szükséged lett volna, Isten százszorosan vissza tudja azt adni neked, s vissza is adja. De amit csak magadnak akartál megtartani, s nem adtad ki belőle Istennek azt, amit kért tőled, Isten ki tudja venni ott és akkor a kezedből, amikor nem is gondolnád.

Boldog volnék, ha azelkövetkező három napon csak néhány testvérem is jelentkezne: Én is kérek az Úr kicsinyeiből. Megéppül-e még valaha ez az összetörött magyar nép, ha Krisztusnak ezt a felénk nyúló kezét most meg nem látjuk?

Ezzel a Krisztusban való szent testvériséggel kérjünk Istentől egymás számára s a mi drága hazánk s a világ számára boldogabb új esztendőt.

ISTEN ÍGÉRETEI

(1946. január)

Lectio: Ézsaiás LV. 6-13.
Textus: Józsué XXI.45. Nem esett el csak egy szó is mind-
ama jó szóból, amelyet szólott
vala az Úr az Izráel házának.
Mindaz betelt.

A lectio, amit fölolvastam Ézsaiásból, nagy ígélet: te ma összetörött nép, megépülsz még; "a hegyek és halmok ujjongva énekelnek tielöttetek és a mező minden fáí tapsolnak." A Józsuéból fölolvastott szentlecke pedig egyenesen arról szól, hogy az Úr egy ígéréte sem esik el, amelyet szólott valaha. Csak ígélet-e hát az Úr szava, aminek nincs semmi föltétele? Más szóval: betöltheti-e az Úr rajtam ígéréteit úgy, hogy vagyok az, aki voltam, s nem történik a lelkemben semmi változás? Megmentheti-e az Úr azt, aki mindent keres, csak az Úr-adta szabadulás útját nem? Hivatkozhatik-e Isten vezetésére az az ősz szetörötés napjaiban, aki mfg idejutott, mindent keresett, ami más szeretet, csak azt az Egyetlent nem? Eltaszított az Úr magától? De hát volt-e egyáltalán közösségem azzal az Úrral, Akiról azt mondom, hogy eltaszított?

"Nem esett el csak egy szó is mindama jó szóból, amelyet szólott vala az Úr... Minden betelt." Kapaszkodj bele Isten ígéréteibe, de el ne felejtsd, hogy az a kéz és az a szív csak Isten felé tárt kéz és szív lehet. Nem tárhatom ugyanakkor a világ felé. Káromlás a szó ajakamon, ha meg nem látom, hogy Isten minden ígéréte igaz és ámen, de annak az ígéletnek lelki föltételei vannak.

Csak néhány ígéletét nézzük meg most Istennek, van-e hát annak az ígéletnek köze az én *lelkemhez*?

I. Ott vagyunk a babiloni király udvarában. Három ifjú áll megkötözött, tüzes kemence előtt, akik nem borultak le ennek a világnak bálványára előtt. Nabukodonozor gúnynyal kérdi tőlük: hát meg tud-e szabadítani a ti Istenetek? S az ifjak nyugodtan felelnek: Meg tud. *De ha nem tenné is*, mi a te isteneidnek nem szolgálunk. Álljunk meg ez előtt a kijelentés előtt: *de ha nem tenné is*. Mit jelent ez? Azt, hogy akkor sincs előttünk más út, csak az egyetlen: amit lelkünkön keresztül Ő parancsol. Amint eddig se volt más út. A birodalom legelső férfiai voltak, a legmagasabb polcon minden után kinyújthatták volna a kezüket, amit ez a világ ad. Nem. Ők mindent el tudtak dobni maguktól azért az egyetlen útért. Vakon bíztak abban az egyetlen Kézben, s ha Isten úgy is végezett volna felőlük, hogy nagy szenvedésen, talán halálon át engedi őket, ők akkor is csak azt az egy utat látták. Az az egyetlen út s az az egyetlen Kéz, a fölismert kötelesség több volt előttük az életnél. S mi történt? Nabukodonozor beledobatta őket a tüzes kemencébe, de attól a bátor és egyenes szótól nincs nyugta, mint az őrült, nyargal a tüzes kemencéhez és kiáltoz: "Ímé - négy férfiút látok szabadon járni a tűz közepén... a negyediknek ábrázata olyan, mint valami Isten fiáé." Minden elveszítettnek látszott. De azon az utolsó ponton jött a szabadulás, s aki gúnyolódni tudott csak, lát maga is nagy fényességet és egy drága arcot, akinek nyilvánvaló volt a jelenléte és szabadítása. *De, ha nem tenné is*, hogy

kivesz a halál verméből, az a fényes Arc akkor is ott van, s akkor is életre vezet. Csak a földi por omlik le rólam.

Testvér, - én tiszteltem a fájdalmadat, s csak szent érzésekkel tudok közeledni feléd. Ma talán az életed legnagyobb veszteségét siratod. Tegye rá Isten szent kezét arra a sebre! Holnap talán a mi szívkön lesz ugyanaz a seb. Engedd meg, hogy együtt üljünk zsákba és hamuba, s mély magunkbaszállással kérdezzük meg magunktól: Én Istenem, aki vártam, várom azon a nagy napon szabadításodat, én ennek a világnak minden kísértését és ígérését el tudtam-e, el tudom-e dobni magamtól, ha az az ígérlet Tetőled szakított volna el csak egy lépésnyire is? Ha várom annak a Kéznek velemlétét életem legsötétebb óráin, hát vele maradtam-e, vele maradok-e én akkor is azzal a Kézrel, amikor ez a világ gúnyol és kinevet: mit dobtál el magadtól azért a Kézért ebben a világban? Én Istenem, aki várom szabadításodat, tied vagyok-e hát annyira, hogy el tudom mondani: ha e világ szerint szenvednem kellene is, talán éppen meghalnom, akkor sincs más út számomra, csak a Te utad. S ott - a szenvedés mélységeiben - meglátják-e mellettem a Te drága arcodat, én Uram: nem magam vagyok - ott is a Te Kezedet fogom, az összetörött szívemmel is, a halál kínjai között is a tied vagyok.

Betöltötted-e, be akarod-e tölteni ezeket a föltételeket?

II. S most ugorjunk át Istennek egy másik ígérétére! Ott a másik szörnyű problémánk: Isten kiöntött haragja ma ezen a nemzeten. Minden eresztékében ropog. Romhalmaz. S jaj - hányónk lelkében ébred föl a sötét kérdés: megépül-e valaha? Isten haragja elvonul-e valaha e fölül a nemzet fölül? Milyen könnyű volna elábrándozni Isten ígérétein: "Örömmel jöttök ki... a tövis helyén ciprus nevededik..." "Vigasztaljátok - vigasztaljátok az én népemet!..." Igen, - de ennek a vigasztalásnak, ennek a megújulásnak is föltételei vannak. Ne áltassuk magunkat, testvéreim! Ne álljunk meg ott, hogy ennek a nemzetnek minden eresztéke ropog. Hanem mondjuk ki: azért ropog, mert a lelke eresztékei ropognak. Ne kérdezzük: megépül-e valaha. Hanem mondjuk ki őszintén, minden képmutatás nélkül: megrothadt a magyar lélek, istentelen, kemény, pogány, önző, tisztátalan ajakú, Isten utait nem látó s nem kereső - ezen az úton csak ide juthatott, s amíg megmarad ebben a szörnyű lelki lesüllyedésben, megmarad fölötté az Isten haragja is, s holnap arra ébredhetünk, hogy egyetlen eresztékét se lehet többé összerakni. Hol itt a magyar emberek tömegei, akik el tudják mondani: egyetlen utat ismerünk, amit Isten frt bele a lelkünkbe, s arról az útról nekünk nincs letérő? Hol vannak magyar emberek tömegei, akik el tudják mondani, hogy a fölismert kötelesség elvégzése nekünk drágább az életnél? Hol vannak magyar emberek tömegei, akik meglátják, hogy a magyar élet legsúlyosabb keresztjei vállakra várnak, amiknek a fölvevése nélkül nincs jövő? Hol vannak magyar emberek tömegei, akik a szenvedő testvérben meg tudják látni a testvért, s ki tudják nyitni szívküket az előtt a testvér előtt? Hol vannak magyar emberek tömegei, akiknek fáj a magyar lélek lealjasodása, s bátran el merik kiáltani: annak a magyar léleknek arról az útról vissza kell fordulnia, megtérnie, s az egyetlen megújító erő, Krisztus kezében megújulnia, ha élni akarunk? Hol vannak magyar emberek tömegei, akik ebben a hitetlen világban látják Isten Kezét, s tudják, hogy egyik Kezében ítélet, a másikban kegyelem, - ma ítélete és haragja tart fölöttünk, s mert ez a nép nem Istennek a népe, a mi bűneink miatt nem gyakorolhatja Isten fölöttünk kegyelmét. S egyszer végleg bezárulhat a kegyelem ajtaja előttünk. Hol vannak magyar emberek tömegei, akik megrendülten látják, hogy ennek a népnek szíve ajtaján hiába zörget Krisztus, - holnap könnyek között mondja el mifölöttünk is az ítéletet: Jeruzsálem, Jeruzsálem, hányszor

akartam egybegyűjteni fiaidat, mint a kotlós szárnyai alá gyűjti kis csirkéit, és te nem akartad. Ímé pusztán hagyatik néktek a ti házatok.

Testvér, - annak az ígéretnek, hogy "ujjongva jöttök ki...", "a tövis helyén ciprus növekedik..." ott van a föltétele is: "keressétek az Urat... hagyja el a gonosz az ő utát... amint leszáll az eső és a hó az égből,... megöntözi a földet és gyümölcsözővé teszi azt,... Így léssen az én beszédem, amely számból kimegy." Hát kérdezzük: ebben a gyülekezetben, a magyar életnek ebben a kicsiny, szemünkkel látható darabjában hány szlv indult meg hát ezekben a sötét időkben: én keresem az Urat. Hány sötét és gonosz arcot láttunk, amely kifényesedett, s kiábrándulva ennek a világnak útjaiból, próbálja: milyen más az Úrnak útja?! Hány lelket hajtott oda ez a sötét és rémséges idő Isten ígéjéhez: Uram, szólj hozzám, minden földi hangból kiábrándultam: taníts, vezess, világolj előttem!?! Vagy marad a lelkünk az, aki volt: mozdíthatatlan, kemény, kőszikla lélek, ahol soha-soha egyetlen magja az Úr ígéjének ki nem kel?

III. "Nem esett el csak egy szó is mindama jó szóból, amelyet szólott vala az Úr." Csak egy ígéretét még: "Aki énhozzám jó, semmiképpen ki nem vetem." Mi itt az Úr ígéréte? "Semmiképpen ki nem vetem." Mit jelent ez az ígéret? Azt, hogy a tékozló fiú atyja kitért karral várja a fiát. Nincs rá eset, hogy felé közeledő fiát meg ne látná, meg ne esnék a szíve rajta, s otthonnal és új élettel ne várná. De annak a fiúnak jönni kell a bűnbánat és megtérés útján visszafelé. Ez az ígéret feltétele. Tud-e otthont és új életet adni az Úr annak, akinek egy lépése sincs az atyai otthon felé?

Ennek az esztendőnek első napját annak megállapításával kezdtük, hogy a keresztyén élet nem szó, nem ünnepi szertartás, aminek semmi köze a mindennapi élethez. A keresztyén élet: élet s mindennapi megvalósítása a legnagyobb kérdésnek: Uram Jézus, Te mit tennél az én helyemben? Hadd kérdezzek meg: szó és üres szertartás marad-e számodra továbbra is a keresztyénség, vagy próbáltál-e már egyetlenegy lépést azóta, aminél megkérdezted: melyik úton menjek? Mi az akaratod, Uram?

Tudod-e, hogy még mindig nem késő?

Tedd meg azt az első lépést! Mennyivel könnyebb lesz a második. Milyen öröm lesz a harmadik. S ha szenvedéssel járna az a lépés, milyen kimondhatatlan kegyelem annak jelenléte, akiért teszed azt a lépést.

Tedd meg ezt az első lépést!

KERESZTEM ISTEN ELŐTT

(1946. február)

Lectio: I. Sámuel I. 9-18.

Textus: I. Sám. I.17.: Eredj el békességgel és Izráel Istene adja meg a te kérésedet.

A fölolvastott történetben egy *bánatos lelkű* asszonyról van szó, aki szívét önti ki az Úr előtt. Uram - sebet hordozok a lelkemen, - Uram, lásd meg az én könnyeimet, - Uram, az egész lelkemmel Előtted vagyok, - Uram, az életemet hoztam Eléd szent fogadástéttel, - ne küldj el üresen. Belső gyötrelmei kiülnek arcára. Hosszan tart az imádság. Éli főpap már-már azt gondolja, hogy részeg. Megszólítja. Milyen megható a felelet: "Ne tartsd a te szolgálóleányodat rossz asszonnak, mert az én bánatomnak teljességéből szólottam." S még meghatóbb Isten felelete Éli főpap ajkán keresztül: "Eredj el békességgel és Izráelnek Istene adja meg a te kérésedet." S az imádság letörölte a könnyet Anna arcáról: - *elméne az asszony és arca nem vala többé szomorú.*

Mit akar mondani Isten ezen a történeten keresztül nekünk?

1. Bánatod van? Keresztet hordozol? Ne emberek elé vidd a keresztet! Az emberektől mindent kaphatsz: megértést és meg nem értést, részvét szavait és részvétlenséget, meleg kezet és rideg kezet, csak egyet nem: gyógyulást annak a sebnak. Azt a gyógyulást sohase ember adja. - S ne magadban harcold meg azt a belső harcot! A magánosságban vívott harc csak még jobban fölszaggatja a sebeket. Már nemcsak a sebet érzed, hanem a magánosságot is: milyen árva vagyok, mennyire magamra maradtam. S kezek és arcom, amik bántottak, sebek, amik visszamaradtak, százszorosan fájnak. Éjszakád vergődés, nappalod hangtalanság, szavak helyett egy-egy önkéntelen nyögés a belsődből. - Ennek a keresztnek egyetlen megoldása van: borulj Isten elé imádkozva, mint Anna odaborult, de úgy, hogy annak a keserűségnek könnyeitől távol legyen most ebből a világból minden, senki más ne legyen ott, csak te meg az Isten.

2. Mi történik már most ott Isten előtt veled? Egy dolog egészen bizonyosan: nem tudod úgy odaadni magadat Istennek, hogy Isten meg ne hallotta volna az imádságodat. Nem tudod úgy kinyújtani kezedet Isten felé, hogy Isten azt a kezet meg ne simogatta volna: Itt vagyok, fiam! Mit jelent ez az Istennel való találkozás? Azt, hogy Isten abban a találkozásban bármilyen kérésemre igent mond? Nem. Isten előtt nem a kérés a fontos, hanem a kérő szív. Van kérés, amire azt mondja Isten: - Ezt nem, fiam. Talán kicsordul a könnyem utána, de az a könny már a békességnek a könnye: Isten tudja, hogy mit miért. Szükségem volt erre a válaszra. Ha igent mond, talán eltántorodtam volna az én Istenemtől. Ez a nem - Óhózzá kapcsol a fájdalomon keresztül. Nincs nagyobb áldás ezen a földön, mint a bizonyosság szava: *amikor nem lát is gyarló szemem, én Veled vagyok.* A Te akaratod csak jó lehet. Reménységgel várom azt a mindennél jobbat. - Van kérés, amire azt mondja Isten: nem úgy, ahogy kérted, fiam, lányom, - másképpen. Talán kicsordul ismét a könnyem, de a könny is a békesség könnye már: Te jobban tudod, Uram, mi és hogyan válik javamra. - S van kérés, ami után ott a bizonyosság szava bennem: az én kérő szavamban nem volt semmi, amiben Isten foltot látott volna: Isten akaratát ke-

restem mint legfőbb javamat. Bizonyos vagyok benne, hogy Isten nem ereszt el üres kézzel. Anna gyermekért sírt, - nem a maga számára kérte, nem a világ hiúságainak akarta odadobni, egyetlen utat akart adni szent fogadással kért fia számára: Isten útját. S Isten örök végezésében már látta azt a gyermeket: üzenetet küldök életén keresztül a világnak. Kedves szülő, kérted-e már imádságodban valaha gyermekedet arra az egyetlen útra: ne a világé, - a Tiéd legyen, s az enyém is csak Terajtd keresztül. - Vagy egy másik példa. Ott egy nagy sérelem a lelkedben. Úgy viszed Isten elé, hogy erre az imádságra adott felelete Istennek adja meg a gyógyulást. Gyógyulást keresek, de ott keresem, ahol egyedül van, s az a gyógyulás föltétlen bizonyossággal megjön. Isten nyúlt az összetörött szívemhez.

3. Mi hát az a drága kincs, amit Isten keserűségemben feleletül ad az imádságomra, akár nemet mond keserű panaszomra - nem hallgattam meg kérésedet -, akár azt mondja Isten: nem ezen az úton, az én gondolatom más út, - akár igent mond imádságomra: meghallottam, fiam. Ha az egész lelkemmel Isten előtt voltam, mind a három esetben békeséggel kelek föl, mint aki tudom, hogy ezen a találkozáson keresztül Isten feledhetetlenül drága kincseket adott. Kincseket, - akár emberek felé, akár magunk felé, akár Isten felé esik utána tekintetem.

a, Mi az a kincs, amit emberekkel vonatkozásban kaptam? El akartam mondani Istennek talán, hogy ezeket és ezeket a sebeket kaptam az emberektől. Tégy igazságot! Mondd el, híven álltam-e a Te ügyed mellett?! Méltán kaptam-e ezeket a sebeket? S amíg imádkozom, s a Lélek vezeti imádságomat, már magában az imádságban megkapom a feleletet s a feleletben a drága kincset: - Jaj nektek, ha minden ember jót mond rólatok. Isten ügye mellett állni annyit jelent, mint sebeket hordozni. Az a seb kiváltság, mert az Istenhez való hűség bélyege. S azzal a bélyeggel emberekkel vonatkozásban csak egy imádság lehet már ajkamon: Uram, ne engedj gyűlöletet a szívembe! Adj erőt, hogy annál tisztább és mélyebb, a Te Lelkedből vett szeretettel tudjam szeretni azokat, akik azt a sebet ejtették. S már békeséggel keltem föl, mint Anna. Ki meri mondani, hogy imádságomnak ez az eredménye nem a lélek legdrágább kincsei közé tartozik?

b, Mi az a kincs, amit imádságomban a magam külön világában kaptam? Az a szent és minden könnyet letörő bizonyosság, hogy nem vagyok magamra hagyatva. Nem egyedül hurcolom keresztemet. Olyan, szinte testi életemet is megépítő erő áramlását érzem a lelkemen keresztül, ami megújítja még arcom vonásait is, mint mikor harmat éri a hervadt virágot. *Isten közelsége oly igen jó nékem.* A gyötrődés valami nagy békeségbe olvad föl. A keresztre nem gyűlölettel s nem ellenkezve gondolok többé. A kereszt csak addig kereszt, amíg magamban hordozom. Mihelyt Isten érinti meg vállamon, olyan erők forrása, ami nélkül sokkal-sokkal szegényebb maradt volna az életem. Valahol ott belül forrás fakad, ahol forrás van: élet van, virág van, gyümölcs érik. Az életem legdrágább gyümölcssei fogannak s érnek ebben a bizonyosságban: nem vagyok magamra. Van-e a földön más erő, ami a békeségnek ezt a gyümölcsét meg tudná érlelni bennem?

c, S mi az a kincs, amit Isten világa felé kapok imádságomban? Amíg nem imádkoztam, ezé a világé voltam. Úgy gondolkoztam, mint ez a világ. Úgy éreztem, mint ez a világ. A fájdalomban Isten nélkül van valami sátáni erő, ami dob a világ karjai közé: hordozd békétlenül, örök zúgolódással ezt a keresztet! Töltsd be a világot jajgatásoddal! Add vissza a sebet, ahonnan kaptad! Lök el magadat még messzebb Istentől! Amikor imádkozni tudtam Anna bensőségével, ez az érzés és gondolat és magatartás olyan utolsóvá válik, hogy pirulva állok meg Isten előtt. Mi az, amit az imádság elvégzett a lelkem-

ben? Magyarázatot kaptam? Feddést kaptam? Talán. De a szeretet néma feddését. Vagy azt se talán. Amíg egész lelkemmel voltam Isten előtt, egyszerűen megláttam, hogy mennyivel más az a világ, ahol most járok. Isten világa más, mint az én gyűlölettel, testiséggel, vaksággal megvert világom. S ha Anna könnyeivel tudtam imádkozni, az imádság perceiben már meg is harcoltam a nagy harcot: Uram, - én nem ezé a világé vagyok, - én a Tied vagyok. Választottam.

Ki tudja, - amikor sebeket kapunk és keresztet alatt roskadozunk ebben a világban, nem az volt-e Istennek célja mindezzel, hogy ezt a döntést érlelje meg a szívünkben? Istentől távol azt éreztük, hogy kifosztott a világ. Odavittük kifosztott szívünket Isten elé, s Isten kibeszélhetetlenül drága kincsekkel töltötte meg színgig azt a kifosztott szívet. Milyen üres, milyen semmi lett volna az életünk azok nélkül a kincsek nélkül!

Testvér, - próbáld meg egyszer így kisírni magadat Isten előtt!

SEMMIT SEM TEHET ÖNMAGÁTÓL

(1946 tavaszán)

János ev.V.19. Felele azért Jézus és monda nékik: Bizony, bizony mondom néktek: a Fiú semmit sem tehet önmagától, hanem ha látja cselekedni az Atyát!

János evangéliuma V. fejezetében két bűne volt az üldöző zsidók szemében Jézusnak, amiért meg akarták ölni: a szombatot megrontotta. Mivel? Hogy a 38 év óta nyomorultnak visszaadta épségét. Valakinek *életet* adott. Nem az Atya művét végezte-e, vak zsidók, ti, akiket megvakított a törvény betűje? A másik bűne, hogy Istent saját Atyjának mondotta. Mintha mondhatná-e másnak, aki egyedül mondhatta el: egy vagyok vele, Tőle vagyok, Akarata vagyok. Jézus a fenti ígét maga védelméül mondta: *Bizony, bizony mondom néktek: a Fiú semmit sem tehet önmagától, hanem ha látja cselekedni az Atyát.* Mi van ebben az ígében? Képtelenség minden önálló akaratra? Nem. Csak az, hogy ennek az akaratnak az iránya csak *egy* akarat irányával lehet azonos: az Atyáéval. Más irány nincs. Látja maga előtt szüntelen azt az akaratot és azt az Atyát minden cselekedetével, s az az akarat egy: magával az élettel. Nagyobb dolgokat is mutat majd az az akarat, amiknek nyomán halottakat elevenít a Fiú, ítéletet tart, s nem megy a kárhözatra, aki beszédét hallja és hisz annak.

A Fiú semmit sem tehet önmagától, hanem ha látja cselekedni az Atyát.

Áll-e ez mireánk is, nyomorult bűnösökre, könyörület fiaira, akik annak a másik Fiúnak vééréért szólíthatunk meg úgy valakit, hogy - Atyám?

Áll. De nem abban az értelemben, hogy egy az irányom az Atya akaratának irányával - nem tehetek másként -, hanem úgy, hogy mindenestől más az akaratom iránya, mint az Övé, s hogy egy lehessen az Ő akaratával, ez is az Ő műve. Kegyelem.

I. Hol van az én akaratom világa az Ő akaratától, amikor még oda se adtam magamat Krisztus, a Fiú kezébe: Uram, formálj! Vak indulatok, sötét utak, gyűlölet, önzés, test. A magam világa körül forog minden. S mi ez a magam világa, mint önzés és gyűlölet mindazzal szemben, ami útját állja ennek az önzésnek s ennek a testnek. Mi közössége van ennek a csak testnek az Atya akaratával, Aki éppen a test világából akar kiemelni egy magasabb világba, s annak a magasabb világnak éppen ez a kiindulópontja: tagadja meg magát, vegye fel az ő keresztyét, kövessen engem... Meg nem értés, gúny, közömbösség, süket fül és látván se látó szem, - a te életedben is benne van mint ítélet a fölvelt ige: *semmit sem tehet önmagától.* Foglya vagy egy sötét hatalomnak, a Sátánnak, amely királyi székét üli lelkedben, s jaj neked, ha az Atyának akarata mint irgalom le nem nyúl érted, s ki nem ment ennek a sötét hatalomnak karmaiból.

II. De áll reánk az ige akkor is, amikor az az Irgalom lenyúlt értünk, fölvelt a szemétdombról, ahol fetrengtünk, megtisztogatott Jézus vére érdemével, s Krisztusban gyermekekké lettünk: *semmit sem tehet önmagától.* Semmit sem tehetünk önmagunktól. Hányszor van az úgy, hogy undorodom a bűnnek még a gondolatától is, tudom, hogy nincs út előttem más, csak az egyetlen: Krisztus - s hányszor azon veszem észre maga-

mat, hogy pihenő órák csöndjében belül egy mocskos kéz képeket rajzol a lelkem falára, s nem tudok szabadulni attól a képtől magamtól, amíg oda nem borulok arra a másik szent Kézre: Uram, szabadíts meg! Hát igaza volt Pálnak, amikor ugyanezt a sötét kezét megérezve majdnem kétségbeesve kiáltott föl: *Kicsoda szabadít meg engem e halálnak testéből?* Hányszor van az úgy, hogy a magunk sötét terhe mellett ránk nyomakodik más teher. S hányszor van az úgy, hogy másra nyomakodik rá a mi életünk terhe. Szinte megkötözzük egymás szárnyait, hogy szállani ne tudjunk. S amikor gyarlóságainkkal, kitörő indulatainkkal megkötöttük egymás szárnyait, s rántjuk vissza annak a másik, annak a sötét hatalomnak a világába, s nem tudunk visszavergődni oda, ahonnan kihullottunk, tisztán látjuk, hogy - ha egy irgalmas Kéz újra ki nem emel ebből a mélységből, semmit sem tehetünk önmagunktól. S minden elkövetkező perc csak az oktalanul hordott keresztet súlyosítja. *Kicsoda szabadít meg engem e halálnak testéből?* Hányszor van az úgy, hogy Isten világos parancsát hallottam meg a szívemben. Pontosan nekem szólt. S mi el tudjuk viselni Isten szavát mindaddig, amíg nem ad egyebet futó hangulatnál, talán éppen egy kötelességlerovásnál - no, Isten, Teelőtted is voltam, - de hogy Istennek parancsszava legyen hozzám és éppen énhozzám: - ez elviselhetetlen. Én a magam életét akarom élni, s Istenre magára is csak azért van szükségem, hogy ebben az én magam életében előbbre vigyen. Tudok esetet: valaki mindig ott volt a templomban. De egyszer elhangzott egy beszéd: a keresztyén élet ott kezdődik: Uram Jézus, - Te mit tennél az én helyemben? S ez a személynek szóló ige személynek szóló sebként égette a lelkét, s többet fölöslegesnek érezte az Úr szava hallgatását. Ha a keresztyén élet nem egyéb, mint zarándokút, aminek a vége beletorkollik Isten színe előtt az örökkévalóságba, van-e erő más, mint a Kegyelem, ami azt a visszatántorodó életet az örökkévalóság felé tudja fordítani? Nincs. - *Semmit sem tehet önmagától.*

S folytathatnám a példák sorát.

Egy a vigasztaló. Annak a Kegyelemnek világában nincs gyógyíthatatlan eset.

Mi hát a gyógyulás útja?

III. a, Mi a különbség a test és lélek megbetegedése között? Mikor a tested betegszik meg, tudatod az orvossal, s hívod az orvost. Mikor a lelked szorul gyógyulásra, nem szükség tudatnod az Orvost, Ő előbb tudta nálad a betegségedet. S nem szükség hívnod: már jön. Ott van. Összetört lélekkel, mindenről lemondva feküdtem: minek tovább? S megállt ágyam fölött - tudta a betegségemet? - nézett halvány arcomra - híttam? - nem híttam - s tisztán hallottam a hangját: *Az én eledelem az, hogy Annak akaratját cselekedjem, Aki elküldött engem.* A testem talán nem, de a lelkem akkor meggyógyult. Ha minden csüggedése és mélysége előtt az életünknek hallanánk az igét: cselekedd az Úr akaratát - a többit bízd Istenre, hogy kihozna bennünket abból a mélységből újra meg újra az a szent Kéz. Nem én. A kegyelem.

Van-e hát valami, amivel én hozzájárulhatok annak a Kegyelemnek a munkájához?

Van.

b, Az egyik a mély *alázatosság*. Miből kell megalázkodnom? Az ostoba gögből. Az életem egyik legmélyebb tapasztalata, hogy a gyarló ember minél mélyebben érzi Istentől eltávolodásának átkát, annál görcsösebben ragaszkodik ahhoz az eltévesztett úthoz: nem - nem eresztelek. A kárhozatnak szinte könnyeiden, maró fájdalomokon keresztül a levegőjét érzed, sötét és boldogtalan minden órád: - nem, - nem eresztelek, te sötét átok. Mard a szívemet! Talán úgy mondhatnám ezt, hogy - a boldogtalanság megátalkodottsága. Van-e visszafelé vezető út? Van: *a mély alázatosság*. De hiszen éppen arról van

szó, hogy nem tudom ezt az átkot eldobni magamtól. Mi az hát, amivel hozzájárulhatok ennek az átoknak gyógyulásához? Hadd mondjam el újra: *a mély alázatosság*. De nem emberek előtt vívód meg ezt a csatát, hanem Isten előtt. Örökre elvesztél, ha a megalázódásnak ezt a csatáját Isten előtt meg nem vívod. De ha egyszer megvítad, az emberek elé úgy állsz már, mint aki nehéz betegségből gyógyult meg, s utólag veszed észre, hogy ezt a csatát se te víttad meg, hanem a Kegyelem a lelkedben.

c, A másik, amivel hozzájárulhatsz a Kegyelem munkájához, az, hogy imádkozol. Mi az imádság? Hálaadás? Bűnvallás? Kérés? Ez is. Hányszor gyógyult az összetörött szívem, amikor bánatomat úgy tudtam Isten elé vinni: *ELŐSZÖR* hálát adok. Mennyi minden szégyen és folt eligazodott az életemben s megtalálta helyét Valakinél, amikor mély őszinteséggel tudtam elmondani: Bűnös vagyok. S mennyi minden kisimult és egyetlen utat talált az életemben, amikor kérni tudtam: Uram, Te végezd el, amit én elvégezni nem tudok. De az imádság még valami ezeket beleértve és ezeken felül: együttlét Istennel úgy, hogy ott más hang nincs, csak az én hangom s az *Ő* hangja. Hangsúlyozom: és az *Ő* hangja. A gyermek nem úgy beszélget Atyjával, hogy Atyjának szava se legyen rá. Az Istennel társalgás nem elvégzett kötelesség, aminek nyoma se marad tovább a lelkemben. Isten felel. S ad ilyen feleleteket: békességet adtam, levettem a keresztet, tovább hordod a keresztet, erőt adok, megbízlak, küldelek, utat mutatok. S akármi a felelet, a felelet mélyén mindig ugyanaz a hang: veled vagyok. S ha egész lelkemmel voltam Isten előtt, újra csak csodálatos tapasztalaton mentem keresztül: még imádságom tárgyát is egy felülről kapott lélek irányította. Semmi magamtól. Minden a kegyelem. S az a kegyelem elvégzi, amit én elvégezni nem tudok. *Látod cselekedni az Atyát*. Meggyógyul a lelked.

Testvér, - gyógyuljon meg a lelked!

ISTEN KÖZELSÉGE OLY IGEN JÓ NÉKEM

(1946. szept.1.)

Lectio: LXXIII. zsolt. 1-9.,16-28.

Textus: LXXIII. zsolt. 28.

Olyan ez a zsoltár, amit felolvastam előttetek, mintha ma sírnánk el. Miért szenved, aki tisztán akarja megőrizni szívét? Miért tűri Isten a gonosz felfuvalkodottságát?

Megragadó a kevélyről adott rajz.

S még megragadóbb a könnyeknek Isten közelségét kereső, békességbe olvadása.

Milyen vonásait látta meg a zsoltárfró a gonosznak?

Kevély. Gondolataink középpontja és mértéke - ő maga. Sohase méri magát egyetlen magasabb gondolathoz. Sohase lát meg egyetlen föladatot, amit másokért vállalni kellene. Üres élet, nyomorult élet.

Semmit sem lát túl a kézzelfoghatókon. Rádobja magát arra a hullámra, ami anyagiakban viszi fölfelé. *Jó szerencse*, ahogy a zsoltárfró mondja. Milyen szennyes tud lenni sokszor az az út. Milyen kíméletlen. S hogy be tudja tölteni a lelket, hogy nem marad benne egy parányi hely azoknak, amik egyedül méltók azt a lelket betölteni: a lélek örök javainak.

Az emberekkel nem ostromoztatnak. Jönnek a nehéz idők: megússzák. Nincs kereszt-hordozás az életükben. Nem tudják, mi a szenvedések mélyeit vállaló, másokért *letett* élet. Csak a maguk számára *megtartott* életről tudnak. Milyen nyomorult, milyen semmi élet ez Krisztus keresztje alatt: az élet egyetlen forrása mellett.

Gúnyolódnak és gonoszságot szólnak. Hallottad-e már ezt a *gúnyolódó* és *gonosz* beszédet? Soha egyetlen gondolatsort mélyen magukba nézve végig nem gondoltak, de csúfolódó szavaikkal ott vágnak mindenkin, akinek útja más, akik tudják az emberi élet tökéletes ürességét és semmiségét önmagában, s keresnek valamit, ami többé tesz, ami tartalmat és célt ad az életnek. Vigyorognak saját bűneiken. Emberi lelkeket fertőznek, s boldogok, ha a Sátán ereje nő idealant.

Az égre tátogatják szájokat. Isten neve nem szent előttük. Sárba keverik. Szemeik csak a földön járnak alant. A magasságot sohse keresik. S mert nem keresik, mert értelmük a sár, hogyan számolnának Azzal, Akit csak úgy hallhatnának meg, ha fölfelé tudnának figyelni?

S mi a vége mindennek? Megmaradhat-e az, ami mindenre épít, csak arra nem, ami örök? "Bizony, síkos földön helyezted el őket." S jön idő, amikor a *síkos* út is elmarad. Minden út elmarad, ami földi. Mi marad meg annak, aki nem tudja, hogy amikor minden földi út elmarad, egy út még mindig megmarad: ami fölfelé vezet?

Látod-e azt az egyetlen utat, - testvér?

A zsolttáríró gyötrelmek között, mély fájdalommal a szívében jut el addig az egyetlen útig. Mi vár azon az egyetlen úton? - *Az Isten közelsége*. Mit is mond arról az Isten közelségét kereső, megtaláló s benne boldogan ujjongó emberről? Az első lépése, amiről szól, az, hogy -

Már-már meghanyatlottak lábaim; és kis hája, hogy lépteim el nem izamodtak. Igen, - a nehéz kísértés ott van mindannyiunk életében. Ki az, akit soha egy pillanatra meg nem szédített a külső fény, amikor ő maga sötétben vergődik. *A gonoszok szerencséje*, - mikor maga gondokkal tele? *A gúny és gonoszság*, mikor pillanatnyilag legalább a látható siker ott van? *Az égre tátogató ajak*, mikor *az ártatlanságban mosott kéz* olyan nehéz próbákat áll annyiszor s olyan erőtelen magában, ha csak egy percre is elereszti azt a másik Kezet, az Örökkévalót? Igen, - nincs élet nehéz kísértés nélkül. A Sátán, aki a mi drága urunkat sem kímélte, hogy ne állna oda mindannyiunk elé csúf és csillogó ígéreteivel: "Mindezeket neked adom, ha leborulva imádsz engem!?" Segít-e vergődés-idben a csak emberi gondolat? Nem. Egyetlen valami segít, de ez nem gondolat, hanem lépés:

Bemenék az Isten szent helyébe. Mit jelent ez? Azt, hogy vergődve és sírva és imádkozva kerestem az én Istenemmel való közösséget: - szólj, Uram, mert itt szó nincs más többé, csak a Tied. Fáradt vagyok, - ezen a fáradtságon nem segít más, csak a Te erőd. Beszennyeződött a szívem, - gonosz emberi kezek sárral bekenték, nem tisztítja más meg, csak a Te bocsánatot adó szavad. Üres a szívem, - emberek várnak rám, - nem tudok nekik mit adni, - töltsd meg ezt az üres szívet, - adj valamit, hogy adhassak!

S nézd, milyen más az az ember, aki abból az imádságból *fölkel* .

Fölkel biztos tudatával annak, hogy - *én mindenkor veled vagyok*, - veled lehetek. Ha veled lehetek, mindig nyitva áll előttem ennek a megújulásnak forrása. Ez a nagy lelki megkönnyebbülés, amiben a kereszték szárnyakká, az élet értelmévé válnak. Levelet kapok földi embertől, akinek meleg baráti szíven keresztül mintha tisztább világba érkez-ném. Vele vagyok. Kilométerek százai nem választanak el. Milyen felséges együtt lenni az én Istenemmel, Akitől sem idő, sem távolság el nem választ. Lelke érintése nyomán fölemelkedem abból, ami lefelé von, egy tisztább világba.

Nemcsak Veled vagyok, de - *fogod az én jobb kezemet*. Fogod, - mint édesatyja a gyermekét. Itt sötét van, - de ne félj, fiam, fogom a kezedet. Azon a mélységen keresztül magasságba jutsz. Nehéz az út. Ha elereszted kezemet, éles szikla vérzi lábodat, - de ne félj, fiam: fogom a kezedet. - Ó, az a kézfogás! Mennyi félelmet űz! S mennyi erőt ad! Mennyi látást ad!

S nemcsak fogod a kezemet: *Tanácsoddal igazgatsz engem*. Borultál-e már le valaha Isten előtt imádkozva úgy, hogy tisztán hallottad ezt a tanácsoló igazgatást? Próbáld meg! Hányszor volt az úgy annak az életében, akinek gyarló ajaka által Isten szólja most ezt a drága ígét neked, testvér, hogy fáradt voltam, - egy lépés sincs tovább. Leborultam, s az a drága tanácsoló szó nemcsak megmutatta Vele közösségben az erő egyetlen forrását, de el is indította újra életemben. Üres volt a szívem, nem tudok mit adni azoknak, akik várnak tőlem. Leborultam, s maga ez a közelség úgy meg tudta tölteni szívem ürességét hangtalan tanácsadásával, hogy a magam megtelő szívéből csak olvasnom kellett, mi is hát, amivel most tele a szívem. Mondd el ezt azoknak, akik várnak tőled, hogy mivel telt most meg a szíved, s nem adhatsz tisztább és üdítőbb táplálékot Isten közelsége drága ajándékainál azoknak, akik éheznek ezt a drága ajándékot.

Nemcsak igazgatsz tanácsoddal, de *dicsőségbe fogadsz be engem*. Van ennek a dicsőségbe fogadásnak földi és égi oldala. A földi az, hogy: Megbízásokat adsz: - fiam, az én munkámból az én lelkemmel küldelek erre és erre a munkára. S mint mikor a földi édesapa megáll szántóföldje szélén, s nézi szántó fia munkáját, - tudom, hogy Valakinek szemei rajtam vannak, nem a magam munkáját végzem. Végzem napestig. Amíg az éjszaka sötétje le nem száll. Mert "eljő az éjszaka, amikor senki se munkálkodhatik."

Az égi oldala pedig, hogy:

De akkor - az én Atyám nem hagy abban a sötétben sem magamra. Meghallom drága szavát: Jól vagyon, jó és hív szolgám! Kézen fog. Hazavezet. Otthona lesz az otthonom. Dicsőségbe fogad. Milyen szent, milyen egy életet betöltő látomás!

S ha úgy száll le rám az éjszaka, hogy nem tudtam elvégezni a munkát, amire küldetést kaptam? Más volt az Úr akarata. *Elfogyatkozott testem és szívem*. Kiesett a munka eszköze kezemből. Kilobbant a gyertyám, amikor nem is vártam. Ad-e valaki erőt az összeroskadónak? Egy utolsó látomást, ami még mindig az égé? - Ad: - *Szívemnek kősziklája és az én örökségem te vagy, óh Isten, mindörökké*.

Kősziklám van, amin megállok: - a kegyelem. Amit én elvégezni nem tudtam, pótolja ki a Te kegyelmed.

Örökségem van. Senki el nem veheti tőlem. Mi ez az örökség? - A kegyelem. Amiben én eleget tenni nem tudtam, tegyen eleget Krisztusom vére, Aki az én bűnös, annyiszor hűtelen, de újra meg újra hozzá térő, Benne bízó, nyomorult, fél-életemért is áldozat.

Testvér, - odaadnád-e ezt az életet azért a másik, a *síkos földön elhelyezett életért?*

Amikor száz felől kísért ma az a másik, az a *síkos földön elhelyezett élet*, kerestek alatt roskadozva is, a szenvedés és megpróbáltatás mély völgyeiben is tudsz-e szólni egy szó bizonyosságot *szíved kősziklájáról és örökségéről*, s oda tudod-e írni ágyad fölé s szíved táblájára mindennapi vigasztalásul:

De én? Isten közelsége oly igen jó nékem.

Ima:

Örök Isten, Atyánk a Jézus Krisztus által, jövünk Hozzád az élet nyomorúságaiból, sötétségéből, ahol semmi maradandó örömet és békességet nem ad, ahol annyi a seb és fájdalom, s olyan kevés az erőnk azoknak a sebeknek és fájdalomnak elhordozására, hogy ráboruljunk atyai Kezedre, s elrebegjük előtted: Isten közelsége oly igen jó nékem. Ó, hálaival borulunk le Előtted, hogy az élet sötétségéből sohase tudtunk úgy jönni Hozzád, hogy világosságot ne gyújtottál volna előttünk. Nem tudtunk sebeket hozni úgy Eléd, hogy Kezedet rá ne tetted volna s meg ne magyaráztad volna azoknak a sebeknek értelmét. Fáradtan jöttünk Hozzád, - Te új erővel töltöttél meg bennünket. Üres volt a szívünk: megittattál a kegyelem forrásaiból. S ha sokszor nem értettük is, mit miért tettél velünk, kivilágosodott később gondolatod, s az az akarat mindig jó volt számunkra. A fájdalmon, a nehéz próbákon keresztül közelebb vitt Tehozzád. Főlemelt egy tisztább világba, ahol nincs gyógyíthatatlan seb többé.

Jövünk Hozzád most is. Nem tudjuk, mit hoz a holnap. Csak azt, hogy ebben a sötétben is itt vagy, s azt a holnapot szabad a Te szent Kezedbe letennünk. Ó, könyörülj rajtunk s a mi sötétben botorkáló magyar hazánkon és népünkön. Drága arcokat siratunk. Semmit se tudunk értük tenni. Engedd, hogy letehessük a Te drága kezébe. Körülvettek bennünket az emberi gonoszság árjai. Jaj nekünk, ha csak ez az ítélőszék van fölöttünk. Atyánk, légy ott emberi ítélőszékek mögött a Te lelkeddel, ne hagyj bennünket magunkra. Tele van az életünk nehézszenvedésekkel, gondoksúlya alatt roskadozunk. Ó, engedi gondjainkat letenni mind-mind lábaid zsámolyához. Vedd le vállainkról. Segítsd elhordozni. Tele az életünk nehéz kísértésekkel. Bocsásd meg, ha megiszamodnak lábaink. Krisztus vére adjon engesztelést és bocsánatot Teelőtted.

Atyánk, hallgasd meg imádságunkat és adj feleletet kiáltó szavunkra drága igédben. A Jézusért kérünk. Ámen.

A GYERMEK

(1946. szept.8.)

Máté XIX. 13-15.

Ez a nap a gyermekek napja. Imádságunkban és könnyeinkben. Mennek, mint a költöző fecskék-gólyák, egy második nevelő otthon: az iskola felé. Összeszorítja valami a gyermek szívét: miért kell elszakadnom édesanyám, édesapám szívétől? Ó, te könnyezve búcsúzós gyermek, - hát lehet-e onnan elszakadni? Hát kilométerek százai elszakaszthatnak-e? De megsajdul a szülő szíve is: üres a házam, nincs lakója már. Mennyi más kéz dolgozik ezután annak a gyermeknek a lelkén! Sohase lesz többet talán egészen az enyém. Elrabolta az élet. De hát kinek a kezébe teszem is őket? Mit adnak a lelküknek? Adnak-e valamit túl a puszta ismereten, ami örök kincse marad annak a gyermeklelkeknek? Ma annyi jelszó üvölti tele a világot. Mindegyik a maga seregét akarja növelni. Abban a kiáltó hangzavarban elhallatszik-e addig a gyermeklelkekig egy csöndes és halk szó: Jézus Krisztus hangja: Ne tiltsátok el őket! Engedjétek hozzám jóni! Ilyeneké a mennyeknekországa!

Testvér, - ott vagyunk-e most abban a szülői seregben, akik karjukon, ha karjukon nem: imádságukban viszik gyermekeiket Jézushoz: Uram, tedd kezedet a lelkükre! Áldd meg őket!

Mit mond Jézus Krisztus ma nekünk drága szavaival: - Ne tiltsátok el őket! Ilyeneké a mennyeknek országa.

I. Az első, ami benne van ezekben a szavakban, az, hogy a gyermeklelek s a mennyek országa egymás számára van teremve! Ha egymás számára van teremve, Isten valami olyan kincset tett le vele, szülő, nevelő, a kezedbe, amiért az örökkévalóság előtt vagy felelős. Mindennapi imádságod tárgya kell, hogy legyen, mert nem tudod magadban Isten Lelke segítségére nélkül vezetni azt a gyermeklelket az örökkévalóság útján: Uram, segíts, Uram, végezd el, amit én nem tudok. Mindennapos imádságod tárgya kell, hogy legyen a magad életének ezer botlása: Uram, bocsásd meg az életem ezer gyöngeségét és botlását, amivel botránkoztattam gyermekem lelkét az örökkévalóság felé vezető úton. Adj erőt, én Uram Jézus, hogy magamról teljesen Tefeléd tudjam fordítani gyermekem tekintetét. S mindennapos imádságod tárgyának kell lenni, hogy az élet ezer roskasztó gondja, vagy talán gyönyörúségei között el ne engedje Isten süppedni lelkedet ennek a világnak posványába. Jaj, hányszor jössz haza úgy, hogy tele vagy fáradtsággal, kedvetlenséggel, megtöltöd a lelkedet csak ezzel a világgal, ki se látszol belőle, s élsz a gyermeked mellett úgy, hogy semmit sem adtál a lelkének. Uram, ne engedd, hogy belesüllyedjek ebbe a világba, - Te töltsd meg a lelkemet, hogy tudjak miből adni annak, akit a gondjaimra bízta. S hány szülő van úgy, hogy csak a külsőt látja gyermekén, azért a külsőért minden áldozatot meghozna, de nem látja meg gyermekében az örökkévalóságra elhívott lelket, akiről Jézus Krisztus azt mondta: Ilyeneké a mennyeknek országa. Tudsz-e imádkozni a gyermeked lelkéért?

Testvéreim, - Magyarországot ma olyan végzetesen összetörték, amihez fogható alig volt 1000 éves történelmünkben. Sorsunk emberileg teljesen meg van pecsételve. Egyedül vagyunk. A béketárgyaló asztal mellett a nemzetek tanácsában 21 nemzet közül

egyetlen se támadt, aki ügyünket magáévá tette volna. Istenünk olyan ítélete van rajtunk, ami alatt össze kell roskadnunk, s nincs egyetlen emberi út, ami a mélységből ki-vezetne. Egyetlen út van: ami fölfelé vezet: meglátni Isten ítéletét, alázatosan elfogadni, bűnbánattal sírni, de olyan bűnbánattal, ami nem pillanatnyi érzékenyülés, hanem bűneink elvetése s egyetlen út: amit Krisztusban adott nekünk az élő Isten. Ha ezt az egyetlen utat meg tudnánk találni, megnyertük azt az életet, amit nem lehet eltiporni. Minden más út halálba vezeti ezt a nemzetet. Nem itt volna-e a pillanat mély bánattal állni meg minden bűn mellett, amit családi életünkben is elkövettünk? Isten drága kincsét a gyermekben nem fogadtuk el. Temetővé tettük száz és százezer magyar család s vele a nemzet jövődjét. S ha elfogadtuk, magyar családok száz és százezei mindent láttak gyermekükben, csak a lelket nem, minden kezet engedtek dolgozni gyermekük lelkén, csak Krisztusét nem, s szavaik, cselekedeteik és egész életük egyetlen tiltakozás volt az ellen, hogy Krisztus beléphessen abba a családba. Van-e biztosabb út a nemzethalál felé? Megállsz-e ma az előtt a nagy, nyitott sír előtt, amibe egy nemzetet akar ma eltemetni a világ, mély megdöbbenéssel: Uram, bocsásd meg, ha ezt a nemzetet az én bűneim is közelebb vitték ehhez a nagy sírhoz. Mutasd meg az élet egyetlen útját.

Látod, amikor imádkozva viszed gyermekedet Isten elé, az első szava is az Istennek hozzád: sírd ki magadat. De úgy sírd ki, olyan bűnbánattal, hogy meghalld Krisztusod szavát: Boldogok, akik sírnak. Akik sírásukon keresztül Isten kezébe tudták letenni életüket: Uram, rendelkez fölötte: - a Tied.

II. A másik, ami benne van Krisztus szavaiban: Ilyeneké a mennyeknek országa - az, hogy irányítsd tekintetedet a Krisztus keresztje felé, s ha ott megláttad, hogy egyetlen élet van: a letett élet, a másokért odaadott élet, s nincs nyomorultabb élet a mindenáron megtartani akart életnél, - szülő és nevelő, - add oda az életedet maradék nélkül ennek az égi kincsnek: a gyermeknek. Tanuld meg Krisztussal a szívemben látni, szeretni, érte életet letenni. Akkor is, ha látszólag hiába lobog el életed gyertyája érte. Légy kitartó, s állj meg Krisztusod mellett ebben a szeretetben. Milyen csodáit tudja Isten adni ennek a Krisztus keresztje alatt álló szeretetnek. Volt egyszer egy nevelő, akinek gondjaira sok gyermeket bízta. S a gyermekek között volt egy, akin nem fogott se gond, se szigorúság, se szeretet. Már a gyermek eltávolításán gondolkoztak tanárai. s egyszer ez a nevelőtanár járta végig éjjel a gyermekek ágyait, leesett takarókat igazgatott, s eljutott a rossz gyermek ágyához. Nézi-nézi alvó arcát, s amint nézi, egy hang azt mondja a szívében: csókold meg ezt a rossz gyermeket. S lehajolt hozzá, homlokon csókolta. A gyermek föl-ébredt, meglátta tanára meleg tekintetét arca fölött, átölelte nevelője nyakát, sírva fakadt, s ez a pillanat fordulatot jelentett életében: a gonosz és rest gyermekből az intézet egyik legkiválóbb növendéke lett.

Hányszor vagyunk úgy az életben, hogy azoktól, akiknek oda próbáltuk adni szívünk legtisztább szeretetét, csak töviseket kaptunk viszonzásul. Hogy tud fájni az a tövis. Hogy el tud mérgesedni sokszor egy életre az a seb. Emberi lelkeket tud elszakítani egymástól, akiknek sohase lett volna szabad elszakadni egymástól. S minden azon fordul meg, hogy a fájdalom és csalódás pillanataiban nem tudtunk megmaradni Krisztus keresztje alatt: a te életed nem a tiéd, hanem éppen azé a méltatlannak hitt gyermeké, emberi léleké. Krisztuson keresztül add az életedet, állj meg az egyetlen szeretetben: van gyógyulása annak a sebnek.

Nem szülő az s nem nevelő, akinek az élete tele nincs ilyen Krisztus keresztje alatt meggyógyult sebekkel. Ezek a gyógyult sebek az élet legtisztább örömei.

III. S még egy valamit mond Krisztus áldott szava: Ne tiltsátok el őket - Ilyeneké a mennyeknek országa. Kiket ne tiltsátok el? Csak a gyermekeket? Nem. A gyermekeiket karjukon vivő szülőkről is szólt Jézus. Együtt - gyermekek és szülők - a Krisztus felé vezető úton. Tehát: a család. Család, amely együtt megy Krisztushoz, s család, amelyen ott Krisztus jelenléte áldása.

Hány családot láttam. Földült családot. Mi volt az egyetlen oka? Minden és mindenki ott volt az életében, csak Krisztus nem. Hány családot láttam, ahol viharok tomboltak, gyűlölet lángjai égtek azon az oltáron, ahol csak a legtisztább szeretet lángjainak lett volna szabad égni. Mi volt az oka? Nem tudták meghallani azt a csendes szót, Krisztus szavát: Én is itt vagyok. Láttam mogorva arcokat, amiken sohse mosolygott a tiszta öröm fénye. Miért? Mert valaki hiányzott ott a szívekből: Jézus. Láttam apákat-anyákat, akik soha abból a magasabb lélekből gyermeküknek nem adtak, s láttam kegyetlen fiúkat, akiknek nyüggé vált ez a semmi örökkévalót nem adó szülői szeretet. Mi volt az oka? Sohase adtak a szívükben egy parányi helyet Jézusnak. Láttam családokat, ahol a vagyon - a vagyon volt a minden, az egyetlen gyermek nem tudta megtanulni ebben a lelki levegőben az önfeláldozás, a másokért letett élet útját, s ostorává lett ennek a fagyos, üres szülői szeretetnek, s ha Isten ezt az egyet is elvette, temetőkert lett az élet. Miért kellett ennek így lenni? Mert Krisztus hiába kopogott azokon a szíveken: az én utam is van: lássátok meg!

S láttam családokat, ahol egy gonosz világ a megélhetés utolsó botját is kivette a kezéből, s mosolyogva tudták elmondani: nem aggódunk: Istennek gondja van ránk. Ahol az utolsó földi reménység is semmivé vált, s mosolygott a család: most lettünk igazán gazdagokká, mert nem maradt egyéb, mint egészen Istenre hagyatkozás. Van-e ennél nagyobb gazdagság? Láttam családokat, ahol tudtak reménytelen világban is élő reménységgel dolgozni, békételen világban is békességgel járni, egy nemzet összetörésének vak éjszakájában is csillagokként világítani.

A csillag nem panaszoja föl, hogy miért van éjszaka. Egyszerűen végzi kötelességét abban a vak éjszakában. S mi volt mindennek a magyarázata? Az, hogy Jézus ott élt azokban a szívekben s azokban a családokban. Drága ígésén s az imádság erőt és látásokat adó percein kersztül élő összeköttetésben voltak vele.

Ó, ha ilyen csillagokkal lehetne ma teleszórni ezt a boldogtalan, ezt a reménytelen magyar éjszakát!

Szülő és gyermek, kákicsi szent gyülekezet családjai, hívlak benneteket a Krisztussal való életközösségre. Nem is én, hanem Ó maga. Meghalljátok-e a hívását? Halljátok meg egyszer már úgy, hogy új emberként hagyjátok el az imádság házáat!

Ima:

Hálaadással és mély alázatossággal keresünk Téged, örök Isten, Atyánk a Jézus által. Hálaadással. Nálad nélkül egy pillanatig sem élhetnénk. Ami áldás és kegyelem van az életünkben, mind Tetőled vettük: a mindennapi kenyeret, testünk erejét, bűneink bocsánatát és lelkünk annyi drága kincsét a Jézus Krisztusban, amik nélkül üres és sivár és semmi az élet, de amikkel reménytelen világban is járunk élő reménységgel, békételen világban is békességet sugároz az arcunk, s amikor minden sötétségbe borul előttünk, mi még mindig látunk nagy világosságot Abban, Akit adtál nekünk, a Jézus Krisztusban s az Őbenne való életben.

S keresünk mély alázatossággal. Tudjuk, hogy minderre az áldásra méltatlanok vagyunk. Ó, milyen nagy a sötétség, ami ma körülvesz bennünket. Vétkeztünk. Ítélet alatt állunk. Letértünk utadról. Hányszor kiáltottuk mi is prófétáidnak: Ne prófétáljatok, beszéljetek kedvünkre valókat. Megutáltuk és elhagytuk igédet s a Veled való tiszta és szent közösséget. Futottunk ennek a világnak bálványai után. S most olyanok vagyunk, mint a meghasadt és leomló fal. Mint az összetörött cserép. Megépül-e még valaha az a leomló fal? Lesz-e az összetörött cserépből valaha ép cserép? Könyörülj bűneinken. Bocsásd meg azokat. Nyisd ki füleinket áldott szavad meghallására. Ó, mondd el, hogy Te nem akarod a bűnös ember halálát, hanem hogy megtérjen és éljen. Ó, térítsd vissza a Te összetörött népedet a Te utadra, hogy megtérjen és éljen. Ó, könyörülj, könyörülj rajtunk!

Ezen a csöndes órán is Téged keresünk. Csöndességben és reménységben várunk. Legyen a Te szavad nekünk élet és reménység - a mi Urunk, a Jézus Krisztus által. Ámen.

A SAMÁRIAI ASSZONY

(1946. szept. 15)

Ján. ev. IV. 1-18.

"Mindaz, aki ebből a vízből iszik, ismét megszomjúhozik. Valaki pedig abból a vízből iszik, amelyet én adok néki, soha örökké meg nem szomjúhozik; hanem az a víz, amelyet én adok néki, örök életre buzgó víznek kútfeje lesz őbenne."

Soha tisztábban és világosabban nem állította elénk Jézus a két utat, amely előttünk áll. Az egyik út végén gyötörő szomjúság, a másiken kielégülés. Az egyik út vége halál, a másiké élet.

I. Sokszor elgondolkozom: hát ez a szegény samáriai asszony miben keresett kielégülést? Gondolkozott-e valaha az élet döntő kérdéseiről? Hiszen, ami kérdést feltesz Jézus előtt, abban is csak a külsőség előtte a fontos: Jeruzsálemben kell-e imádni Istent, vagy a Garizim hegyén? Örök példája annak a keresztyénnek, aki részt vesz egyháza külső szertartásaiban, de rajta keresztül soha nem hallja meg, hogy az élő Istennek is volt üzenete éppen az ő lelke számára. A templom küszöbén túl nincs közössége Azzal, Aki nélkül nincs élet. Élte ez az asszony is a maga gondolkodás nélküli világát, mint a fű a mezőn. Talán nem is fű, hanem elkényeztetett virág, ami után kapnak az emberek: őt férjed volt, a mostani nem férjed. S azt hitte, hogy ez mindig így lesz. Belevakult a maga imádatába. Amíg végre semmit se látott Isten világából: vakon dobta oda magát valakinek, akire azt mondta az Úr: a mostani nem férjed. Óh, mennyien vannak, akik ugyanezzel a vaksággal, csak földi csillogó vizeket látva rohannak valami után, ami nem megoldás, nem kielégülés, nem élet, ami felé nem érdemes futni, ami átok magunknak s átok a világnak. Szegény samáriai nő, - gondoltál-e arra, hogy ez a virág, ami után ma még kapnak, holnap kóró lesz, s magadra hagyva, őszi ködben, amikor az elmúlás és ítélet szele rád fuvall, dideregve, kielégítetlen lélekkel, a lelkiismeret ébredező fájdalomaival kell megállnod Isten előtt? Egy tiszta arc, amilyenek Isten akarta, amilyen lehetett volna, - a te arcod - nem jelenik-e meg sokszor sírva előtted gyötör, magános éjszakákon: mivé lehettem volna, s mivé lettem? Messziről valahonnan, vagy talán egész közletről a lelked mélyén - nem hallasz-e néha egy hívogató hangot? Az ifjúság eltűnik, s lefoszlik rólad mindaz, amivel leplezni próbáltad magad és mások előtt, hogy nem találtál meg valamit, amit kerestél, - mi lesz veled, ha leplezetlenül, gyötörő kínok között állsz meg Az előtt, Aki hívott vissza, s elmulasztottad a megtérés és kegyelem idejét? Mit értettél meg Jézusod szavából annál a kútnál? Az ítéletnek azon a nagy napján, ami jön, mindannyiunk életében eljön egyszer, megvédenek-e azok, akik durva és szennyes kézzel kaptak utánad, s taposták sárba lelked virágait? Ki tudja, nem holnap jön-e már ez az ítélet? Miért iszol olyan vizekből, amik már itt e földön kiapadnak, s amikor a legegésőbb szomjúság gyötör, nincsenek sehol?

II. Ítélet - megtérés - kegyelem - víz, ami kiapad s futnak utána - s víz, soha ki nem apadó, amit meg se látunk, csak akkor látjuk meg, amikor késő, minden késő, - szegény magyar nép, nem ezek-e a te életed legnagyobb kérdései is ma? Mennyi gyötrelmes órát jelent ez azok életében, akik próbálják fogni kezedet s fölfelé irányítani tekintetedet? Mondd meg, miért van az úgy, hogy akik előtt drága a lelked, az életed, a jövőd, akik

tisztán látják, melyik útnak mi a következménye, s mi az az út, amin jársz, - miért van az úgy, hogy pusztában elhangzó kiáltás a szavuk, de odafordítod lelkedet minden durva, lelkedet beszennyező kéznek és sárba taposó lábnek?

Soha mélyebb és tisztább szeretettel nem híttunk az ige forrásaihoz, mint ezekben a sötét esztendőkből. S üres a templomunk. Hiszed te azt, hogy amint odakinti prófétáid mondják, ha templomod köveiből istállót rakhatnál, az életed minden kérdése megoldást nyerne? Mert kétségtelenül az után kapsz, amit egyszer már egyik napról a másikra kivettek a kezedből, amit Isten bármelyik órában kivehet a kezedből, s elhagytad azt, amit soha ki nem vehetnek a kezedből. Komolyan hiszed te azt, te boldogtalan magyar nép, hogy a csak kézzel foghatók világában dől el az életed, s túl azon nincs semmi? Csak az a hitvány, poshadt víz van, amit ez a világ kínál, s túl azon nincs semmi. Én tudok emberről, akinek mind a két lábát levágták ebben a háborúban, s két nyomorult múlábbal és mankóval csillog a szeme: Most találtam meg az életet. Tudok embereket, akik szinte az éhenhalás szélén megálltak Krisztus keresztye alatt, s meglátták, mi a különbség a mindenáron megtartott élet s a Krisztus keresztye alatt letett élet között, s mennek és osztják szét szinte az életüket a gyertya utolsó lobbanásáig, hogy ezt a boldogtalan magyar népet fölrázzák, s az élet egyetlen útjára vezessék. Hát csak ez a nyomorult posvány van, testvéreim - s nem volna tisztább és örökkévaló forrás, ami vár bennünket? Tudok emberekről, akik tiszta és mély látással, kínok között, hihetetlen sebeket hordozva látják azt az emberileg szólva kilátástalan sötétséget, ami jövőként ráborul erre az ítélet alatt álló, összetört magyar nemzetre, de két kézzel markolják meg azt a sebet - ne fájj! - s mennek, és Krisztus lelkével a lelkükben próbálnak egy sugarat küldeni ebbe a vak éjszakába. A csillag annál erősebb fénnel ragyog, minél nagyobb a sötétség. Nem panaszkodik, hogy miért van sötét. Hanem egyszerűen végzi kötelességét abban a vaksötétben. Hát csak a posványvíz volna, testvéreim? Lehet, hogy holnap az egész lelkeddel azok felé fordulsz, akiknek szemében botránykó az Isten szent temploma, s lesz az Úr házából rablók barlangja, s az Úr szolgálóinak testeik szanaszét hevernek, de tudd meg mindazonáltal, te boldogtalan magyar nép, hogy ítélet alatt állsz, s azt a Kezet el nem kerülheted. Tudd meg, hogy az Isten ígéje, amit mi kiáltottunk, nem a mi szavunk volt, hanem az örökkévaló Isten szava. S tudd meg, hogy mi elmegyünk, - az emlékünket is fújja el a szél, de az Isten szava és ítélete megmarad, s aki erre az örök kősziklára esik, szétzúzatik. Hiszed-e te azt, hogy amiből most szürcsölsz, ez a posványvíz kielégíti a lelkedet?

III. Látod, az a másik víz nem terül el szélesen, nem csillog messze, csak azok látják meg, akik nem a világ széles országútján járnak, akik le tudnak térni magános ösvényre, el tudnak csöndesedni, s egyedül tudnak megállni az életük samáriai kútja mellett Jézussal. S azok hallanak ilyen szavakat:

a, Ahol bűnbánat nincs, nincs megtérés, ahol megtérés nincs, nincs új élet, ahol nincs új élet, egy valami vár csupán: a halál. A nemzethalál, aminek réme itt kísért, s aminek be nem következéséért minden becsületes szív naponkénti könyörgése száll Istenhez: Uram, adj kegyelmi időt. Mint ahogy a vincellér könyörgött a gazdának a terméketlen fügefáért: Csak egy évet hagyj még, Uram, amíg megkapálom és megtrágyázom. Tudod-e, mi a bűnbánat? Nem futó hangulat, nem az elérékenyülés pillanata, hanem bűneink elvetése, könyörgés új életért, s Aki azt az új életet egyedül tudja megadni, drága szent Kezének többé el nem eresztése: Vezess, - olyan gyöngye, olyan senki vagyok magamban.

b, Tudod, mit jelent ez az örök forrás? Jelenti azt, hogy amikor egy nemzet életében minden összeomlott, s nincs egyetlen földi kivezető út többé, egy út még mindig van:

ami fölfelé vezet. Földi várak összeomolhatnak: a lélek várai még mindig várnak. Azt a várat nem lehet ledönteni. Nekünk emberi gondolat szerint egyetlen utunk sincs többé. Megmérettünk, - hűjával találtattunk. De ha ez a magyar nép most a lelkén keresztül meg tudna újulni, ha elfogadná Isten kegyelmes kezéből azt az egyetlen megmaradt utat, ha magyar családok olyan száz- és százazrei tudnának kialakulni, ahol Isten igéje ugyanaz a léleknek, ami a kenyér a testnek, s az a sok-sok magyar család nem kérdené, hogy miért van vaksötét, hanem, mint az Isten csillagai, végeznék kötelességüket és világolnának, ezen a belső megújuláson keresztül olyan erők indulnának el ennek a nemzetnek életében, amik 1000 éves történelmünk legragyogóbb korszaka felé vezetnének bennünket. A bűn, mint a korhadás a fában, nemzeteket döntött ki és ölt meg. Annak az égi forrásvíznek a nyomán mindig élet fakadt. S nem azért engedte-e meg Isten, hogy bűneink következményeképpen itt fetrengjünk most ebben a nagy mélységben, hogy egy nagy lelki megújuláson keresztül meglássuk, hova tudna emelni az Istenben való élet s az Isten kegyelmes keze bennünket?

c, Jelent ez a forrásvíz a múltra nézve bocsánatot, a jövőre nézve bizalmat. Ha ott sírtad el bűnbánatodat Isten előtt, s az a kegyelmes Kéz megbocsátott: a tegnap nincs többé. Újemberré lettél. Isten szeretete a keresztfán meghalt Krisztusban nagyobb, mint a te bűnöd. Ha egyszer az előtt a Kereszt előtt meg tudnál állani, s megértenéd és meglátnád, mi az az ott teéretted letett élet! Az én vérem sokakért kiontatik bűnöknek bocsánatára. Isten nem akarja a bűnös ember halálát, hanem hogy megtérjen és éljen. Érezd meg, mi az, amikor a múlt nem fáj többé: Krisztus eltörölte, s a jövő, az új ember tele van bizalommal. Az a víz, amit itt kapsz, nem posvány vize, hanem élet vize. Külső körülményeid lehetnek még sokáig változatlanok, de ott belül a lelkedben történik valami, aminek békessége kívül az arcodra, amivel ezer fájdalom és seb között is úgy tudod kezdeni imádságodat: Először hálát adok, s amivel nem az a fontos többé, hogy kívülről mi történik, hanem az, hogy belül mi van, - belül Ki van, akivel meg tudom beszélni azt is, ami kívül van, azt is, ami belül van: Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus.

d, Jelenti ez a forrásvíz azt, hogy értelme lesz az életednek. Mi az élet értelme? Az, hogy ne félredobva, külön magának heverjen az életedem téglája, hanem odaadva az örökkévaló Isten kezébe. Uram, építsd bele a Te épületedbe. Az élet nem azért van, hogy nyomorult, szűk ketrecben a magunk nyomorult, önző életkörei számára tengjünk végig, hanem azért, hogy láss messzebbre túl magadon, lásd meg Isten gondolatán keresztül magadat és hivatásodat. Mi ez a gondolat? Mi ez az épület? Ül le Krisztusod lábaihoz, s minden szavában megtalálsz. Talán úgy tudnám egy mondattal összefoglalni: az Ő Lelkét építeni bele ebbe a világba, mint egyetlen hajtóerőt. Ma pokol a föld, testvéreim, de akkor az ég szállna le a földre.

e, S jelenti ez a forrásvíz azt, hogy ez a látomás túlérne a föld határain. Isten nem a mulandóság számára épít, hanem az örökkévalóság számára. Az a szeretet, ami több a te bűnödnél, több a halálnál is. Krisztus karjaiban lenni annyi, mint a mennyországban lenni. Mert a mennyország kapuján átlépni is annyi, mint Krisztussal lenni. Az Ő karjai között találkozik föld és ég.

Testvér, - ezt a forrást hagynád te el azért a nyomorult posványvízért? Gyere vissza könnyek között, s igyál az élet vizéből!

Ima:

Egy csöndes órára megállunk Előtted, örök Isten, Atyánk a Jézus Krisztus által, hogy lehajoljunk az örökélet forrásához, s megittasd belőle fáradt gyermekeidet. Olyan nehéz az élet ma odakünn. Ha Te nem segítesz, Atyánk, nincs, aki segítene hordozni terheinket. Úttalan utakon járunk. Ha Te nem mutatsz utat, nincs egyetlen út többé számunkra. Meghidegült a szeretet a földön, meghidegültek, gyűlölettel teltek meg a szívek. Ha Te nem adsz abból az egyetlen, abból a soha el nem fogyó, a Kereszt vérével megöntözött szeretetből, nincs az életünknek egyetlen célja és értelme többé. Ítéleted alatt állunk - méltán -, jaj nekünk, ha a kegyelemért kiáltván nem könyörülsz. Az egész élet sötét értelmetlenség nélkülöd: egy parányi sugárért jöttünk.

Óh, mondd el, hogy bűnösen is, de gyermekeid vagyunk. Hogy ahol nincs út többé, egy még mindig van: ami fölfelé vezet. Hogy minden szeretet elfogyhat és megfagyhat, a Golgota keresztje áll ma is és hívogat. Hogy ahol Te nyújtod Kezedet a süllyedező felé, kősziklára találunk lábaink. Hogy nincs kereszt, amit Tereád föltekintve el ne tudnánk hordozni. Veled énekszó támad ajakunkon, a kereszt hordozása az élet értelmévé változik. A legnagyobb szolgálattá. Szent földadattá. Sebek gyógyulásává. Csillagfényé vak éjszakában. Életté és megújulássá reménytelen, összetört világban. Óh, tedd Kezeidet ezekre a keresztekre, hogy hittel, békességgel, a megújulás látomásaival tudjuk hordozni.

Áldj meg ezen a csöndes órán bennünket lelkünk kinyíltásával, igéd befogadásával és Lelked megújító erejével. A Jézusért. Ámen.

A BIBLIA

(1946. szept. 29.)

Máté XXIV.35: Az ég és a föld elmúlnak, de az én beszédeim semmiképpen el nem múlnak.

Ma - a Biblia vasárnapján - szeretnék előttetek a Bibliáról beszélni.

A vaknak mit sem mond. A látó előtt világok tárulnak föl lapjairól.

Elmégy mellette? Semmit se látsz rajta. Próbálj mélyre ásni benne: kincses bánya.

És kenyér. Több mint 800 népé. Ízétől társadalmak és világok belső élete újult meg.

Elhagyhatod, megtagadhatod: az az élet, amibe lökted magadat nélküle, mond ítéletet fölötted. Minden élet és közösség örök fundamentuma.

Szikla, amire építhetsz. S szikla, ami összezúz.

Nem lehet eltemetni. Valahányszor sötétbe rejtették, föld alól is kicsapott a lángja.

Hol és kik dugták sötétbe?

I. Ne gondold, hogy a felvilágosultak kezéből esik ki a Biblia. Se azt, hogy az emberi fejlődés menete küszöböli ki. Eppen most olvastam, hogy a világ legmagasabbra fejlődött államában 1943-ban az Amerikai Bibliatársulat 8 200 000 Bibliát, testamentumot és evangéliumot adott el. A hihetetlen technikai fejlődés birodalmában, ahol egy-egy gyártelep körül néhány év alatt új város támad, - micsoda lelki éhség! Hát nem elégtette ki ezt az éhséget a gép? Nem. Az a gép fölörpülhet hihetetlen magasságba, de aki benne ül, Isten lelke nélkül nem több, mint magasra fejlődött állat. S egyszer megszólal az ember abban a gépben: adjatok valamit a lelkemnek! S ezt a valamit, ennek az éhségnek kielégülését sohase adja a gép. Sohsem fejt meg sem a világegyetem, sem az emberi élet értelmét. (Titkok végtelene mindenütt, ha magamban kutatom, Isten keze vezetése nélkül. Az egész természettudományos világgépünk nem sokkal több, mint feltevések láncolata: fölteszem - tehát hiszem - hogy ez és így lehet.) Annyira nem, hogy a tudomány legkiválóbbjai a bölcséleti gondolkozás végén eljutottak ma egy nagy kételkedéshez: kétséges, hogy az emberi gondolkozás törvényei egyáltalán megfelelő út-e az igazság megtalálására. Maga az emberi ész döntötte le az emberi ész bálványát. Már most van, aki csüggedten ereszti le kezét: mit keressem azt, amit úgyse tudok megmarkolni? S van, aki abban a sötétben próbál megkeresni egy örökkévaló Kezet: Uram, hiszek Benned: Te vagy a végső Ok, s Te vagy az egyetlen világosság. Megtalálok közöttük a tudomány legnagyobb alakjait. A zongora halott anyagnál semmivel se több mindaddig, amíg lélek nem ül mellé, s lelket nem önt a halott hangszerbe. Próbáld meg ezt az örök Lelket megkeresni, s mint egy felséges templom, úgy bontakozik ki előtted a végtelen. Megtelik az éjszaka hangokkal. Az Örökkévaló szavával. Egy-egy töredezett foszlány eljut hozzád is. Élet támad a lelkedben hangja nyomán. Ez a drága hang van a Bibliában is. Isten keze nyúl le rajta keresztül az életem legnagyobb mélységeibe, hogy megtöltse valamivel, ami több, mint a föld. Nem az a célja, hogy ismeretet adjon, hanem célokat, küldetést és erőt az életemnek. S szól minden korok minden emberének. A fájdalom évezredekkel ezelőtt

éppen úgy jajgatott, mint ma. Éppen úgy keresett egy magasabb Orvost, mint ma. S ennek az éhező és jajgató és kereső léleknek, ahogy évezredekkel ezelőtt semmit nem adott az építkezések csodája, éppen úgy nem ad semmit ma a technika semmiféle csodája. Korok és emberek és gondolatok és alkotások letűnnek. Egy valami marad meg. Az, ami minden kornak és minden embernek szól: az Örökkévaló szava. - "Az ég és a föld elmúlnak, de az én beszédeim semmiképpen el nem múlnak."

b, Nem a *tudás*, hanem a *bűn* választja el az embert Istentől. Nem tapasztaltad soha még, testvérem, hogy amikor bűnt melengettél a szívedben, nem tudtál imádkozni? S ha engedted azt a bűnt megöröködni a lelkedben, vitt mindig messzebb-messzebb Isten látásától. Amíg végre tudni se akartál Istentől. S mennyi hazug kifogást, s ha úgy tetszik tudományos mázat tud magára öltetni az ilyen ember csak azért, mert fut az Istentől, látni se akarja. Pedig azt az üszkös sebet soha senki más meggyógyítani nem fogja, mint éppen Az, Akiről hallani se akar. - S ami áll az egyesre, áll a társadalmakra is. Ahol nincs bűnmeglátás, ahol az *én*, mindig csak *én* válik az emberélet középpontjává, ahol nincsenek többé fölülről adott és elfogadott látomások, - rothadó, pusztuló társadalmak és világok kezében nincs többé otthon a Biblia. De amikor annak az útnak végén eljut a nagy örvényig, - nem oda jutottunk-e ma? - meglátja, hogy két út van csak. Az egyik: menni tovább s elmerülni örökre abban az örvényben. Mégy-e tovább, te boldogialan magyar nép, azon a sötét, ködös úton? Bevégezted nyomorult pályafutásodat. A másik: meglátni, hogy van még egy út: visszafordulni, leborulni Az előtt, Akiről tudni se akartál: bocsáss meg, - vezess vissza a Te utadra. Az ítélet nem egyéb, mint maga az út, amin eddig jártál - következményeivel. S Isten elől nem lehet máshoz menekülni, csak Istenhez. Nem te vagy az első nép, akit Isten kitörölt:: nincs. S nem te vagy az egyetlen nép, akit Isten az utolsó ponton, a megtérésen, a belső embere megújulásán keresztül vissza tudott adni az életnek. Hallod-e ma szavát? - "Az ég és föld elmúlnak, de az én beszédeim semmiképpen el nem múlnak."

II. Mit mond ma a fölolvastott igében ez a *beszéd* nekünk, ma, ítélet alatt álló nyomorult magyaroknak.

a, A fölolvastott ige az idők végéről beszél. Valóban, testvéreim: egy bizonyos szempontból nekünk ma itt az időknek vége. Hogy is mondja csak a mi Urunk az időknek végéről? "Nemzet támad nemzet ellen és ország ország ellen, és lesznek éhségek, dögihalok - nyomorúságra adnak benneteket és megölnék titeket. Sok hamis próféta támad. A szeretet meghidegül. Nagy nyomorúság lesz, amilyen nem volt világ kezdete óta... Az ég és a föld elmúlnak, de az én beszédeim semmiképpen el nem múlnak." Elmúlnak. Sohase vártam. Úgy éltem, mint akinek a véggel sohase kell számolni. Nem tudom, Isten örök végzése mikorra tartotta fönn égnék és földnek ezt a végleges elmúlását. De nekünk itt a vég. Mit jelent ez a vég? Százerek haltak meg legjobbjainkból. Nem tudjuk elhinni. Itt a vég. Holnap én kerülhetek sorra. Ki tudja, - tart-e még a kegyelmi idő számomra? Itt a vég. Családanyák, tiszta lányok tömegei megfertőzött testtel. Családi életek roncsai. Összetörött szívek. Itt a vég. A világ ítélszéke előtt ügyünket meg se hallgatták. Gyűrű bezárul. Holnap még egy lépés: jön egy nép halálos ítélete. Nekünk itt a vég: az idők vége, testvéreim. A régi úton - Istentől távol - csak az örvény és elmúlás. S most nem arról van szó, hogy Isten kegyelmes keze meg tud-e fogni bennünket, mielőtt az örvény összecsap fejünk fölött, hanem arról: te meg tudod-e ragadni azt a kezét: Te vagy minden. Le kell zárulnia örökre annak a korszaknak, amikor önmagadra építettél. Az idők

vége azt jelenti, hogy még egy pillanat van: a megtérés ideje. Tudod-e Isten felé fordítani hát arcodat ebben az utolsó pillanatban?

b, Azt mondja a fölolvastott ige, hogy - "és akkor sír a föld minden nemzetsége." Mit jelent ez nekünk? Jelenti azt, hogy sírd ki magadat, te elmúlásra ítélt nép, sírd ki Isten előtt! Jaj, milyen nehezen tudja ez a konok, kemény magyar szív Isten előtt kisérni magát. Ha egyszer igazán meg tudná érteni, mit jelent: Aki magát megalázza, felmagasztaltatik, s aki magát felmagasztalja, megaláztatik. Hányszor láttam azt a magyar öklöt Isten felé rázva vádolni ott, ahol csak sírni és bűneink és méltatlanságunk tudatában csak megalázkodni lehetett: Miért tetted ezt velem, Isten? Sírd ki magadat, s próbáld könnyek között megfordítani a kérdést: Miért tettem, Uram, én ezt teveled, hogy kénytelen voltál megmutatni ítéletedet bűneim következményeiben? Uram, semmi egyebet nem tettél, mint megmutattad: a bűnnek és nyomorúságnak és átoknak milyen örvényei vártak bennünket ezen az úton - Tetőled távol. Én, a Te bűnös magyar néped, én is rohantam ezen az úton. Az én világom is minden volt, csak a Te világod nem. A magunk bűnei zúgnak el abban a viharban, ami söpör-söpör most bennünket magával. Sohase leszel, te összetörött test, ép test többé e nélkül a sírás nélkül: vétkeztem. Méltán büntesz. Bocsáss meg! Vezess vissza az egyetlen útra.

c, A harmadik, amit mond a fölolvastott ige: "És akkor feltetszik az ember Fiának jele az égen." *A kereszt.* Mit jelent ez a kereszt? Azt, hogy - ha Isten ad még egyáltalán kegyelmi időt - ha ad - nem az én sírásomért, az utolsó idők jeleinek megértéséért adja, semmiért, ami emberi, hanem azért a keresztért s Aki azon a keresztén életét adta a világért. Nyomorult, szemédmobra kihajított, összetörött cserépdarab vagyok csupán. Egy magasabb élet illatát hordhatta volna az az edény. Nem. Szennyel töltötte meg magát. Isten azt a cserépet most összetörte, elhajította. Soha magától és magában edény nem lesz többé. Krisztus keresztje azt jelenti, hogy még egy utolsó reménység mindig van. Aki ott vérét ontotta - bűnöknek bocsánatára: nem megy el úgy az összetörött cserép mellett, hogy meg ne lássa, föl ne vegye, vérével meg ne mosogassa, s Ó, az egyetlen és örök Áldozat ne könyörögjön értünk mindannyiunkért: Atyám - az én véremért adj bocsánatot. Bocsánat és új élet nincs "az ember Fiának jele" nélkül. Tudsz-e imádkozni azért a kegyelemért, ami Krisztus keresztjéről sugárzik feléd?

S jelenti "az ember Fiának jele" azt, hogy - ha ad Isten még kegyelmi időt - te boldogtalan magyar nép - ez a kereszt s az ebben fölkinált élet jelenti egyedül megtartásodat. Mi ez az élet? *A letett élet.* Az Úrért, az Úr szolgálatában emberekért, örök ügyekért *letett élet.* Eddig csak *megtartani* akartad ezt az életet. Elvesztetted. Most próbáld *elvesztetni* az Úrért, az Úr szolgálatában emberekért, örök ügyekért, s megtalálod az *életet*. Az egyetlen életet, amit érdemes élni, ami élet. A többi mind halál. Ez élet. Amint a bűnbocsánat és kegyelem egyetlen fundamentuma Krisztus, a mindennapi, gyakorlati élet egyetlen reménysége is Krisztus: Uram, mit akarsz, hogy cselekedjem? Hova küldesz? Mi a parancsod? Mennyi sebet meglátsz Óvele, amit eddig észre se vettél, s gyógyítva magad gyógyulsz először attól a láthatatlan Kéztől. Mennyi föladatot vállalni tudsz, amiktől szabadon akartad élni eddig a magad életét. S amíg vállalod, éppen a magad élete teljesedik ki olyan gazdag és áldott, belső örömet sugárzó léletté, amit eddig elképzelni se tudtál. A magad üzenetét akartad eddig belekiáltani a világba: Ide figyelj, világ, - ez én vagyok! S most nem akarsz továbbadni más hangot, csak azt az egyet, a fölülről valót, Krisztusod drága alakja mögött eltűnő teljesen a világ elől, de éppen ezzel az eltűnéssel Isten olyan magaslatra állít, amiről alátekintve nyomorult bogárdongásnál

nem több a világ minden feléd kiáltó szava és hívása. Ez a világ elmúlik a számodra, de százszoros erővel hallok azt a soha el nem múlt.

Meglátod-e s meghallod-e a kiáltó üzenetet:

"Az ég és a föld elmúlnak, de az én beszédeim semmiképpen el nem múlnak."

Mi tartotta fön Pál apostolt a mérhetetlen szenvedések között, amiket felsorol előttünk a szentleckében? Mert úgy vélem, hogy az Isten minket, az apostolokat, utolsóul állított, mintegy halálra szántakat. Mi bolondok a Krisztusért. Mi erőtelenek. Éhezünk, szomjúhozunk, meztelenkedünk, bántalmaztatunk, bujdosunk. Fáradozunk. Szidalomért jót kívánunk. Háborúságot békességgel tűrünk. Gyalázatra imádság a feleletünk. "Szinte a világ szemtjévé lettünk." Ki vagy mi állt mögötte, hogy ennyi roskasztó szenvedés alatt álljon erősen, tántoríthatatlanul, s elkiáltsa a korinthusiak felé: "Nem beszédben áll az Istennek igazsága, hanem erőben." S ki vagy mi állt mögötte, hogy ezen az emberileg elérhető legnagyobb magaslaton mély alázatossággal meg tudja hajtani fejét: "Mid van ugyanis, amit nem kaptál volna?" Krisztus, az ő láthatatlan Ura. Vele élt állandó összeköttetésben. Ő volt, aki előtt olyan mélyen meg tudott alázódni. S az Ő ügye ebben a világban volt a mindenek fölött való, amiért el tudta hordani azokat a mérhetetlenszenvedéseket.

1. Élő összeköttetés egy láthatatlan Úrral. 2. Mély alázatosság. 3. S az örökkévaló Király ügyének mindig látása s egy élet odaadásán keresztül szolgálata: a református keresztyén hitvallása dióhéjban elmondva ugyanez.

I. Élő összeköttetésben a láthatatlan Úrral: - ez az első -, ez a forrása, kiindulópontja mindennek. Élő összeköttetése lelkemnek Istennel Krisztuson keresztül, Akiben - a mi drága hitünk szerint - Isten önmagát mutatta meg és adta. S élő összeköttetés az igen keresztül, amiben szavát hallom, utasításait elfogadom, sebeimre gyógyulást, sötétségben világosságot, erőtelenségben erőt kapok. Életet, ami több a halálnál. Református keresztyén nincs Biblia nélkül. Hol van a Bibliád, református keresztyén? Mikor vetted a kezedbe utójára? Mikor vetted a kezedbe úgy, hogy érezted Isten jelenlétét, belső megrendüléssel mentél keresztül, tisztult a lelked, békességet találtál, utakat láttál, erőket kaptál?

Hadd mondjam el néhány szóval, hogyan vedd a kezedbe, hogy gyümölcsöző legyen a bibliaolvasásod.

1. Az első: érezd meg azt, hogy most láthatatlan vendéged van. Itt van veled. Kopogtat a szíveden. Milyen valóságos az a jelenlét, az a kopogtatás. Mert van ám úgy, testvéreim, hogy testi szemeimmel látok valakit, s mégis: világok választanak el tőle. Nincs köze a lelkemhez. S hányszor van az úgy, hogy 100 és 100 km-ről kapok egy levelet, aki elküldte, nem látom testi szemeimmel, de végigfolyik a könny arcomon, s tudom, hogy itt van. Kopogtat a lelkemen. S hányszor van az úgy, hogy levelet se kapok, de valami megrezdül a szívemben. Valaki a távolban imádkozik értem: itt van a lelke, kopogtat. Milyen szent az az óra, amikor Isten Lelke kopogtatását érzem meg. Testvér, sohase borulj le úgy Bibliádra, hogy ez a mély és tiszta áhítat ott ne legyen a szívedben: most Isten van itt. Szentlelke kopogtat a szívemen. Ha nincs megfelelő csöndöd ehhez az áhítathoz, inkább hagyj el máskorra. De ne legyen ott más hang, csak az élő Istené.

2. Azután: úgy vedd kezedbe a Bibliát, hogy az a csöndes óra nemcsak áhítatot akar adni, hanem az életemhez van köze. Tükröt tart elélem. Jaj, milyen rút tud lenni sokszor

a lelki arcom az én Istenem jelenlétében. Hányszor hallom a szót: mit vétettem? Tartsd eléd Isten igéje tükrét egyszer, de igazán és becsületesen, s nem kérjed többet: mit vétkeztem? Meglátod, hogy az életed rútsága nem abban van elsősorban, ami cselekedetté vált, hanem ami odabelül van a lelkem mélyén. Tele vad és nehéz indulatokkal, a bűn minden sötéttségével, s hogy ki ne törjön onnan: az én erőm sohase tudja megakadályozni, csak a Kegyelem, az Isten ereje. S mondd meg, testvér, azok-e a legrútabb bűneink, amiket elkövettünk valósággal, s nem százszorta nagyobb bűneink-e azok, amiket cselekednünk kellett volna, Isten szava küldött, s mi nem cselekedtük? Isten szárnyakat adott a lelkünknek: repülj, magasságokat keress! S mi sohase használtuk szárnyainkat. Mi lesz azokkal a szárnyakkal, testvér, amikkel sohase repülnek? - Vedd halálos-komolyan az Isten igéjét, s érezd meg, hogy az életeddel akar valamit.

3. A harmadik: keresd azok közösségét, akik ugyanezzel a szent áhitattal és halálos komolysággal keresik Bibliájukon keresztül Istent. Gyöngék vagyunk magunkban. Magunk bűnei, nehéz kísértések, mások közömbössége, a világ ellenséges indulata: hogy le tud minden törni sokszor, ha csak magunkban küzdünk. Hogy föl tud üdülni a lelkünk, amikor meg tudom fogni más meleg kezét, aki ugyanannak az útnak záradoka, meglátok arcán valamit Krisztus lelke vonásaiból: - nem, ezt nem ettől a világtól kaptad. Hányszor volt az én életemben is egy-egy ilyen meleg baráti kör olyan, mint a pálmaliget a sivatagban, mint a pohár víz a tikkadónak. Sok minden kimosódott az életemből, de azok az órák ma is melegítenek, s azok az arcok: erő és biztatás s egy lépéssel mindig előbb-rejtetés a nagy úton. - Testvér, mi lenne, ha a mi testvéri együttlétünk is itt az Úr templomában így biztatna és melegítene bennünket az élet harcai között? Tudod-e, hogy nem gyülekezet a gyülekezet, ha ezt az erőt és melegséget nem sugározza magából?

II. A második vonása a református keresztyénnek: *a mély alázatosság*. Pál azt mondja a főlolvasott igében: "Mik van ugyanis, amit nem kaptál?!" Kálvin a vértanúhalálra ítélt franciaországi keresztyének védelmében ezeket a sorokat írja többek között Ferenc királyhoz írt levelében: "Semmink sincs, amivel dicsekedhetnénk akár Isten előtt - az Ő irgalmasságán kívül, amellyel minden mi érdemünk nélkül megváltott minket, - akár az emberek előtt, - a mi erőtelenségünkön kívül." Úgy van: ez a református keresztyén hitvallása. Nincs semmi dicsekednivalója Isten előtt az Ő irgalmasságán kívül. De nem komor az arca, mikor ezt elmondja. Túlrad az öröm az arcán. Semmim sincs, de mindenem van, amíg ez az irgalom az enyém. S nincs semmi dicsekednivalónk emberek előtt erőtelenségünkön kívül. Ha volt és van az életemben valami jó, nem én végeztem, hanem Isten kegyelme rajtam keresztül. Én csak eszköz voltam. A református keresztyén tudja, hogy nincs érdem. Szolgál, de nem tartja számon szolgálatait. Nem keres dicsőítést. Semmi se beszél cselekedeteiről. Elvégezte. Hitének gyümölcse volt. Köteles szolgálat, amit, ha mind elvégzett volna is, egy valamit tud elmondani Isten előtt: haszontalan szolgák vagyunk. Az életünk ítélete Istené, nem emberé.

Egy magyar szobrászművész úgy faragta ki Kálvin alakját, hogy mögötte Krisztus áll két kitárt karral, az örökkévalóság felé néző megdicsőült arccal, s Kálvin alatta ül mélyen meggörnyedve, térdén Bibliájával, semmisége tudatában.

Igen: - Ő a minden. Én a semmi.

Ez a református keresztyén.

III. A harmadik jellemvonása a református keresztyénnek, hogy ügyet szolgál, Isten ügyét ebben a világban, s egynek tudja magát ezzel a legnagyobb üggyel. Más szóval: Isten dicsőségét szolgálja, s ez a szolgálat élete legmagasabb, kitűzött célja. Istennek

akarata van ezzel a világgal, Isten végső célja az emberiségnek megtisztulása és megérése egy nagy, lelki királyság, az Ő országa számára. Ez a végső cél: a mennyek országa már ezen a földön. Egy király, egy lélek, egy akarat. Lehet-e dicsőbb cél szolgálatába állanom? Beleépítem magamat az örökkévalóságba. Téglá vagyok Isten templomában.

De hogyan tudom meg, hogy mi hát Isten akarata és ügye ebben a világban az én életemen keresztül? Úgy, hogy amikor fölteszem a kérdést: Uram Jézus, mit akarsz, hogy cselekedjem? Uram, Te mit tennél most az én helyemben? - mindig biztos feleletet kapok a lelkem mélyén. Lehet ez az ügy: egy könnynek a letörlése. Egy napsugár valakinek az arcán, amit rajtam keresztül küld Isten lelke. Lehet tiszta lélek tiszta magaviselete tisztátalan emberek körében. Lehet egy bátor szó hitvány emberek aljas sárhajigálása között. Lehet egy becsületes és igaz ember becsületes kézfogása. Lehet nagy társadalmi kérdés megoldásának tiszta meglátása, kiáltása és cselekvése. Lehet egy kicsiny gyermek arcának megsimogatása. Lehet emberi népszerűség odadobása: nekem magasabb utam van. Lehet egy élet nyomorúságának vállalása. Hogy is mondja Pál apostol? - szinte a világ szemetjévé lettünk. S mindezt viselni békességgel az arcomon: tudom, hogy Isten ügye mellett állok, s Isten áll mellettem. S nemcsak a síron innen áll: a síron túl is.

Érdemes megállni egy-egy nagy keresztyén ember élete mellett, s megkeresni azt a néhány téglát, ami annak az életnek fundamentuma volt. A mi nagy reformátorunk, Kálvin János életének három ilyen téglája volt.

Az első téglá ez a jelmondata volt: "Mindig készen és csalárdság nélkül." Nincs kibúvó, nincs hátsó gondolat. Amire küldesz, Uram, megyek.

A második téglá ez a jelszó volt: "Szívem mintegy megöldökölve áldozatul neked ajánlom föl, Uram." Hányszor mondaná ez a szív: ne a Te akaratod: - az enyém. Hányszor meg kell öldökölni azt a szívet, hogy egészen az Úré lehessen, nem az enyém. Mintegy áldozati tűzön égetni ki belőle mindent, ami a földé.

A mi Urunk a Gecsemáné-kertben így mondta ezt el: - "ne az én akaratom, hanem a Tied."

A harmadik téglá ez a jelmondata volt: Egyedül Istené a dicsőség. S egy egész világra kiterjedő hatása után egy élet hihetetlenül gazdag és önmagát fölemesztő munkájának - sírját fejfával se engedte megjelölni, s koporsója fölött semmi beszédet nem engedett egyetlen, Istent magasztaló imádságon kívül.

Kezded-e érteni, testvér, mit jelent református keresztyénnek lenni?

Olyan téglákat rakni életem alá fundamentumul, amik az örökkévalóságnak szólnak. Isten Lelke adjon világosságot és erőt, hogy megtaláld és építs rá!

ADVENT

(1946. dec. 22.)

Lectio: Ján. ev. I. 19-27.

Textus: Ján. ev. I. 23. Én kiáltó szó vagyok a pusztában. Egyengessétek az Úrnak útját!

Ezeket a szavakat Keresztelő János mondta. Befejeződött a szent várás korszaka. Elközelgetett az Istennek országa. Térjete meg! - A sokaság tódult ki hozzá a pusztába. Tömegek verték mellüket bűnbánattal, s keresztelkedtek meg a Jordán vizében. Bent Jeruzsálem papjai és vezetői között megdöbbenés: Ki ez az ember, aki tömegeket visz magával hatalmas szavaival? S követeket küldtek hozzá: Mondd meg, kicsoda vagy! Illyés-e? Vagy a próféták közül valaki? Nem vagyok - nem vagyok! Hát kicsoda vagy? János csodálatos feletet ad: "Én kiáltó szó vagyok a pusztában. Egyengessétek az Úrnak útját!"

I. Én kiáltó szó vagyok a pusztában. Mit jelent ez?

Sokféle kiáltó szó lehet. A fuldoklónak egy utolsó kiáltása: mentsetek meg! Milyen szörnyű ez a kiáltás. Hang az éjszakában: Tűz van! Menteni! Ki van, aki ágyban tudna tétlenül maradni utána? Vihar közeleg. Be mindenki a házba! Ki van, aki zúgó villámoktól szaggatott, jeges zivatarban ne rohanna menteni jószágát-magát? Csak egyetlen kiáltó szó. De következményei vannak.

Van azután más kiáltás is: amikor egy-egy emberi korszak sötétedik el. Jön a vihar. De az a vihar nem égi háború, nem sújtó villám, de az emberi bűn következménye, de megvan a maga jégverése és csattogó villáma Isten ítéletében. Amikor belekiált egy hang a szívek mélyébe: Emberek, - ezen az úton egy lépés sincs tovább! Isten pontot tesz most ennek az útnak a végére. A következő lépés vagy örvénybe zuhanás, s örökre vége mindennek, vagy visszatérés a pusztulás útjáról. Térjete meg! Milyen hatalmas, milyen megrendítő ez a kiáltó hang!

S van azután úgy, hogy ez a kiáltó hang nem embernek a hangja, hanem Isten hangja nyomorult földi eszközzön, emberen keresztül. Amikor megtelik a szív valamivel, a Lélek szorongatásával: mondd el ezt, - el kell mondanod - nem futhatsz el Isten Lelke elől - kiálts! S amikor megtelik a lélek valami kimondhatatlan, fájó szeretettel azok iránt, akiknek kiáltani kell: az én népem, - pusztulása az én pusztulásom, - gyógyulása egyetlen imádságom, - amikor megszakad a szív, meg tud szakadni a szív, de azt az utolsó hangot akkor is el kell kiáltania.

S hányszor van az úgy, hogy pusztaságban hangzik el a kiáltás. Nincs visszhang. Nincs felelet. Megfagytak a szívek. Kietlenné, reménytelenné vált minden. Egy egész nép nem hallotta meg az utolsó órában Isten üzenetét. Sorsa megpecsételődött. Nem az életet választotta: - a halált.

Testvéreim! Drága magyar nép! Hallottad-e ezt az egyetlen, ezt az utolsó kiáltást, amikor még messziről morajlott a vihar fölötted, - amikor megérkezett, - amikor elvonult fölötted, s nem maradt egyéb, csak a szörnyű jégverés, reménysegek pusztulása, ítélet dübörgése, nagy jajgatás? Még egy lépés a régi utakon, s örökre elnyel az örvény. Meghallottad-e a kiáltást, hogy a kegyelem utolsó percei vannak fölötted, fordulj vissza az

utolsó percben, s lépj rá az egyetlen útra, amit Krisztusban adott Isten minden nyomorultnak és összetörtnek. Krisztus sír fölötted. Krisztus itt áll az ajtód előtt. Ezen a szomorú adventen Ő jobban vár, mint te Őt. Krisztus bevonulását akarja tartani a magyar nép szívébe. Megegyengeted-e az utat szívedben most Krisztusodnak?

Hát hogyan tudom én megkésztíteni az én nyomorult emberi szívemben Krisztus útját?

II.1. Mély bűnbánattal, testvérem. Mi ez a pillanat? Pillanatnyi ellágyulás? Mint mikor a fecske szárnya megérinti a víz tükrét - egy pillanat - de a mélyben nem történt semmi? Jaj teneked, ha ennyi csak a bűnbánatod. A bűnbánat - az igazi - mély önvizsgálat: hol hibáztam? Mikor és miben tévesztettem el az utat? Múltamban és jelenemben mi az, ami nem állhat meg Isten örök ítélőszéke előtt? Melyik bűnöm az, talán bűnök tömegei, amik elzárták előlem az Isten felé vezető utat, s nem tudtam többé imádkozni, vitt a Sátán a lejtőn lefelé? Boldoggá tett-e hát az a másik út, a Sátán útja? Mit adott ez a nyomorult világ, amit vissza nem vesz, amit itt nem hagyok a halálban? De hát ha mindent itt hagyok, csak a lelkemet viszem magammal, miért nem törődtem azzal, amivel egyedül kellett volna törődnöm: a lelkemmel? A bűnbánat nem futó hangulat, hanem kés, ami lehatol a seb gyökeréig. Éles fájdalom. De olyan fájdalom, ami - ha becsületesen állom végig - gyógyít. Életet jelent. Az élet legszentebb órája.

2. De aztán - amiben vétkeztél - mondd is el ezt becsületesen Isten előtt: ez a második lépése az útegyengetésnek. Milyen megkönnyebbülés, ha csak ember előtt mondd is el. Hányszor van az úgy, hogy ember ellen vétkeztem - hitvestársam, szülőm vagy bárki más ellen - nincs öröm, nincs békesség a szívemben - egyszer aztán megmozdul valami odabenn a szívemben, - mondd el annak a másiknak, hogy fáj a szívem, - bocsásd meg. Hogy föl tud vidulni egyszerre minden. Hát ha még Isten előtt tudod mindezt elmondani. Tavasz lesz utána. - Minálunk nincs gyónószék, ami előtt letérdelsz, elmondod bűneidet, s vársz földi ajakról föloldozást. De van egy örök gyónószék. Jaj neked, ha Az előtt soha le nem borulsz. Nem csak itt - földi arcok előtt - itt is! - hanem már otthon, kicsi szobád csöndjében: Uram, most nincs itt senki, csak Te meg én. Itt mondom el. S az úrvacsorához, a testvéri közös szentgyónáskor úgy jössz már, mint aki megharcoltad belül a nagy harcot, a szívedben a békesség csöndje s szemedben az öröm könnye, amíg veszed szent zálogát Krisztus teste jegyeiben annak a bocsánatnak, amit Isten az értünk meghalt Krisztusban adott a világnak. Milyen szent az a bűneit Isten előtt megvalló szív! S ha gyöngye vagy magadban erre az Isten előtt összeomló bűnvallomásra, hát igen, - fogd meg a kezét valakinek, egy testvéri szívnek, lelkipásztorodnak, vagy bárki más vezetődnék a lélek útjain. De azokon keresztül is Istenhez menj! Hányszor van az úgy, hogy emberi szívek megértő szeretetén keresztül vezet Isten magához.

3. A harmadik lépése lelki útegyengetésednek, hogy dobd ki aztán a szívedből, ami megfertőzte ezt a szívet. Nem elég megkapni a bocsánatot, megfzlelni a lelki tisztulás és megkönnyebbülés áldott levegőjét, de meg is kell maradni abban. Hát igen - ott sötét harag fertőzte meg a szívemet. Előbbre vitt? Nem. Jóváteszem. Milyen szent ez a szó: *testvér*. Én, - én löktem valakit a romlás lejtőjén lefelé - bánom, - bocsásd meg, testvér, - add a kezedet - keressük együtt ezután azt, ami fölfelé vezet. Céda társaság undok szavain velük együtt röhögtem, - milyen csúf folt maradt a lelkemen! - hát igen - utálom magamat, - nem ez vagyok, - nem ez akarok lenni. Nem mertem bizonyosságot tenni gúnyolódó emberek között hitemről, a fölfelé vezető egyetlen útról. Fáj! Hát igen, - nem lehet ez a helyzet többet. - Testvér, - nem ér Krisztus elé készülésed egy fabatkát, ha ez

a nagy jóvátétel mind-mind nincs ott az életedben, - nem lesz ott az életedben. Ott lesz-e? Ott van-e?

4. Az útegyengetés negyedik állomása Krisztusod számára pedig az, hogy - tisztán meglátod: nem csak magam vagyok, - tagja vagyok egy nagy emberi közösségnek, s készíted az utat szent felelősséggel nemcsak magad, de testvéreid szívében is fölfelé, Krisztusod felé. Imádkozol, sírsz, kőtörő kalapácsot forgatsz, gúnyszavakat kapsz, sebeket kapsz, - de te mindezzel nem törődöl. Három dolog van előtted: a cél, amire fölfelé nézel, soha lefelé, - a szent kötelesség, aminek kőtörő kalapácsát forgatod, azaz: szenvedni tudsz - s emberi kezeket fogsz: gyere! Gyere ezen az úton fölfelé!

Milyen mélyen vagyunk ma! Látsz-e magasságot? Látod-e Krisztust? - Milyen nehéz szolgálat, ami vár ránk ma. Mennyi szenvedés szegény, nyomorult magyarok életében. Nelson, az egykori angol tengernagy jut eszembe, aki egyik legsúlyosabb tengeri csatája közben ezt mondta: "Ez nehéz munka, s minden pillanatban életünkbe is kerülhet, de a világ minden kincséért se lennék most máshol." - S érzed-e a szent felelősséget azokért a kezekért, amiket ma meg kell fognod, hogy egyetlenegy el ne vesszen ma odalenn a szenvedés mély szakadékaiban - vagy a bűn pocsolójában? -

Kész vagy-e erre az útegyengetésre?

A visegrádi várhoz vezető hegyoldalon tüskék, bozótok, szakadékok fölött láttam kanyarogni valamikor ilyen kőtörő kalapáccsal keservesen készült utat. Hányszor fölfelé kellett nézni azoknak, akik készítették: ott a cél. Hányszor kellett fáradtan letenni meg újra fölvenni azt a kalapácsot. S hányszor kellett nagy melegséggel a szívben arra gondolni: nem magamért - másokért. De amikor elkészült az út, hány embernek adott fölséges kilátást az a magasság.

Krisztus százszor fölségesebb minden elképzelhető emberi magasságnál.

Odaállsz-e útegyengetői közé? - Állj oda!

JANUÁR 1. 1947.

(Nehémiás)

Lectio: Nehémiás I. 1-9.

Textus: Nehémiás I. 4.: Hogy pedig meghallám e beszédek, leültem és sírtam és keseregtem napokon át és böjtölék és imádkozám a mennyek Istene előtt.

Nehémiás Susán várában ül. Nagy ember. Artaxerxes király pohárnoka. Ami fény, ami kincs, ami élvezet, amit kíván: mind az övé.

S egyszer a fény sötétté változik előtte. A kincs szemétté. Az élvezet: keserűvé. Magába roskad. Hihetetlen fájdalom tépi szívéét. Hírt hallott fogságból megszabadult maradék népéről. A szent fővárosról, Jeruzsálemről. Kőfala lerontatott, kapui tűzben égtek meg. Népe nagy nyomorúságban és gyalázatban.

Lehet-e itt maradnia tovább?

S leül. Egy lépés sincs tovább. Az, amit most hallott, nem egy kérdés a sok közül, hanem az *egyetlen*. Nincs más kérdés. Sem előkelő szolgálat, sem megfizetett bér, sem király kegyelme, sem család jövője, sem emberek magasztalása, - csak az az egy: népem gyalázatban, - a szent város romokban.

És *sír és kesereg napokon át*. Mit vesztett, amit siratnia kellett? E világ szerint semmit. De odabenn egy hang azt mondta: mindent. Annak a népnek gyalázata az ő gyalázata, sírása az ő sírása, pusztulása az ő halála. Annál a sebnél nincs mardosóbb seb. *Sír és kesereg*. A babiloni vizek mellé messze elhurcoltak jajgatása éled föl szívében: "Ha elfelejtekezem rólad, Jeruzsálem, felejtkezzék el rólam az én jobb kezem. Nyelvem ragadjon az ínyemhez!" Egy nagy-nagy sírt lát maga előtt, ami felé egész nemzete tántorog. Van-e Kéz, amely megállítsa azon a sír felé vivő úton? Tud-e egy lépést tenni ő maga, amely visszatartsa azon az úton? Milyen mély ez a magáról teljesen megfelelő szeretet. Aki sohasem sírt ezzel a magáról megfelelő sírással, nem tudja, mi a szeretet. A szeretet nem akkor a legnagyobb, amikor megtölti a szívet ujjongó örömmel, a szeretet akkor adja a legtisztább lángokat, amikor a legnagyobb mélységek fölött jár.

És *böjtöl*. Mit jelent ez a böjtölés? Azt, hogy kifordul a falat a szájából. Nem kell. Az élet értelme nem abban van immár, hogy a maga céljait szolgálja. Az élet értelme máshol kezdődik. Ott, ahol az *áldozat*. S az áldozat nem áldozat többé. Az egyetlen valóság, ami betölt. Nincs semmi-semmi rajta túl. Milyen nyomorult, utolsó élet, azt szedni számon: mit kaptam? Nem is azt keresem immár, hogy mit adtam, hanem azt, hogy mit adhatok még? S keresem - önmagamat teljesen elfelejtve - azt a lépést, azt a munkát, azt a gondolatot, azt az odaadást, amit oda kell adnom. Ez a magamról teljesen elfeledkezés, s egyetlen ügy és egyetlen szolgálat látása, Isten színe előtt: ez a böjt. A külső, a világ leomlik rólam: *lelki ember lettem*.

És *imádkozik*. Mi van ebben az imádságban? 1. *A teljes tehetetlenség érzése*: amit én elvégezni nem tudok, Uram, végezze el a Te mindenható Erőd. 2. *A mély bűnbánat*. Ha senki más nem volna is, én - én teszek vallomást népem bűneiről, melyekkel vétkeztünk

Teellened, - "én és az én atyámnak háza vétkezünk!" 3. *Belekapaszzkodás Isten ígéreteibe.* Uram, - Te magad mondtad: "Ha ti vétkeztek, én meg elszélesztelek titeket a népek között. De ha megtértek hozzám,... még ha az égnek utolsó szélén volnának is szétszórt gyermekeitek, onnan is összegyűjtöm őket és beviszem arra a helyre, melyet választottam, *hogy lakozzék ott az én nevem.*" 4. S a meg nem rendülő állhatatosság: "könyörgök nappal és éjjel."

A következő fejezet már arról szól, hogy fölkel, megy a királyhoz: "Bocsáss el engem atyáim sírjainak városába, hogy megépítssem azt!" S azt az egyetlen ügyet látva, az imádkozó szív erejével, megy - építeni.

Testvéreim, - nekünk is megvan a Jeruzsálemünk. "Kőfala lerontatott. Kapui tűzben égtek meg."

Nekünk is megvan a "maradék népünk". Maradék. Jaj, mennyien nincsenek, akik voltak. A legdrágábbak. A legerősebbek. Akik a leghivatottabbak lettek volna újraépíteni azokat a romokat. Ó, ti nagy-nagy tömegsírok, örökre égő sebek. Lehet-e azoka' a sebeket valaha elfelejteni? Lehet-e azokat a sebeket valaha meggyógyítani? A mi maradék népünknek is megvan a maga hihetetlen nyomorúsága és gyalázata. Megfertőzött anyák, tiszta leányok tízezrei, talán százezrei. Földült családok, összetörött szívek: kivergődünk-e valaha ebből a mélységből? S kifosztott családok száz és százezrei. Hol a kenyér? Hol a ruha, hol a meleg szoba? Mit hoz a holnap? Földjeink tíz- és százezer holdszámmra bevetetlenül. Nincs igavonó, nincs kéz. S testvérek, akiktől mi magunk vettük el a mindennapi kenyeret.

Fölöttünk is ott a nagy ítélet. Kezünket-lábunkat levágták. Egy nagy néptenger vesz körül bennünket, amelynek történetírói azt állapították meg, hogy legnagyobb katasztrófájuk, ami miatt egyesülni dél és észak nem tudott, hogy mi, magyarok, közéjük ékelődünk. Tudod-e, testvér, mi következik ebből? Egy nagy program annak az éknek kiküszöbölésére. Lesz-e még magyar 50-60-100 év múlva? Keletről halálhörgés. Délen patakokban folyt és folyik a magyar vér. Az internáló táborok magyarokkal tele. Északon vagonokban kidobott magyaroksok-sok tízezrei. Mögöttük kidobásra ítélt százazerei. Ahol ezer év óta laktak s csak magyarok laktak. Szülő keresi gyermekét, gyermek szülőjét, és nem találja. Volt idő, hogy nem akarta a gyermeket. Most nem találja. Isten büntetésérajtunk.

S abban a nagy ítéletben, ami elhangzott fölöttünk, egyetlen nemzet nincs, amely testvéri kezet nyújtott volna felénk. Magunkra maradtunk.

Közelebb vitt-e hát mindez bennünket egymáshoz? Amikor nincs egyetlen kinyújtott testvéri kéz a nagyvilágban, megtaláltuk-e hát mi idebenn testvérben a testvért? Börtöneink zsúfoltak olyan testvéreinkkel - kihallgatatlanul hosszú hónapokon át, nagyrészt idegen pribékek kezén - akiknek igen nagyrészt nem volt egyéb bűnük, mint nehéz időben a vezető állás. Vagy talán nem tudtak tájékozódni abban a szörnyű viharban, ami elzúgott fölöttünk, de tisztán és őszintén menteni akartak. Beteljesedett rajtunk az örök magyar probléma itt, két óriási világhatalom ütközőpontján: - Két ellenség a Duna két parton - Kevés annak az én egy jó kardom. Hova menjek? Merre álljak? Hol nem vár az a nagy nemzetsírf bennünket, aminek a képe ott sötétlett mindannyiánk előtt? Ki meri itt elmondani, hogy ebben a sötét viharban tisztán látta a menekülés útját? S csorgott és csorog a vér magyar kezeiktől. Az Isten szerelméért, hát olyan bőven van az a magyar vér? Nem elég a más ütötte sebből patakokban ömlő vér? - S ahányan vagyunk, szinte annyi párt. S ahány párt, annyi széles árok magyar és magyar között, ami mindig mélyül.

Mi lesz, ha a fölött a mély árok fölött nem tudja többet elérni magyar a magyar kezét? Hát lehet ma gyűlölet ott az úr, ahol a legmélyebb szeretet és legtestvéribb kéz is alig-alig tudná ezt a kátyúba süllyedt szekeret egy lépéssel előbbre vinni? S ó, jaj, hányszor van az is, hogy sírva tudnánk arcunkat eltakarni a szégyentől: Testvér testvért, apát fiú elad. A kidőlt fában őrlő szű lakik, Honfi honfira vádaskodik. S az a másik szégyen az arcunkon, amit ugyanaz a nagy költő írt meg. Oroszlánról, mely ki sem múlt még, S felette már a ronda varjak Csoportja megjelen És ül falánk, gyalázatos tort A félholt tetemen. S az a harmadik, ami miatt eltakarjuk arcunkat: A sebzett vad a rengetegben Kínjának hangot ad: Magát az elnyomott magyarnak Kisírni sem szabad.

Folytassam-e a sebek felsorolását ezen a szomorú új-esztendőn?

Értitek-e már, miért választottam Nehémiást alapigémül?

Le tudsz-e ülni te is, testvér s elmondani: most nincs más előttem, csak ez a szent fájdalom?

Tudsz-e sírni és keseregni: annak a népnek a gyalázata az én gyalázatom, sírása az én sírásom, mert eresztő sok-sok sebe az én örökké csorgó sebeim?

Tudsz-e böjtölni azzal a szent böjtöléssel, amivel Isten előtt tudod elmondani: egyetlen úgy és egyetlen szolgálat van előttem, - a külső, a világ, az én nincsen többé.

Tudsz-e imádkozni? A mély tehetetlenség érzésével Istent keresni? Elsírni előtte minden bűnünket őszinte vallomással? Belekapaszkodni szent ígéreiteibe: Uram, Te azt mondtad: ha pedig megtértek hozzám, az ég utolsó széléről is összegyűjtelek. Imádkozol-e azzal a sírással, amely éjjel és nappal kiált az Egyetlenhez ebben az iszonyú árvaságban? Imádkozol-e úgy, hogy az az imádság tiszta legyen, hogy abban az imádságban benne legyen a könyörgés még ellenségeinkért is. Testvér, a megbocsátó testvéri jobb nélkül sohase gyógyul meg ez a világ.

S indulsz-e cselekedni a nagy kérdéssel ajakadon: Új Jézus, ezeken a sötét romokon s ezek körül a csurgó, talán már üszkös sebek körül mit akarsz, hogy cselekedjem? Megyek és végzem, amire küldesz.

Testvér, - a magyar léleknek Isten előtt megújulása nélkül nincs ám magyar föltámadás. Csak a halál, - a mély sír.

Egy 2000 m magas hegy tetején valahol messze van egy elhagyatott kicsiny templom. A vidék népe, amely építette valaha, kihalt. Egy arra járó turista meghúzta a harangját. Mi lett a következménye? Jöttek ki egymás után a verebek, a baglyok, a denevérek, amik telepízkolták. Amikor elhallgatott a harang, szállingóztak újra vissza a toronyba egymás után: verebek, baglyok, denevérek.

Tudod, mi az az elhagyatott kicsi templom? A magyar lélek. Tudod, mi a veréb, a denevér, a bagoly, ami telepízkolta? A bűn. S tudod, mi az a harang? Az Isten előtt síró lélek bűnbánata, a rátámaszkodás Isten ígéreire s az Isten előtt meglátott kötelesség szava: Megyek, Uram, megyek.

Húzd azt a harangot! Ne engedd el!

Ámen.

KISS GÉZA, A LELKIPÁSZTOR

Az alig 300 lelkes, pusztuló kis ormánysági faluban, Kákicson töltötte el életének már majdnem húsz értékes esztendejét Kiss Géza, mikor Bajcsy-Zsilinszky is meglátogatta Kodolányi és Talpassy társaságában. Talpassy szerint ez után az együttlét után Bajcsy-Zsilinszkyból a következő vallomás buggyant ki: "Kiss Géza olyan, mint Petőfi vagy Shelley a költők közül. Nincs más számára... csak amire feltette életét... Így szeretnék kötelességet teljesíteni, így szeretnék meghalni én is." Maga Talpassy így emlékezik: "Nem azzal törődtem, amit Kiss Géza a falujáról mondott, hanem vele, aki beszélt. Apáczai Csere, Szenczi Molnár, Misztótfalusi Kiss és Kőrösi Csoma elszántságát, akaraterejét éreztem benne együtt, mert nélkülül el sem lehet képzelni, hogy ép ésszel kibírta, aminek részese volt. Egyetlen egyszer, egyetlen napon át voltam együtt ezzel a törekeny, halk szavú férfiúval, de azóta sem tudok megrendülés nélkül gondolni rá."

Milyen kézzelfogható eredmény volt már ekkor, 1934-ben Kiss Géza mögött? Diákori cikkei, Budapesten 24 éves korában megjelentetett kis kötete után Kákicsról is elindultak már 1915-től a falu életét adatokkal s ugyanakkor a felelősség tüzevel bemutató szociográfiai cikkei, beszédei, ott volt hatásának nyoma Kodolányi első ormánysági novelláiban, megjelent egy kötet paraboláiból-meséiből, írt lélektani tanulmányt, néprajzi cikket, tagja lett a Néprajzi Társaságnak, s ott előadásokat tartott; erősítést találva Fülep, Kodolányi fellépésében, újra árasztotta a falu és a kisegyházak haldoklását kiáltó írásait, adta át népdalgűjteménye kincseit, jelentette meg egy tudományos folyóiratban készülő ormánysági szótárának részleteit. Aztán - megjelent az Ormányság 1937-ben, kiadták - halála után, átszerkesztve Ormánysági Szótárát, a 2. magyar regionális tájszótárt.

Mindezt Istentől kapott, tehát lelkipásztori hivatásához tartozó feladatnak látta. Most megpróbálom mégis szűkebben értelmezni lelkészi tevékenységét.

Külön tanulmány tárgya megrajzolni azt a lelki folyamatot, ahogy a tehetséges, az irodalomhoz, a tanári hivatáshoz vonzó fiatalember egész bensejével tiltakozik a papi pályára erőltető családi kényszer ellen, hogyan végzi el mégis a teológiát azzal a tudattal, hogy utána úgymint más területre megy, de közben milyen mély megrendülést okozva ragadja meg Krisztus hatása Pongrácz József professzor és a Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség közvetítésével, s hogy jut el végül is Kákics vállalásához. Most maradjunk a láthatóbb tényeknél!

Családi vonalon erős szálak fűzték nemcsak az Ormánysághoz, hanem a falusi prédikátorsághoz is. Ősei több nemzedéken át ormánysági református papok voltak. Nagypapa, Munkácsy Albert: Táncsics kortese, a turonyi csata egyik szervezője, a szabadságharc bukásával kapott világi és egyházi meghurcoltatások után szaporcai híveinek hűséges pásztora. Az ő leányának s a kákicsi lelkésznek, Kiss Józsefnek házasságából született Kiss Géza.

A pápai - és részben lipcsei - teológia elvégzése, pápai szeniorság és rövid segédlelkészség után 23 évesen, 1914 februárjában a budapesti Kálvin téri gyülekezetbe került segédlelkésznek. Itt beiratkozott ugyan a bölcsészlet magyar-német szakjára, de fölfedezte a nagyváros sokféle szenvedőjét, s teljesen a szolgálatnak adta magát. Igehirdetése is sokakat vonzottak.

Ekkor kapta a hívást Kákicsra. Elképzelhető a konfliktus: az egyetem folytatásának, az irodalmi kibontakozásnak vagy legalábbis egy értelmiségi gyülekezetnek a lehetősége az egyik oldalon, a másikon egy kis falu – talán a legeldugottabb – pásztorolásának kötelessége.

Döntése hitből táplálkozott. 1914. október 31-i beszédéből idézem: "Valami láthatatlan kéz odaállította Luthert, ahonnan lelkiismerete számára nem lehetett többé visszatérés." Most ez az erő ragadta meg őt is. 1915-ben megjelent kis könyvéből felvázolhatjuk a 24 éves fiatalember erkölcsi arculatát is: "Légy éltető és tisztító erő a te nemzedet életében! Add oda egészen mások szolgatára az életedet, ha magadnak akarsz szolgálni!" Vagy: "Ha eredményt akarsz elérni, olyanra vállalkozz, ami lehetetlen!" Sőt: "Csak azért érdemes küzdeni, ami lehetetlen."

Kicsit romantikusnak tűnhetnek ezek a mondatok. De nem is ott van a hősiesség, hogy megtette a lépést Kákics felé, hanem hogy amikor szembesült mindazzal, ami ott várta – maradt, maradt 1915 novemberétől 1947. április 28-ig, haláláig.

Hogy mit jelentett 1915-ben a paraszti nyomorúságot még csak növelő hadikölcsök, rekvirálások idején vállalkozása, azt nem kell ecsetelnem. Ő maga ezt írja 1916-ban Csikesz Sándornak: "... az ember ... 25 éves fejjel... egy sereg ambíciónak a szárnyát szinte nap-nap után kénytelen legalább is megnyirbálni."

Ez korántsem jelentette azt, hogy megadta magát a körülményeknek, csak a valóság másképp diktálta a tennivalókat. Egy 1916-os (Jézus mint igehirdető) és egy 1918-as (Jézus – a lekipásztor) írásában mércét állított föl maga számára is. A gazdag képből, hogy milyennek szeretné a lekipásztort, egyetlen vonást ragadok ki: "Hányszor kérdezzük mi magunktól: mi közöm nekem tulajdonképpen ehhez és ehhez? Ki követelheti tőlem, hogy ehhez és ehhez a kérdéshez hozzányúljak? Miért kellemetlen kötelességeket venni magamra, mikor az én életem csöndben is bizonyosság lehet az evangélium mellett? De Jézus Krisztus azt feleli: Lelkipásztor, én éppen oda küldelek. Neked éppen azért a lélekért, azért az ügyért, azért a vállalkozásért kell érezned a felelősséget. A lekipásztorkodás lényege az, hogy – a te életed nem a tiéd..."

Vajon hogyan sikerült a gyakorlatba áttennie, amit Jézustól, a lekipásztortól tanult? Azaz milyen volt a *gyülekezeti munkája*? Itt szeretnék mellőzni bármiféle elemzést s kizárólag személyes vallomásaira szorítkozni. Bátyja, Kiss Zoltán lelkész hűségesen megőrizte mindazt a levelet, melyet öccse neki írt kisdíák korától haláláig. (A levelek Kiss Zoltán fiánál, Kiss Z. Gézánál vannak.) Ezek a bensőséges hangú levelek fényt vetnek a lekipásztor gyakorlati tevékenységére éppúgy, mint lelki harcaira, sőt a falu szellemiségére is. Három évtized vergődéseinek és csodálatos újrakezdéseinek dokumentumai.

Közvetlen Kákicsra érkezése után, 1915. nov. 4-én: "Egy pompásnak ígérkező lánykőröm már van. De nem elég. Kell csinálnom másikat is, annyian vannak. Van már fiúkőröm is. Az első vasárnapi iskolát múlt szombaton tartottam. Látogattam. Sok iratot szétosztottam. Mihelyt csomagjaim megjönnek, a vallásos estélyek beállítása most már magától megy. Minden 2. nap de. iskolában vagyok. Az igehirdetés tónusát is már eltaláltam." Nov. 15-én: "Budapesten külön közönségem volt – Isten előtti hálával mondom, nem büszkeséggel – amikor az én nevem volt kifrva. A marócsai presbitérumból

de. 2 volt a templomban, du. ott tárgyaltak velem az iskolában az utolsó harangszóig, s nem tartotta magához méltónak egyik se, hogy bejöjjön velem az Isten házába. Úgy éreztem magamat, mint egy halottas kamarában. No, az is lesz nemsokára... Olyan ez a Baranya itt körülöttem, mint egy nagy-nagy temetővájás." 1916. márc. 3.: "Én ilyen körülmények között dolgozom és állok. Isten kegyelmével és hit által. Erőmön fölül és hajlamomnak és képességeimnek nem minden téren megfelelő munkát. Ha valamelyik keresztyén gyöngeségnek véli, ha testemmel együtt néha a lelkem is elfárad, cseréljen velem. Lehet, hogy én nem cserélnék." 1916. ápr. 26.: "Az ünnepeim gyönyörűen teltek el. Régen beszéltem annyi hittel és erővel, mint nagypénteken és húsvétkor. A kereszti különösen közel fekszik a lelkemhez. Valamit kezdek belőle megérteni." 1919. dec. 30.: Eddigi munkái mellé énekkart szervez, majdnem minden este a parókián gyakorolnak. Vallásos összejövetelei, ünnepélyei kulturális színvonalat is képviselnek. 1920. ápr. 10.: Az egyházmegyei vezetés nem hagyja jóvá rendkívül alacsony fizetését, minimális fel-emelésre utasítja a presbitériumot. Erre "... távol lévén – rettenetes gyalázkodások röp-ködtek úgy rám, mint az egész papságra. Leírhatatlanok. Amit én itt dolgoztam kötelességeimen és sokszor erőmön felül, mindarról teljesen megfeledkeztek." Jún. 10.: Pesti állást kínálnak neki, nem hagyja Kákicsot. Jún.23.: "Gyülekezetemmel békcességben élek." 1922. dec. 8.: "Nálam gyönyörű munkák indultak meg ezen az őszön. A múlt csütörtöki vallásos estélyen 3 hangra énekeltek gyönyörűen a 9-15 éveseim. Talán ez a nép is kezd kivergődni a háború okozta lelki pusztulásból." 1923. máj. 17.: A volt tanító buta iskolát hagyott. "Csupa könyörületből" tanít is az iskolában. 1924. márc. 15.: Felszólították, hogy készüljön föl pápai teológiai tanárságra. Okt. 2.: Képtelen megvásárolni a szükséges könyveket. "Miért kell annak falun, egymagára hagyottan elpusztulni, akinek valaha máshol is hasznát vették? S ha már falura van kárhozható, miért nincs hozzá épség, hogy vad, nyers, állati életet élhessen a többi paraszttal?" Ugyanis tüdőbetegsége is le-leteperte. Nov. 6.: "Sohse volt ilyen jó lányékkarom." 1925. jan. 16.: "Sokat írtam, tanultam, dolgoztam mostanában." 1927. máj. 23.: Készen a mesekönyve, néprajzkönyve, nagy bibliai vezérfonalat írt. Dec. 31.: Temetési beszédeiből szeretne könyvet. 1928. márc. 16.: Gyönyörű március 15-i ünnepély. Hatalmas férfidalárda, még sokkal különb asszony- és lánykar, 4 hangra énekelnek. A Szózat 3 hangra. Nov. 21.: Az ismétlődő iskolásoknak is beállít egy biblia- és énekórát. "Egypár legény-tanítványomat taníttattam hetenként magamnál magyar irodalomra s vele kapcsolatban lelki dolgokra." (Töredékes lelkipásztori naplójából látom, hogy a Königsbergi töredéktől s a Halotti beszédtől kezdve ment végig a magyar irodalmon.) 1929. márc. 8.: Három énekkara van. Máj. 16.: "Az Ormányság-om kincseket érő tájszógyűjteménye is itt hever a fiókomban évek óta. Meg más dolgaim is. Jaj annak, aki csak kákicsi pap. Mennyivel több tekintélyem volna, ha most is pesti káplán volnék." 1930. szept. 20.: Fényképet küld bátyjának a parókiáról és a templomról, "ahol hárman hirdettük az igét [ugyanis édesapja, bátyja és ő] s éreztünk nagy, szárnyaló érzéseket és mélyen leverő szomorúságokat. S ami, nem tudom, nem marad-e üresen utánunk, miután már az én életemben majdnem teljesen kiürült. Sok bűnök és gyalórságok között botorkáltam, de mélyeséges bűnbánattal s a krisztusi élet örök szentségének és szépségeinek mély átérzésével mentem mindig abba a hajlékba s iparkodtam őszinte pásztori szívvvel szeretni az én népemet is." "Úgy látszik, a mi korunk a lelkiség alkonyának kora. Olyan világáramlat, amivel mi hiába feszülünk szembe. De Istennek bizonyára vannak más eszközei is, mint mi, gyaló, bűnös, megsebzett lelkű szolgálói... Különösen a falu lelki sivársága

irtózatos... Csoda-e, ha annyi magasan ívelő lelkipásztori lélek szárnyai becsukódnak, s idők jártával járni se igen tud már, nemhogy szállni." Okt. 13.: "Tegnap múlt egy hete életem egyik legtöbb lélekkel teli s előre leírt prédikációját a *Bibliáról* úgy mondtam el, hogy alul nem ült más: a pap gazdasszonya meg a tanítóné. Se férfi, se asszony, se lány. Amióta ömlik a noa, teljesen állati szívnvonalra süllyedt le a népem élete." 1931. márc. 6.: Ravasz László püspök ígéri, hogy felviszi Pestre. Természetesen újra marad. 1932. márc. 2.: Olvasókori jubileumi estét rendez. Együtt a falu 16 évestől 71 évesig. "Olyan kedves, derült, tiszta levegőjű néhány órát töltöttünk el ott együtt..." Népdalcsatát vív egy férfival: ki tud több versszakot egy ősi ormánysági dalból. "A betyár – egy verssel tovább bírta, De visszaadom a kölcsönt. Leírtam a Kácsi szülének egy legalább 20 verses nótáját. Bevágom a legközelebbi alkalomra... Majd meglátjuk, ki bírja tovább." 1934. dec. 20.: "A lelkési munkák Isten segedelmével folynak. Van két csoportra osztott ifjúsági egyesületem. Nagyon élénk mind a kettő. És van lány-bibliaköröm. Próbálom az asszony-bibliakört is... Nagyon látogatott vallásos estélyeink vannak. A presbiteri gyűléseket rövid bibliaórával kezdjük. S végzem a gyermekmunkáimat. Úgy látszik, mintha valami csekély komolyodási készség volna megfigyelhető..." 1937. márc. 6.: Hetekig jár be a pécsi levéltárba. "Rengeteg adat hever ott kihasználatlanul egyházainkról és falvainkról, amiknek itthoni levéltárainkban nyom sincs." Ugyanakkor: "Úgy látszik, kákicsi papnak lenni annyit jelent, hogy Magyarország utolsó papja, aminthogy annak is éreztem magamat mindig. Ha belülről nem kerestem volna békességet, nem tudom, mit jelentett volna nekem ez a 22 év." "Vakon rohan ez a nép a halálba." 1939. jan. 6.: A hitoktatáson, vasárnapi iskolán, rendes lelkési munkákon kívül 5 estén van összejeövetel. 1940. dec. 27.: Petróleumhiány miatt a gyülekezeti munkákat saját lakásán tartja. 1942. dec. 2.: "A vallásos estének alig van hallgatója... általános lelki lepusztulás. A lelkem kitehetem, – itt csak Isten kegyelme fordíthat a dolgokon. Marócsán 5 év alatt 3 gyermek született. Kákics ugyanazon az úton. S ez az egész vidék. Már ma kihaltnak tekinthető Baranya 60 ref. eklézsiája 30-40 évre előretekintve. Nincs orvosság. Ez a nép halni akar." 1944. ápr. 15.: Egy rövid időre bevonultak a németek Sellyére. Ez alatt az idő alatt "... a sellyei zsidó boltokat majdnem kiürítette a csőcselék. Nem rabolt, csak 2-300 P-s ruhát elvitt mondjuk 40 P-ért, vagy kevesebért. A magyar csendőrség most szed össze minden elrabolt holmit. Büszke vagyok rá, hogy az én híveim legnagyobb része undorral utasította el magától ezt az üzletet." Ápr. 25.: "Kátét nem kaptam, magam írom az ágendásaimnak... Örömmel írom." 1945. dec. 29.: Már nagyon beteg. "Feleségem segít a hitoktatásban, igehirdetésben, bibliaórákon." Utolsó leveléből (1946 nyara): "... az apjoknak van most 17 fajta gyönyörű muskátlija is. Olyan ez a tērnc, csakúgy nevet. Onnan még jobban látja a jó Isten kezét: a tērncök muskátlijára is gondja van, mennyivel inkább tērád, tē kicsiny hitú. Osztán csak enyugszik az embörbe az a sok mindön. Má nincs púpozdig."

Kihagytam gazdálkodásának évenként megismétlődő csődjeit, megjelenő mintegy 160 kisebb-nagyobb cikkét, tanulmányát, traktátusát, versét, megjelenő köteteit, országszerte tartott előadásait, népének vizsgálatásul írt és előadatott színdarabját, pihe-nőnek szánt nagy görög-latin olvasásait, a finn nyelv olyan mértékű megtanulását, hogy könyveket olvasott finnül – és így tovább. És kihagytam azokat az erőfeszítéseket, ahogy a felfedezett tehetségekért kilincselte, és diplomához juttatta őket; ahogy kórházi ápolást vívott ki szegényeinek; ahogy anyagilag is támogatta – szinte a semmiből – gyülekezetét, szegényeit.

De lássuk egy más természetű birkózását: az egyházi élet megújulásáért, a kisegyházak s velük a falu sorsáért, jövőjéért folytatott *sajtóharcokat az egyházvezetéssel*, az elavult egyházi berendezéssel. Most már szinte azt kérdezzük: volt-e értelmük? Megállíthattak-e egy ma már visszafordíthatatlannak látszó folyamatot? Talán mégis tanulságul szolgálnak nemcsak közvetlen múltunk világosabb látására, hanem bizonyos lelkési-egyházvezetői alapállások, emberi tartások, sőt az egyházi sajtó légkörének érzékeltetésére is.

A kisegyházak összeroppanás előtti sorsának kérdésköréből csak két, tényleges sajtótívat foglalkoztató kérdést emelek ki. Az egyik, hogy egyáltalán megmaradjanak-e a törpe gyülekezetek. Valószínűleg Kiss Géának három év óta újra sorjázó cikkeire válaszul is a Kálvinista Szemle 1932. január 16-tól cikksorozatát közöl a "baranyai kérdés"-ről. Indító cikkében a vértessaljai esperes a körlelkészesítés mellett van. Nyáry Pál ellencikke után maga Ravasz László szólal meg (febr. 20.). Különbösen nagyon racionális és sok igazságtartalmat hordozó írásában visszatekint saját előző álláspontjaira is. Már 1923-as jelentésében elmondta, hogy a kis gyülekezet nemcsak eltartani nem tudja lelkészét, de munkát se tud neki adni, s eljön az idő, amikor 67 egyházközség helyett 8-10 körlelkészség lesz. 1925-ös jelentéséből pedig ezt idézi: "Azzal a tenger szabad idővel, amellyel egy kis gyülekezet lelkésze rendelkezik... fel lehetett volna találni a kör négyesgősítését és a bölcsek kövét." Kiss Géza visszautasítja (és visszautasíthatja!) a méltatlan hangot a Református Figyelőben (1932. ápr. 2.). Csak egy-két mondatot válaszából: "... nem bizonyos, hogy városi gyülekezet papjának lenni feltétlen szellemi és lelki szuperioritást s törpe gyülekezet papjának lenni inferioritást jelent." A falusi lelkész munkájáról: "S bocsánatot kérve tiszteletteljesen az ellenvéleményért, ez a pont az, ahol ismét nem értek egyet Ravasz püspök úr Óméltóságával. Hogy a kör négyesgősítése a falusi lelképásztornak kiadható penzum-e, attól függ, hogy azt a lelképásztort Oberlin-nek hívják-e, vagy Senki Jánosnak. Oberlin törpe gyülekezetben lett Krisztusnak egyik legnagyobb s *legmunkásabb* munkásává. Vallom, hogy a lelképásztori munka olyan óriási lelki terület, (ma már anyagi terület is, pl. szövetkezeti munka), hogy ha valaki ezt a munkát hozzáértéssel és egész hűséggel el tudja végezni, legyen az budapesti vagy bödögei lelkész, a legnagyobb munkát végezte, amit ember egyáltalán végezhet." Nem találtam nyomát annak, hogy a nyílt hangnak volt-e következménye.

De a másik sajtótívában igen, mégpedig pozitív értelemben. Itt az egyke kap hangsúlyt. Kiss Géza 1917-es fontos cikke után tíz évvel Kodolányi nyújt be memorandumot a képviselőház alelnökének az egykéről, 29-től – Kiss Gézával együtt – Fülep is cikkezik róla. Őhöz küldi le Babits Illyés Gyulát, Illyés zengővárkonyi tapasztalatainak eredménye 1933-as Nyugat-beli tanulmánya a pusztuló Dunántúlról. Illyésnek Kiss Géza is küld adatokat, s Illyés kérésére újra tanulmányok sorát indítja. A Nyugat ankétot rendez a kérdésről, egyéb lapok is megmozdulnak. Az 1934. január 1-jén induló Református Életnek (főszerkesztő Ravasz László, felelős szerkesztő Muraközy Gyula, főmunkatárs Kiss Géza is) ez évi cikkeiből nem is annyira Kiss Géza állásfoglalása az érdekes, hiszen azt régóta ismerjük, hanem az, hogy egy-két lelkész nyugtalansága hogyan tud baranyai megmozdulást csinálni, ez hogy tágul országossá, s mindebben hogy visszakozik maga a püspök eredeti állásfoglalásától.

Kiss Géza *Behavazott falvak* című, február 3-i írása megrendítő adatokat közöl a témával kapcsolatban. Február 24-én már arról számolhat be, hogy "a felsőbaranyai

egyházmege papsága febr. 6-án Pécssett népes értekezletet tartott, amelynek egyetlen tárgya: az egyke volt. Fülep Lajos csaknem kétórás, hatalmas, megrázó előadása vezette be a tárgyat." A cikkből csak az értekezlet határozatait ismertetem: 1. Minden gyülekezetre elkészítik a valóságnak megfelelő helyzetképet. 2. Fölterjesztik a püspöknek azzal a kéréssel, hogy rendelje el ugyanezt a munkát egész kerületében, s kérje meg a többi püspököt is a munka elvégzésére. 3. Az egyetemes egyház világi és egyházi legjobbjai szerkesszenek memorandumot a kormánynak és parlamentnek a telepítésről, birtokreformról és örökösödési törvényről. 4. S minden református lapnak, egyesületnek, intézménynek ez legyen központi témája. Bizonyára nem sok választ kaphatott a baranyai lelkészértekezlet, hiszen Kiss Géza érvekre épített előző cikkét március 31-én egy drámai hangvételű követi Egyke és református papság címmel. "Nem vád-e a református papság ellen lapjaink ijesztő hallgatása, mikor annak az »akólobogásnak« borzalmas fénye ott játszik már a »Nyugat«-tól a »Szabadság«-ig valamennyi magyar lap hasábjain...? Cum taces, clamas. Ha tovább is hallgatunk, nem azt kiáltja-e hallgatásunk...: magyar református papság, nem törődtek a magyar néppel."

Na de megmozdult az egyetemes egyház is. Április 20-án, 21-én megrendezték a Református Élet egykeankétját a budapesti teológián. Az elhangzó hét előadás közül a 2. Kiss Gézáé volt, de beszélt budapesti esperes, miniszteri osztálytanácsos, közíró, főorvos, egyetemi tanár. A lap szerkesztői közül Muraközy előadást tartott, Ravasz pedig vezette a tanácskozást. Utána a Református Élet többször, főoldalon is foglalkozott a kérdéssel, közölte Ravasznak az ankéton elhangzott összefoglalóját is, amely szerint az ankét figyelemfelkeltést akart, bár lehet, hogy van nagyobb kérdésünk is.

Hamarosan felgyújtja az indulatokat az elnémult hidasi harang is, melyet pesti egyetemisták leszereltek, Budapesten kiállítottak – figyelmeztetni akarva a német előretérés veszélyére. Jún. 2-án Muraközy Gyula ír A korhadt harangkötél címmel a maga költői stílusában. "Hidason meghalt a magyar szó..." Majd: "Kong a harangszó. Nagy sirató ez. Két emberöltő múlva, ha így megy a fogyás, Baranyában 60 református templom harangszíve áll meg. Tanácskozó vezérek felé sürgetés és nemzeti parancs ez a jajszó: cselekedni, cselekedni!" Ezt követi egy hét múlva (jún. 9.) egy felemás hangú vezércikk: "Bizonyos, hogyha a vándorló kis hidasi harangot a temető felé induló magyarság útjára akarják megkondítani, akkor túlkiáltja szavát a növekedő 9 milliós magyarság gyerekeinek az éneke. Az egész magyarság nő, pusztuló falvak csendesülő gyerekzaját az ország más vidékeinek vidám serege pótolja. A számok erejével tiltakozik a statisztikai hivatal elnöke az ellen a vád ellen, mintha az egész magyarság a halál szérűjén volna." Ugyanakkor int a cikk, hogy a "jóakarató számok" ne álljanak a pusztuló magyar falvak felé siető segítség elé.

Újabb korrekció a június 16-i vezércikkben a hazatérő Ravasz László nyilatkozatának hatására, amely – a vezércikk szerint – "villámfény élességével osztotta ketté azt a kérdést, melyet egész magyar társadalmunk és sajtónk egymásba olvasztott. Az egyik a magyar reformátusság, általában a magyarság el nem fogyó, növekvő életereje, a másik pedig ennek az életerős fának egyik-másik ágán jelentkező betegség: az egyke... Fajtánk, nemzetünk, református egyházunk élete ígérettel teljes. Minden baljós hír halálmadarát el kell hessenteni az élő magyar erdőből. Az egyke-kérdés egy magyar tájnak rettenetes nyavalyája és pusztító kórja, melynek nem használ az általánosítás. Amilyen erővel kell megmutatnunk az élet jeleit az egész magyarságban, éppen olyan erővel kell állam és társadalom és saját magunk felé az egyke gyógyítására orvosságot

sürgetni." Ugyanez a szám hozza Ravasz nyilatkozatát. Csak egy mondatot belőle, a befejezőt: "Még a magunk harangját se szabad félrevernünk akkor, amikor nincs veszedelem, még kevésbé a másét."

Az évek óta növekvő keserűség most tetőződik Kiss Gézában. Bizonyára ezekre a hangzatos kijelentésekre utal, amikor két hónap múlva ezt írja bátyjának: "A Református Figyelőbe – Református Életbe írtam néha cikkeket, de kiléptem néhány hónapja a munkatársak közül Ravasz és Muraközy egykenyilatkozata miatt." Peresze, nem törölték a főmunkatársak névsorából, s ő is megírta a magáét, ha lehet, az eddigieknél is élesebben. Július 21-i cikkében Még egyszer Hidas címmel ír a kisegyházak visszaszorulásával kapcsolatban a magyar községek pusztulásáról: "Ha Baranya elveszett, Dunántúl veszett el, ha Dunántúl elveszett, Magyarország veszett el. S igaza volt-e hát annak a nagytekintélyű esperesnek, aki Felsőbaranya egyházkerületi képviselőjének nyilvános gyűlésen vágta szeme közé, hogy ha nem bírják a baranyai kisegyházak s külön kifejezetten a svábok között haldokló *Babarc*, a közegyházi igaztalan terheket, ne tessék anyaszentegyháznak lenni? Tetemre hívom ma azt a hangot, s itt a *teter:* előtt, egy nép végpusztulása előtt kérdezem meg: nem méltóztatik gondolni, hogy annak a hangnak mint *irányító* hangnak végképp el kell tűnnie az *irányító* hangok közül? S tetemre hívok mindenkit, aki ennek a törekeny, nyomorult tollnak évekre visszanyúló jajgatásait semmibe se vették... Tetemre hívok mindenkit, aki előtt gúny volt a mi mártíromságunk, baranyai papoké s éhenhalással küzdő sok szegény tanítói, akik ma, amikor országos kérdéssé jajgattuk végre a magyar nemzetnek ezt a legnagyobb betegségét, egy lépéssel nem tudták előbbre vinni ennek a sebnak gyógyulását."

Az utóhangot maga Ravasz adta meg püspöki jelentésében. Ebből közöl részletet a Református Élet 1934. nov. 24-én Az egyke és az egyedül hagyott magyar próféták címmel. Azt hinnék a címből, hogy újra ironikus hang következik. Nem! (Igaz, ekkor már láthatta a Protestáns Szemlében Kiss Gézának az egész Dunamelléki Egyházkerületre vonatkozó félelmetes népesedési grafikonjait.) A magyar református egyház leg-egzisztenciálisabb kérdéseként beszél a témáról. Nem a lelkészek a hibásak; amikor még senki nem látta a veszedelmet, ők már jajgattak, kiabáltak. Összegzi az okokat, vázolja a tennivalókat: statáriális eljárást sürget, amibe Kiss Gézák minden követelése beletartozik már.

Csak két vitatémát nagyítottam ki. Kell-e megfogalmaznunk a tanulságot?

Adós vagyok még azzal, hogy Kiss Gézáról, az *igehirdetőről* is megemlékezzem. Könnyű dolga lehetne a vizsgálódónak, hiszen prédikációit teljesen kidolgozta, ha csak két öregasszonyra számíthatott is. És olyan igényességre törekedve, hogy a Kákicson elmondott beszédek azonnali bekerülhettek a Református Igehirdetőbe. Hiszen a pásztori hivatásról ez a meggyőződése: "Minden életnek megvan a maga nyája. Senki sincs, akire valamit ne bíztak volna. Senki sincs, akitől egykor valamit számon ne kérnének. A te nyájad sereg. Az én nyájam egyetlen hozzám simuló lélek. A felelősség egy. S a nagy fölmentés – mondjuk a maga nevé: kegyelem! – sohasem azon fordul meg: sereg-e vagy egy, – hanem az ajtón, akin keresztül hozzá léptem. Mi az a lélek, amit adtam tovább?" (Aki pedig az ajtón megy be...Ref.Igehirdető, 1940. jan.)

Munkássága egyéb területein is egy ritmust figyelhettünk meg: a falak felmérése,

szenvedés a falaktól, de makacs nekifeszülés, a célok föl nem adása, meg nem alkvás. Prédikációiban is megvannak a kettősségek: sötét helyzetfelmérések és kiütkeresések, a szenvedés jelentősége s az öröm fontossága, az ítélet és kegyelem hirdetésének egyensúlya, felelősségvonas és biztatás.

Három viszonylatban villantok fel valamit beszédei hangjából.

Az első: az önmagáról mint lelkipásztorról kiolvasható vallomások, akár úgy, hogy egy bibliai személy mögött őt is ott érezhetjük, akár nyílt kitárulkozással. Vajon elmondhatta volna-e 25 éves kákicsi lelkipásztorkodás nélkül a Mózesről szóló következő szavakat? (De te oda be nem mégy, Ref. Igehirdető, 1940. febr.) "Egy életet tett rá arra az egy órára: *bemégy*. Hazát adsz népednek. Meglátod folyóit, hegyeit, völgyeit, hullámzó kalászeit, mosolygó szőleit. S meglátod a boldogság pírját azoknak arcán, akiknek egy életet adott. Akikért mindent vállaltál. Fáraó gyilkos dühét, hullámsír borzalmas öléését egyetlen hanggal a szívedben: – menj!– negyven esztendő kínos kóborlását, nehéz nélkülözéseit, hitetlen tömegek meg nem értését, gyűlöletét, a hitnek annyi szent kockázatát, ami alatt csak az nem roskad össze, aki mindent rá tud tenni arra az egyetlen, soha nem látott valóságra: Isten... S mikor már-már üt az óra, messziről kéklenek már a hegyek, csak egy nap, s valóság, amit csak álmaiban látott, megszólal Isten hangja: »De te oda be nem mégy.«"

Egy másik prédikációjában 20 éves Kákics után "számol el" megtett útjáról hajdani iskolája, a kunszentmiklósi gimnázium ünnepi istentiszteletén: "Amikor legjobban összetörve jajgatott bennem minden, s az egész élet olyan volt előttem, mintha a nagy földi »látó« borzalmas kapufőlirata meredt volna mindenütt felém, Isten a legnagyobb vergődéseimben kimondhatatlanul drága vigasztalást küldött. Tisztán láttam álomban, hogy Krisztus megállt ágyam fölött valami csodálatos, földöntúli fehérségben, nézi szomorú, alvó arcomat, s egyszer csak megszólal csöndesen: Az én eledelem az, hogy Annak akaratját cselekedjem, Aki engem elküldött. Főlébredtem. Mi volt ez? ... Előhozhatod átomelméleteidet mind, mind *elmélet* csupán, amiből a gyakorlati élet alkotó, új életszülő erői nem áradnak, de mi köze elmélethez annak, amiből viharként törnek elő csodálatos, élethalakító erők? S ahol új élet indul, ott mindenütt az Isten keze van. Az az óra új életindulás volt számomra. Mit nézed, hol, mikor, kik között: – végezd, amire küld az Úr! Ma szántasz. Kemény a föld kinn a magyar határon... Ne bánd! Törd az ugart! Te még odáig se jutsz el, hogy a föld hímlő, pirhanyó teteje magház lehessen. Majd jönnek mások utánad, utánatok, akik azt is elmondják: »Füvente már szép a búzám, de mi jöhet még aratásig?« S lesznek, akik »vigadozva jönnek elő, kéréiket is emelve.« Szántsz! Annak akaratát cselekedd, Aki téged elküldött!"

A másik viszonylat: mit mond lelkipásztortársainak. Egyik hangja a megértésé, a biztatásé: "Húsz éves lelkipásztori pályám egyik legsötétebb tapasztalása: *szinte a világ szemetjévé lettünk*... Mi az, amikor eszményeiddel magadra maradsz, küzdelmeidben nincs társ, látásaid üres szíveknek kiáltanak, minden lépésednél beleütközöl egy sötét, titokzatos hatalomba, aminek minden igéje homlokegyenest más, mint a te világod... Hogy állod a harcot?" De "Mi vagyok én? Elkiáltott üzenet. Semmi több. Egy magasabb világ üzenete... Ha csak köveknek kiáltana, akkor is kiált. Nem teheti, hogy ne kiáltson... Érdemes-e? Van-e jutalom? Mi a jutalom? Maga ez az élet a jutalom..." (Átkozottak, Ref. Igehirdető, 1934.) Vagy egy másik beszédben, ahol azt mondja: a nép lelkiállapota a kétségbeesés, tagadás, gyűlölet, anyagiasság, – a semmi. "Mit csinálsz ezekkel a kérdésekkel, lelkésztestvérem? S hogy állsz meg temagad ebben az iszonyatok-viharában?"

A templomod már ma üres. Holnap megindulhatnak a falak s maguk alá temetnek. De ugyanakkor, amikor megindulnak, már temetik a népedet. Az a négy fal vagy élet szimbóluma, vagy halál szimbóluma... Mit csinálsz, amikor számolnod kell néped lelki kihalásával párhuzamosan testi kihalásával?... Mit csinálsz ezekkel a világrengető problémákkal, lelkésztestvérem? Két eshetőség van csak előtted. Vagy otthagysz a repedezett falakat... vagy megállsz. Állj meg. Ne azt kérdezd: mik a *gondolataid* a nagy problémáról. Ne azt: mi legyen a jajkiáltás, amit beharsogsz utoljára a pusztulások éjszakájába. Ne azt: mi lesz a kenyeremmel, mi lesz a családommal. Állj meg. Az élet legmegrázóbb prédikációja nem az, amit mondasz: – az, amit élsz. Aki vagy. S ezt a halál felé siető népet sem azok tartják meg, akik hangzatos elméleteket, nagyszerű jelszavakat s boltozatrengető, megrázó prédikációkat mondanak a temető felé vivő úton, hanem azok, akik *élnek.*" (Ítélet, Ref. Igehirdető, 1933. szept.)

A másik hang a kemény elvárásé: "Ha számba vesszük magunkat – mindenki magába nézzen mostan, ne másokra!– nem voltam-e pl. azok között, akik ócska népszerűségért igent mondtak arra, amire csak átkot mondhattak volna? Parafadugótípus. Dobd a vízbe: minden hullám tetejére rámászik. Mindig a legmagasabb hullám tetejéről tekinget alá! Irtózik a mélyreszállástól. Testvér, ha azon a hullámhegyen úszol, vedd le a palástodat, akaszd a szögre, le se vedd többet... Mindenki torz, aki hivatása lelkéből semmit se hordoz, de lelkipásztor Jézus Krisztusnak átadott élet nélkül olyan *contradictio in adiecto*, ami lehetetlen. Nincs. Ezzel az ellentmondással már nem vagy lelkipásztor."

De ugyanebben a beszédben a végső hang újra a biztatásé: "S ha minden út bezárul és minden földi számítás semmivé válik? Olyan lelkipásztorokat vár ez a világ, akik sötétben is látják Isten kezét: én itt megakadtam, de Te vagy. Én senki és semmi vagyok, Te minden vagy. Ki tudja, ahol én csak sötétet és halált látok, Ó nem életet és jövődőt lát-e még mindig? S amit én elgondolni se tudok, Ó nem világosan látja-e már az eszközöket is, amik és akik útján meg akarja valósítani azt az életet és jövődőt? Én meg vagyok róla győződve, hogy a magyar életben ezek az eszközök nem a legutolsó sorban ti vagytok, lelkésztársak." (Népünk igényei velünk szemben, Igazság és Élet, 1939.)

Harmadik vonatkozásban valamit el kellene mondanom abból is: mit prédikált népének. Csak a legutolsó beszédeire szorítokozom. Akár biztat, akár felelősségre von, alapélete ezeknek az "evangélizációs" beszédeknek: "Új világ nincs újjászületett emberi lélek nélkül." Cselekvésre biztat pl. 1945. jan. 1-jén: "Adsz-e Krisztus lelkéből valamit ennek a felépülést váró új világnak?" "... összeroskadt népem és hazám romjai fölött nem a jajgatók közé állok: mindennek vége! Hanem Krisztussal a szívében a kötelességek egész áradata szorongatja lelkemet: nem a vége van itt mindennek, – most kezdődik valami. Hol segíthetek? Hol építhetek? Hol egy nehéz kötelesség, amit vállalhatok?" Vigasztal (1945. okt.): "Tépett föld, tépett földnek tépett fiai, száraz esztendő, reménytelenség, gyűlölet, sötétség, út, amit nem látunk földi szemekkel, emberi jelszók, amikben nem hiszünk, holnap, amitől rettegünk. – Ne rettegj, Testvér!" – Egyetlen egyszer indulatos is, 1946 őszén: "... ha a világ minden vagyonát összeharáscolnád is, mit ér neked az a vagyon, ha kizár a lélek örök kincseiből, s a végén a lelked üdvössége megy rá? Így lehet megérteni aztán, hogy Svájc reformátusainak jut 70 millió frank Magyarország lerombolt református templomainak-iskoláinak újjáépítésére, rongyosainak, éhezőinek istápolására, de nekünk nincs egy fillérünk a magunk temploma egyetlen cserepének pótlására. Ott a bádogszegést fejtí le és lebegtetí a szél, a

másik faluban a templom gerincserepei hiányoznak, holnap jön egy vihar, fejtí tovább a tetőt. Pirul az arcom, s amilyen halálosan szeretem magyar véreimet, éppen olyan fájdalommal tudnám legnagyobb magyar költőikkel elmondani: Szégyenlenem kell, hogy magyar vagyok. Hát mondjátok, igazán magasabb műveltséget és lelki fokot jelentene ennek a gyülekezetnek is, ha kiváló utcai prófétái nyomán egyszer azt mondanánk: hát legyen, ahogy akarjátok: bontsátok le a templomot s osszátok el a téglát. Kinek-kinek jut ennyi és ennyi téglá az istállójára? ... Megjósolom nektek, hogy ezen az úton rövidesen összedől minden földi, amit építtettek, a gyűlölettel és aljas ösztönökkel megtelt társadalom egymás kezéből tépi ki talán vérpatakon keresztül azt, amit mindennek tudott: marad a nagy semmi: az istálló üressége s a lélek üressége együtt... Ha úgy gondolja ez a gyülekezet, hogy inkább hallgat a gyűlöletnek földi hangjaira, mint arra a fölülről jövő hangra, dobja el Istenünk igéjével együtt lelkipásztorát, s hagyja ott azt az egyházat, aminek falain belül nem érzi otthon magát. – Ha húszan, ha tízen, ha magam maradok is, én próbálom látni, keresni és kiáltani tovább is azt az egyetlen utat. Az Úr közel! Isten legyen segítségemre!" – S aztán megint jönnek – már csak néhány hónapja van az életből – a meleg, szeretetet árasztó, mentésre igyekvő prédikációk. Utolsó füzeté utolsó sorai: "Szerettem volna még prédikálni a következőkről..." – s két textus s egy-két szó utalás. Bizonyára tudta már, hogy nem fog többet beszélni, de benne égett még mindig az átadandó üzenet.

Mi a titka ennek a lelkipásztori életnek? Feleljen saját vallomása! (Küzdelmeim, Ref. Igehirdető, 1940.) "... nagy harcom: lelkipásztori munkám annyi sivár eredménytelensége. Egykor boldogabb szolgálat után, barátok seregétől környezve, ahol minden lépésünket százak imádsága kísérte – lemondani mindenről, elmenni Magyarországra egyik legutolsó kis falujába, egyedül maradni az élő Istennel – tudod-e, mi az: egyedül maradni az élő Istennel! – s vágni az ekédet olyan kemény földbe, amiben talán sohasem tudsz mélyszántást végezni, 24 éven át égni, 24 éven át hinni úgy, hogy egy-egy meleg baráti szó után nem tudom, hányszor mondtam el: talán még egy évig kibírom... S vállalni a helyzet minden megaláztatását: senki vagy. Más büszke folyam. Vitorlákat hord. Ki vagy te? Mit ér a te vized? S vigyázz: egyetlen indulat föl ne kavarja, partokat ne szaggasson, mert pocsolva lesz belőle... Minden lelkipásztor munkája hullámvonal, mert a hite is hullámvonal: magasbalendülés és fáradt mélybezuhanás. Boldog, aki ezt a hullámvonalat úgy tudja irányítani a legsivárabb csalódások között is: – minden út bezárult előttem, de egy nyitva van: *amely fölfelé vezet*. Hogyan tudtam megvívni ezt a harcot? Úgy, hogy: – Nem azé, aki fut, sem aki akar, hanem a könyörülő Istené." Az én munkám semmi – ne is akarjak azon keresztül valamit – az Ó Lelke munkája minden. Én csak ennek a Léleknek lehetek aláztos eszköze, s több kérdés – hol vagy hogyan – nincs. Isten nem eredményeket kíván tőlem, csak hűséget. S a hűség legnagyobb jutalma nem az eredmény, hanem az, hogy én egyáltalán az Ő eszköze lehetek."

Achsné Kiss Gizella

(Baranyai lelkipásztoroknak tartott előadás)

TARTALOMJEGYZÉK

Az Olvasóhoz (Achsne Kiss Gizella)	3
Kikre van szüksége a jövődő Magyarországnak? (Eldadás)	7
Jézus mint igehirdető (Tanulmány)	12
Prédikációk	
A barátság Jn. 15:15	19
Öreg presbiter Kol. 3:13	23
Hát a holnap? I. Mó. 1:2-3.	26
Virágvasárnap Lk. 19:29-44.	29
Nagypéntek 118. Zs. 17.	33
Átkozottak I. Kor. 4:13. és Mt. 5:11.	36
Jákób I. Mó. 28:10-12.	40
A gazdag és Lázár Lk. 16:19-31.	44
Aki pedig az ajtón megy be... Jn. 10:1-2.	48
Ama nemes harcot... II. Tím. 4:7-8.	51
De te oda be nem mégy V. Mó. 34:4.	54
Küzdemeim II. Kor. 7:5/b.	57
Ami nincs benn a tékozó fiú történetében Lk. 15:24.	60
Nagypéntek Fil. 2:5-11. és I. Pét. 2:24.	63
Úgy szeressétek egymást... Jn. 13:34.	67
103. zsoltár 103. Zs. 1-5; 8-13.	70
Máté XI. 28-30.	72
Újév 56. Zs. 4.	75
A vasárnap Lk. 10:38-42. és II. Mó. 20:9-10	78
A mélységből 130. Zs.	81
Isten ígéretei Ézs. 55:6-13. és Józ. 21:45.	85
Keresztem Isten előtt I. Sám. 1:17.	88
Semmit sem tehet önmagától Jn. 5:19.	91
Isten közelsége oly igen jó nékem 73. Zs. 28.	94
A gyermek Mt. 19:13-15.	98
A samáriai asszony Jn. 4:1-18.	102
A Biblia Mt. 24:35	106
Október 31. I. Kor. 4:7,9,20.	110
Advent Jn. 1:23.	113
Január 1. Neh. 1:1,4.	116
Kiss Géza, a lelkipásztor (Achsne Kiss Gizella)	119

0002

TARTARIC ACID

As shown in Table I, the results of the analysis of the tartaric acid prepared from the fermentation of glucose by *Aspergillus niger* are compared with those of the tartaric acid prepared from the fermentation of glucose by *Aspergillus niger* in the presence of calcium carbonate. The results show that the tartaric acid prepared from the fermentation of glucose by *Aspergillus niger* in the presence of calcium carbonate is of higher purity than that prepared from the fermentation of glucose by *Aspergillus niger* alone.

The results of the analysis of the tartaric acid prepared from the fermentation of glucose by *Aspergillus niger* in the presence of calcium carbonate are shown in Table II. The results show that the tartaric acid prepared from the fermentation of glucose by *Aspergillus niger* in the presence of calcium carbonate is of higher purity than that prepared from the fermentation of glucose by *Aspergillus niger* alone.

The results of the analysis of the tartaric acid prepared from the fermentation of glucose by *Aspergillus niger* in the presence of calcium carbonate are shown in Table III. The results show that the tartaric acid prepared from the fermentation of glucose by *Aspergillus niger* in the presence of calcium carbonate is of higher purity than that prepared from the fermentation of glucose by *Aspergillus niger* alone.

150-

